ÖZBEKÇE'Yİ ÖĞRENİYORUZ

Ўзбекчани Ўрганамиз

Dr. Metin ERKAYA

"Тилни билиш дилни билишга йўл очар.„
"Tilni biliş dilni bilişga yol åçar."
"Dili bilmek gönlü bilmeye yol açar."

İsteme Adresi:
Dr. Metin ERKAYA
Vatan Caddesi No:11/2, 06930 Sincan — ANKARA
Tel: (4) 270 1910 – 270 1195
Fax: (4) 271 1907

ÖZBEKÇE'Yİ ÖĞRENİYORUZ *Ўзбекчани Ўрганамиз*

Dr. Metin ERKAYA

Copyright © 1992 by
Dr. Metin ERKAYA
Vatan Caddesi No: 11/2, Sincan — ANKARA
Tel: (4) 270 1910
Fax: (4) 271 1907

Adres ve telefon numaraları artık geçerli değildir.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced without prior written permission of the author.

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın hiç bir kısmı yazarın yazılı izni olmadan çoğaltılamaz.

Baskı: Ahsen Basın Sanayi A.Ş., İSTANBUL
Tel: (1) 507 1617

ÖZBEKÇE'Yİ ÖĞRENİYORUZ

Ўзбекчани Ўрганамиз

Dr. Metin ERKAYA

SÖZBAŞI

Son yıllarda meydana gelen gelişmeler, Sovyetler Birliğinin dağılması, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açtı. Bu durum karşılıklı münasebetlerin gelişmesine, gidiş gelişlerin artmasına sebep oldu. Siyasî, ekonomik ve kültürel alanlarda görüş alış verişleri sözkonusu oldu.

1991 Ağustosunda İSPA Turizmin düzenlediği Özbekistan gezisine katıldık. Taşkent, Semerkand ve Buhara'yı ziyaret ettik. Her kesimden insanla tanıştık, görüştük, sohbet ettik. Kelimelerin çoğu aynı olsa da, kullanım yerlerinin ve eklerin farklı oluşunun birbirimizi anlamada güçlüklere sebep olduğunu gördük.İlişkilerin daha sağlıklı yürüyebilmesi için dil problemini halletmek gerekiyordu.

Bu güçlüklerin giderilmesine yardımcı olmak, karşılıklı anlaşmayı sağlamak; eğitim, dostluk ve yardımlaşmayı kolaylaştırmak için, muhterem Prof.Dr.M.Es'ad COŞAN hocamızın teşvikleri ile Özbekçe konusunda böyle bir çalışmaya başladık.

Alfabe farklılığı dolayısıyla önce alfabe üzerinde durduk. Harfleri, okunuşlarındaki farklılıkları örneklerle gösterdik. Metin parçaları koyduk. Transkripsiyonda sade bir yol izledik, öğrenmeyi zorlaştıracağı düşüncesiyle fazla işaret kullanmaktan kaçındık. Özbek alfabesindeki "o, x, ķ" harflerine karşılık olmak üzere üç harf (å, h, k) ilâvesiyle yetindik.

İkinci bölümde gramerle ilgili bilgiler verdik. Türkiye Türkçesi'nden farklı olan ekler üzerinde daha çok durduk. Örneklerle daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Kitabımızın üçüncü bölümünde ise çeşitli konularda küçük metin parçaları koyduk. Metinlerle ilgili yeni kelimeleri ve fiilleri verdik. Diyaloglar verdik. Daha iyi hatırda kalacağını düşünerek her konuda atasözleri (maḳållar) derledik. Kitabın sonuna kitapta geçen Özbekçe kelimelerle ilgili bir de sözlük koyduk.

Özbekçe ile ilgili bu çalışmamızın Özbekçe öğrenmek isteyenlere yardımcı olacağını düşünüyoruz. Böylece sevgili, hürmetli, misafirperver, dost ve kardeş Özbek halkı ile halkımız arasında dostluğun ve yardımlaşmanın gelişmesine katkıda bulunabilmeyi ümid ediyoruz.

Çalışmalarımızda bizi teşvik eden Prof. Dr. M. Es'ad Coşan hocamıza, kitabı hazırlarken kendisinden çok istifade ettiğimiz Özbekçe hocamız Prof. Dr. Hüseyin Özbay beye, sözlük temininde yardımcı olan Özbekistan'lı arkadaşımız Emanullah Mahdum'a, Kiril fontlarının temininde ve kitabın dizilmesinde yardımcı olan kardeşlerim Dr. H. Hüseyin Erkaya ve H. Ali Erkaya'ya teşekkür ediyorum.

Dr. Metin ERKAYA
Sincan, 9.9.1992

II

İÇİNDEKİLER:

SÖZBAŞI..... I

I. ALFABE

ÖZBEK TÜRKÇESİ..... 1
ÖZBEK ALFABESİ..... 2
A. ÜNLÜHARFLER..... 3
B. ÜNSÜZ HARFLER..... 7
a. Kalın Ünsüzler..... 7
b. İnce Ünsüzler..... 8
c. Birleşik Harfler..... 9
d. "C" Harfi..... 11
C. İŞARETLER..... 11
İTALİK YAZI..... 12
EL YAZISI..... 14
OKUMA ÖRNEKLERİ..... 16

II. GRAMER

ÖZBEKÇE İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ
ARASINDAKİ SES FARKLILIKLARI..... 22
YAPIM EKLERİ..... 25
A. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER..... 28
B. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER..... 33
C. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER..... 40
D. KÜÇÜLTME EKLERİ..... 41
E. SAYILARA EKLENEN FARKLI EKLER... 43
F. ÖZBEKÇEDE KULLANILAN BAZI
FARS-TACİK ASILLI EKLER..... 46
G. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER..... 51
FİİL İSMİ (MASTAR)..... 56
İSİM..... 59
A. ÇOKLUK EKİ..... 59

B. İYELİK EKLERİ..... 59
C. İSMİN HAL EKLERİ..... 60
D. SORU EKİ..... 66
E. İSİM ÇEKİMİ..... 66
ZAMİR..... 68
A. ŞAHIS ZAMİRLERİ..... 68
B. İŞARET ZAMİRLERİ..... 69
C. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ..... 70
FİİL ÇEKİMİ..... 74
A. GEÇMİŞ ZAMAN..... 74
1. Öğrenilen Geçmiş Zaman..... 74
2. Görülen Geçmiş Zaman..... 77
B. ŞİMDİKİ ZAMAN..... 79
1. Soyut Şimdiki Zaman..... 79
2. Gerçek Şimdiki Zaman..... 80
3. Yardımcı Fiillerle Yapılan Ş. Zaman..... 83
C. GELECEK ZAMAN..... 83
1. Yakın Gelecek Zaman..... 83
2. Kesin Gelecek Zaman..... 85
3. Eski metinlerde "-ğay" eki ile yapılan gelecek zaman..... 86
4. İstek Bildiren Gelecek Zaman..... 87
5. Belirsiz Gelecek Z.: GENİŞ ZAMAN..... 88
6. Gelecek zamanla alakalı sıfat yapan ekler.. 89
D. ŞART..... 90
E. GEREKLİLİK..... 92
F. YETERLİLİK-YETERSİZLİK..... 93
G. EMİR / İSTEK..... 94

III. KONULARLA ÖZBEKÇE

İNSAN..... 99
ÅDAM GAVDASİ..... 101
ATASÖZLERİ..... 105
AİLE..... 106

BİZNİNG ÅİLAMİZ..... 106
KİŞİ NÅMLARİ..... 110
ATASÖZLERİ..... 111
GİYİM..... 114
YANGİ KÖYLAK..... 115
KİYİM..... 118
ATASÖZLERİ..... 120
TABİAT..... 121
KAR KAYERDAN KELADİ?..... 122
MAHMUD KÅŞĞARİY..... 125
ATASÖZLERİ..... 126
BİTKİLER ALEMİNDE..... 128
YÅZGİ KANİKÜLDA..... 131
BÅZÅRDA..... 136
ATASÖZLERİ..... 138
HAYVANLAR ALEMİNDE..... 140
HAYVÅNÅT BÅĞİDA..... 142
NİNAÇİ..... 148
ATASÖZLERİ..... 149
ZAMAN..... 151
YIL FASILLARI..... 152
NAVROZ..... 156
ATASÖZLERİ..... 158
BİZİM AVLU..... 160
YANGİ HÅVLİ..... 161
ÅZÅDA..... 166
ATASÖZLERİ..... 167
MUTFAKTA..... 169
PALÅV KANDAY TAYYÅRLANADİ?..... 170
KÖK SĀMSA..... 176
ATASÖZLERİ..... 177
OKUL..... 179
BİZNİNG MAKTAB..... 181
KÜTÜPHÅNA..... 188
ATASÖZLERİ..... 189

SANAT ÂLEMİNDE..... 191
MULTFİLM..... 191
DÅRBÅZLİK..... 197
ATASÖZLERİ..... 198
SIFAT..... 200
ÇİRÅYLİ TÜLKİ..... 203
KIZIL ŞAPKAÇA..... 207
ATASÖZLERİ..... 212
SAYILAR..... 214
KALENDAR..... 216
ÅLMA..... 221
ATASÖZLERİ..... 222
NASRİDDİN AFANDİ TABASSÜMİ..... 224

SÖZLÜK..... 227
BİBLİYOGRAFYA..... 242

I. ALFABE

ÖZBEK TÜRKÇESİ

Özbekler, üç kavmin birleşmesinden meydana gelmişlerdir: Karluklar, Oğuzlar, Kıpçaklar. Bu üç kavmin izleri dillerinde de görülmektedir. Bugünkü Özbekistan, 1860 ile 1880 yılları arasında Rus işgaline maruz kalan ve çarlık Rusya'sında Türkistan Umumî Valiliği adı ile idare edilen Batı Türkistan'ın bir parçasıdır. Türkistan Umumî Valiliği'nin Fergana, Semerkand, Sirderya vilâyetlerinin birer parçasıyla; Hive, Buhara Hanlıklarının Özbekler'le meskûn olan kısımları bugün Özbekistan Türk Cumhuriyeti'dir. Diğer Ortaasya Türk Cumhuriyetleri'nde, Afganistan ve Tacikistan'da da azınlık olarak yaşayan Özbekler vardır. Bugünkü Özbekistan'ın nüfusu 21 milyondur.

Eski Çağatay dilinin devamı olan ve bazı ağız farklılıkları gösteren Özbekçe, zengin bir devlet dilinin mirasçısıdır. Kuzey Özbekçesi edebî dile daha uygun olduğu halde, son zamanlarda Taşkent şivesi resmî dil olarak kabul edilip, yazı dili haline getirilmiştir. Bu şive Farsça'nın etkisi altındadır. Ses uyumuna riayet edilmez. Uzun "a" larda "o" laşma vardır. Ayrıca uzun yıllar Rus yönetiminde kalındığı için Rusça'nın da etkisinde kalmış, pek çok Rusça kelime ve terim günlük hayatta kullanılır olmuştur.

Özbekistan'da 1927 öncesinde — bütün Türklerde olduğu gibi — Arap harfleri kullanılıyordu. 1927-1928 de Latin Alfabesi'ne geçtiler. 1939 dan beri de Kiril Alfabesi'ni kullanıyorlar. Günümüzde bir kısım aydınlar, Türkiye ile daha kolay diyalog kurmak için Latin Alfabesine geçilmesini isterken; bir kısım aydınlar da eski kültürle irtibat kurmak için Arap harflerine geçilmesini istiyorlar. Fakat halen resmen Kiril Alfabesi kullanılıyor. Afganistan Özbekleri ise Arap harflerini kullanıyorlar.

ÖZBEK ALFABESİ

Kiril	Latin (Arap)	Kiril	Latin (Arap)
A a	: A a / æ (ا , ا , ه)	C c	: S s (س, ص, ث)
Б б	: B b (ب)	T т	: T t (ط, ت)
В в	: V v (و)	У у	: U u / Ü ü (و , او)
Г г	: G g (گ)	Ф ф	: F f (ف)
Д д	: D d (د)	Х х	: H h (خ)
Е е	: E e (أه)	Ц ц	: Ts (تس)
Ё ё	: Yå (يا)	Ч ч	: Ç ç (چ)
Ж ж	: C c (ج)	Ш ш	: Ş ş (ش)
З з	: Z z (ظ , ز)	Ъ ъ	: (') (ع , ء)
И и	: İ i / I ı (ای , ی)	Ь ь	: inceltme işareti
Й й	: Y y (ی)	Э э	: E e (أ)
К к	: K k (ك)	Ю ю	: Yu/yü (يو)
Л л	: L l (ل)	Я я	: Ya (یه , یا)
М м	: M m (م)	Ў ў	: O o / Ö ö (او , و)
Н н	: N n (ن)	Қ қ	: K k (ق)
О о	: Å å / Â â (ا , ا)	Ғ ғ	: Ğ ğ (غ)
П п	: P p (پ)	Ҳ ҳ	: H h (ه , ح)
Р р	: R r (ر)		

Bugünkü Özbek Alfabesi'nde 33 harf, 2 işaret vardır. Harflerden 7 si (6 +1) ünlü harf, 26 sı ünsüz harftir.

A. ÜNLÜ HARFLER:

А а	:(Аа/Ææ)	И и	:(İi/Iı)
О о	:(Åå/Ââ)	У у	:(Uu/Üü)
Е е / Э э	:(Ее)	Ў ў	:(Оо/Öö)

Ünlü harfler 6 (+1) tanedir. Bu altı harf 10 ünlüyü ifade ettiği için yetersizdir. Bunu telâfî etmek için kalın ve ince ünsüz harfler vardır. Bu harfler, kalın ünsüzlerin yanında kalın; ince ünsüzlerin yanında ince telaffuz edilirler.

1) А а : (A a / Æ æ)

Kalın ünsüzlerin (қ, ғ, х) (k, ğ, h) yanında Türkiye Türkçesi'ndeki "**a**" gibi telâffuz edilir.

халқ : halk : *halk*
ғани : ğani : *zengin*
қанот : kanåt : *kanat*
қарға : karğa : *karga*
қарши : karşi : *karşı*

Diğer ünsüzlerin yanında Türkiye Türkçesi'ndeki "e" ile "a" arasında, "e" den daha açık ve geniş telâffuz edilir (**æ**). Bunu her yerde "**a**" olarak gösterdik.

зафар : zafar (zæfær) : *zafer*
дарвиш : darviş (dærviş) : *derviş*
санамоқ : sanamåk (sænæmåk) : *saymak*
тафаккур : tafakkür (tæfækkür) : *tefekkür*

2) О о : (Å å / Â â)

Geniş, çok açık ve biraz yuvarlak bir ünlüdür. "o" ya benzer uzunca bir "a" sesini verir. Arapça ve Farsça'dan

geçen kelimelerdeki uzun "a" lar bu harfle gösterilir. Özbekler buna "**tolık a**" diyorlar. Bunu biz "**å**" şeklinde gösterdik.

осон : åsån : *kolay*
солиҳ : sålih : *sâlih*
осмон : åsmån : *gök*

Türkçe kelimelerdeki bazı "a" lar ve "-mak" ekinin "a" sı da bu harfle gösterilir. Bu ses yalnız Özbek Türkçesi'nde vardır.

ёғоч : yåğåç : *ağaç*
томчи : tåmçi : *damla*
топмоқ : tåpmå<u>k</u> : *bulmak*

Rusça'dan geçen kelimelerde "**o**" okunur.
доктор : doktor : *doktor*
турколог : türkolog : *türkolog*
калорифер : kalorifer : *kalorifer*

3) E e / Э э : (E e)

Türkiye Türkçesi'ndeki "e" ile "i" arasında telâffuz edilir. Sadece ilk hecelerde vardır. Avrupa dillerinden alınma kelimelerde diğer hecelerde de olabilir. Biz buna "**kapalı e**" diyoruz. Özbekler "**yapık e**" diyorlar. Bunu "**e**" olarak gösterdik.

кеча : keça : *gece, dün*
келин : kelin : *gelin*
кетмоқ : ketmå<u>k</u> : *gitmek*

Bu harf kelimenin başında olduğu zaman "**ye**" okunur.
ер : yer : *yer*
ел : yel : *rüzgâr*
елка : yelka : *omuz*

Kelime başlarında "**е**" okunması için "**э**" şeklinde yazılır.

эса : esa : *ise*
элчи : elçi : *elçi*
эрталаб : ertalab : *sabahleyin*

4) И и : (İ i / I ı)

Kalın ünsüzlerin (қ, ғ, х) (k̲, ğ, h̲) yanında "**ı**" okunur.

хирқа : h̲ırk̲a : *hırka*
қирғиз : k̲ırğız : *kırgız*
хилма-хил : h̲ılma - h̲ıl : *türlü türlü*

Diğer harflerin yanında "**i**" okunur.

тил : til : *til*
илик : ilik : *ilik*
йигит : yigit : *yiğit*

5) Ў ў : (O o / Ö ö)

Kalın ünsüzlerin (қ, ғ, х) (k̲, ğ, h̲) yanında "**o**" okunur.

қўй : k̲oy : *koyun*
ғўза : ğoza : *pamuk bitkisi*
хўраз : h̲oraz : *horoz*
қўшимча : k̲oşimça : *ek*

İnce ünsüzlerin (к, г, ҳ) (k, g, h) yanında "**ö**" okunur.

гўзал : gözal : *güzel*
ҳўкуз : höküz : *öküz*
кўнгил : köngil : *gönül*

Diğer ünsüzlerin yanında "**o**" da, "**ö**" de okunabilir.
ўт : ot : *ateş*
тўшак : töşak : *döşek*
жўналиш : cönaliş : *yöneliş*

6) У у : (U u / Ü ü)

Kalın ünsüzlerin (қ, ғ, ҳ) (k̲, ğ, h̲) yanında "**u**" okunur.

қуш : k̲uş : *kuş*
ғурур : ğurur : *gurur*
ҳурсанд : h̲ursand : *memnun*

İnce ünsüzlerin (к, г, ҳ) (k, g, h) yanında "**ü**" okunur.

кул : kül : *kül*
гуноҳ : günåh : *günah*
ҳуркмоқ : hürkmåk̲ : *ürkmek*

Diğer ünsüzlerin yanında "**u**" veya "**ü**" okunabilir.
бунча : bunça : *bunca*
шундай : şunday : *şunun gibi*
мукаммал : mükammal : *mükemmel*

B. ÜNSÜZ HARFLER

Б	б	:(B b)	Р	р	:(R r)
В	в	:(V v)	С	с	:(S s)
Г	г	:(G g)	Т	т	:(T t)
Д	д	:(D d)	Ф	ф	:(F f)
Ё	ё	:(Yå)	Х	х	:(H h)
Ж	ж	:(C c)	Ц	ц	:(Ts)
З	з	:(Z z)	Ч	ч	:(Ç ç)
Й	й	:(Y y)	Ш	ш	:(Ş ş)
К	к	:(K k)	Ю	ю	:(Yu/yü)
Л	л	:(L l)	Я	я	:(Ya)
М	м	:(M m)	Қ	қ	:(K k)
Н	н	:(N n)	Ғ	ғ	:(Ğ ğ)
П	п	:(P p)	Ҳ	ҳ	:(H h)

Ünsüz harfler 26 tanedir. Bunlardan 3 tanesi kalın, 3 tanesi ince, 4 tanesi de birleşik harftir. Diğer 16 harf yanındaki ünlüye göre kalın veya ince okunabilir. "C" harfi Rusça kelimelerde ve bazı Farsça kelimelerde "j" okunur.

a. Kalın Ünsüzler:

1) Қ қ : (K k) (ق)

Osmanlıca'daki "**kaf**" (ق) ın karşılığıdır. Türkiye Türkçesi'ndeki "k" dan daha kalındır. Gırtlağa yakın telâffuz edilir. Bu harfi "k" şeklinde gösterdik.

қайиқ : k̲ayık̲ : *kayık*
қаерда : k̲ayerda : *nerede*
чақирмоқ : çak̲ırmåk̲ : *çağırmak*

2) Ғ ғ : (Ğ ğ) (غ)

Osmanlıca'daki "**gayın**" (غ) ın karşılığıdır. Türkiye Türkçesi'ndeki "ğ" den daha kalındır. Gırtlağa yakın telâffuz edilir. Bunu "**ğ**" şeklinde gösterdik.

ғариб : ğarib : *garib*
ғурурли : ğururli : *gururlu*
шуғулланмоқ : şuğullanmåk̲ : *meşgul olmak*

3) Х х : (H̲ h̲) (خ)

Osmanlıca'daki "**hı**" (خ) nın karşılığıdır. "K" ile "h" arasında, gırtlaktan çıkan,kalın, hırıltılı bir harftir. Bugünkü Latin Alfabesi'nde gösterilmeyen bu sese Anadolu şivelerinde çok sık rastlanır. Bu harfi "**h̲**" şeklinde gösterdik.

яхши : yah̲şi : *iyi*
хўраз : h̲oraz : *horoz*
хунук : h̲unük : *çirkin*

b. İnce Ünsüzler

1) К к : (K k) (ك)

Osmanlıca'daki "**kef**" (ك) in karşılığıdır. İnce bir "**k**" sesini verir.

икки : ikki : *iki*
кичик : kiçik : *küçük*
кулмоқ : külmåk̲ : *gülmek*

2) Г г : (G g) (گ)

Osmanlıca'daki "**gef**" (گ) in karşılığıdır. İnce bir "**g**" sesini verir.

гил : gil : *kil, toprak*
гилос : gilås : *kiraz*
йигит : yigit : *yiğit*
гулзор : gülzår : *gül bahçesi*

3) Ҳ ҳ : (H h) (ه , ﻫ)

Osmanlıcadaki "**he**" (ﻫ) nin karşılığıdır. İnce bir "**h**" sesini verir.

ҳам : ham : *de, dahi*
ҳикоя : hikåya : *hikâye*
ҳукумат : hükümat : *hükümet*

c. Birleşik Harfler:

1) НГ : (ng) (نگ)

Osmanlıca'da "kef" (ك) veya "kef" üzerine üç nokta konarak gösterilen, "n" ile "g" arasında, genizden çıkan nazal bir "n" sesidir. Özbekçe'de "**ng**" olarak yazılır ve tek ses olarak okunur. Kelime başında bulunmaz. Bugünkü Latin Alfabesi'nde gösterilmeyen bu sese, Anadolu şivelerinde çok sık rastlanır. Biz de "**ng**" şeklinde gösterdik.

ўнг : ong : *sağ*
денгиз : dengiz : *deniz*
янглиш : yangliş : *yanlış*
сизнинг : sizning : *sizin*
сингари : singari : *gibi*

2) Ё ё : (**Yå**)

"Й" (y) ile "о" (å) nın birleşik halidir. "**Yå**" diye okunur.

ёки : yåki : *veya*
дарё : daryå : *derya*
ёпмоқ : yåpmåk : *örtmek*

3) Я я : (**Ya / Yæ**)

"Й" (y) ile "а" (a) nın birleşik halidir. "**Ya / Yæ**" diye okunur.

янги : yangi : *yeni*
ярим : yarim : *yarım*
ясамоқ : yasamåk : *yapmak*

4) Ю ю : (**Yu / Yü**)

"Й" (y) ile "у" (u/ü) nün birleşik halidir. "**Yu / yü**" diye okunur.

юрак : yürak : *yürek*
юқори : yukåri : *yukarı*
юбормоқ : yubårmåk : *göndermek*

5) Ц ц : (**Ts**)

Türkiye Türkçesi'ndeki "**t**" ve "**s**" nin birleşik halidir. Rusça kelimelerde kullanılır.

цирк : tsirk : *sirk*
концерт : kontsert : *konser*
мотоциклет : mototsiklet : *motosiklet*

d. "C" Harfi (Ж ж) :

Türkçe kelimelerde "**c**" olarak okunur.
жун : cün : *yün*
жўжа : cöca : *civciv*
жавоб : cavåb : *cevap*

Rusça ve yabancı kelimelerde "**j**" nin karşılığıdır.
колеж : kollej : *kolej*
мужда : müjda : *müjde*
метраж : metraj : *metraj*

C- İŞARETLER:

1. Kesme işareti (Ъ ъ) :

Arapça asıllı kelimelerdeki "ayın" (ع) ve "hemze" (ء) yi göstermek için kullanılır.
шеър : şe'r : *şiir*
қалъа : k̲al'a : *kale*
таъзир : ta'zir : *tâzir*
муъмин : mü'min : *mü'min*
машъала : maş'ala : *meş'ale*

2. Yumuşatma işareti (Ь ь) :

Rusça kelimelerde kullanılır.
июль : iyul : *temmuz*
фильм : film : *filim*
пальто : palto : *palto*
медаль : medal : *madalya*
Февраль : fevral : *şubat*

İTALİK YAZI

İtalik yazıda bazı harfler normal yazılışlarından farklı yazılırlar. Bunlar aşağıda gösterilmiştir:

N.	İtalik	Latin
а	: *а*	: a
в	: *в*	: v
г	: *г*	: g
д	: *д*	: d
и	: *и*	: i / ı
й	: *й*	: y
л	: *л*	: l
м	: *м*	: m
п	: *п*	: p
т	: *т*	: t
ч	: *ч*	: ç
ш	: *ш*	: ş

ÖRNEKLER:

Бол ширин, болдан бола ширин.
Bål şirin, båldan båla şirin.
Bal tatlı, baldan çocuk tatlı.

Гапни кам сўзла, ишни кўп кўзла!
Gapni kam sözla, işni köp közla!
Sözü az söyle, işi çok gözle!

Ерга тушган гул булар, ўтга тушган кул булар.
Yerga tüşgan gül bular, otga tüşgan kül bular.
Yere düşen gül bulur, ateşe düşen kül bulur.

«Сизнинг «Замонлар, воқеалар, одамлар» рукни остида бераётган аҳборотингиз менда алоҳида қизиқиш туғдиради. Бошқа мақолалар ҳам қизиқарли. Қадимий қўрғонлар, ўрта асрга хос ажойиб меъморчилик обидалари, бизнинг кунларимизга довур бўёғи ўчмаган иншоотлар... Эски Тошкент сувратлари араб қишлоғини, икки қаватли бинолари эса хитой меъморчилигини эслатади. Миллий кийимлар ҳам ажойиб».

Sizning "Zamånlar, vâkealar, ådamlar" rükni åstida berayåtgan ahbåråtingiz menda alåhida kızıkış tuğdiradi. Båşka makålalar ham kızıkarli. Kadimiy korğånlar, orta asrga hås acåib me'mârçilik åbidalari, bizning künlarimizga dåvur boyåğı öçmagan inşåatlar... Eski Tåşkent suvratlari arab kışlåğını, ikki kavatli binålari esa hıtåy me'mârçiligini eslatadi. Milliy kiyimlar ham acåyib.

Sizin "Zamanlar, olaylar, insanlar" başlığı altında vermekte olduğunuz haberler, bende hususî ilgi uyandırıyor. Başka makaleler de ilginç. Eskiye ait kaleler, ortaçağa has acaip mimarlık anıtları, bizim günlerimize kadar boyası solmayan binalar... Eski Taşkent resimleri Arap köyünü, iki katlı binaları ise Çin mimarlığını hatırlatıyor. Millî giyimler de acaip.

EL YAZISI:

İtalik yazı gibidir. Farklı olarak "d" (д) harfi Türkiye Türkçesindeki el yazısıyla yazılan "g" gibi (*g*)yazılır.

ÖRNEK:

Энди сизга ўзим ҳақимда
ёзсам, мен 22 ёшдаман,
Самарқанддаги тиббиёт
коллежида ўқийман.
Ҳудога шукр ота - онам,
ака - укаларим бор.
Отам ўрта мактабда
тарихдан дарс беради.
Онам пиқувчи бўлиб
ишлайди. Ёлғиз кичкинагина
қизгинасис. Оилами
ўрта мактабда ўқитувчи.

Энди сизга ўзим ҳақимда ёзсам, мен 22 ёшдаман, Жамарқанддаги тижарат колле-жида ўқийман. Худога шукр ота-онам, ака-укаларим бор.

Отам ўрта мактабда тарихдан дарс беради. Онам тикувчи бўлиб ишлайди. Акам қурилишда муҳандис. Опаларим ўрта мактабда ўқитувчи.

Endi sizga özim hakımda yåzsam, men 22 yåşdaman, Camarkanddagi ticarat kollejida okıyman. Hudåga şükr åta-ånam, aka-ükalarim bår.

Åtam orta maktabda tarihdan dars beradi. Ånam tiküvçi bolib işlaydi. Akam kurılişda mühandis. Åpalarim orta maktabda okıtuvçi.

Şimdi size kendim hakkında yazarsam, ben 22 yaşındayım, Semerkand'daki ticaret kolejinde okuyorum. Allah'a şüküür ana-babam, ağabey ve kardeşlerim var.

Babam ortaokulda tarihden ders veriyor. Anam dikici (terzi) olup çalışıyor. Ağabeyim inşaatda mühendis. Ablalarım ortaokulda öğretmen.

(İzåmiddin Racaboğli, 19.5.1992, Samarkand)

OKUMA ÖRNEKLERİ:

Меҳрибон ва ёрлақувчи аллоҳнинг номи билан

Жон қуши ўз сирларини баён қилишга киришар экан, уни тангрига мадҳия ўқиш билан бошлайди. Чунки тангри барча мавжудотларнинг яратувчисидир. У мангу барҳаёт бўлиб, ундан бошқа ҳамма нарсалар ўткинчидир.

Яратувчи қудратли қалами билан оламни аниқ бир режа остида бунёд қилди. У тўққиз фалакни айланувчи қилиб яратди ва бунинг сирини тушунишда идрокни ожиз этди.

(Алишер Навоий, Лисонут Тайр, насрий байон)

Mehribån va yårlaḳuvçi allåhning nåmi bilan.

Cån ḳuşi öz sırlarını bayån ḳılışga kirişar ekan, uni tangriga madhiya oḳış bilan båşlaydi. Çünki tangri barça mavcudåtlarning yaratuvçisidir. U mangü barhayåt bolib, undan båşḳa hamma narsalar ötkinçidir.

Yaratuvçi ḳudratli ḳalami bilan ålamni anıḳ bir reca åstida bünyåd ḳıldi. U toḳḳız falakni aylanüvçi ḳılib yaratdi va buning sırını tüşünişda idråkni åciz etdi.

Şefkat gösterici ve affedici Allah'ın adıyla.

Can kuşu kendi sırlarını beyan etmeye girişirken, onu Tanrı'ya medhiye okuma ile başlıyor. Çünkü, Tanrı bütün varlıkların yaratıcısıdır. O ebedî hayatta olup, ondan başka bütün nesneler geçicidir.

Yaratıcı, kudretli kalemi ile alemi doğru bir plan altında binâ eyledi. O, dokuz feleği dönücü kılıp yarattı ve bunun sırrını anlamakta idraki aciz etti.

(Alişer Navåiy, Lisånüt Tayr – Ḳuş Tili, nasriy bayån, s.268)

УЧРАШУВ

Ассалому алайкум!
Хуш келибсиз! Қалайсиз, яхшимисиз? Кайфиятингиз қандай? Сағлиғингиз қандай?
Ҳудога шукур ҳаммаси яҳши, сиз ўзингиз қалайсиз?
Раҳмат, яҳшиман. Сизни кўрганимдан ҳурсандман. Анчадан бери кам кўринасиз.
Сизни кўрмаганимга ҳам анча бўлди. Ишлар қалай? Нима янгиликлар вор? Болалар қандай?

UÇRAŞUV

Assalåmü alayküm!
Huş kelibsiz! Kalaysiz, yahşimisiz? Kayfiyatingiz kanday? Sağlığıngiz kanday?
Hudåga şükür hamması yahşi, siz özingiz kalaysiz?
Rahmet, yahşiman. Sizni körganimdan hursandman. Ançadan beri kam körinasiz.
Sizni körmaganimga ham ança boldi. İşlar kalay? Nima yangiliklar var? Bålalar kanday?

KARŞILAŞMA

Esselâmü aleyküm!
Hoş gelmişsiniz! Nasılsınız, iyimisiniz? Keyfiyetiniz nasıl? Sağlığınız nasıl?
Allaha şükür hepsi iyi, siz kendiniz nasılsınız?
Teşekkür ederim, iyiyim. Sizi gördüğümden memnunum. Uzun zamandan beri az görünüyorsunuz.
Sizi görmediğime de epey zaman oldu. İşler nasıl? Ne yenilikler var? Çocuklar nasıl?

ТАНИШУВ

Келинг, танишайлик. Исмингиз нима?
Менинг исмим Амонуллоҳ.
Фамилиянгизни билишга рухсат этинг.
Фамилиям Махдум.
Сиз билан танишганимдан жуда ҳурсандман.
Сизга укамни таништиришга рухсат беринг: Укамнинг исми Асъадуллоҳ.
Марҳамат қилиб мени отангиз билан таништириб қўйинг.

TANIŞUV

Keling, tanışaylik. İsmingiz nima?
Mening ismim Amânullâh.
Familiyangizni bilişga ruhsat eting.
Familiyam Mahdum.
Siz bilan tanışganimdan cüda hursandman.
Sizga ükamni tanıştırışga ruhsat bering: Ükamning ismi As'adullâh.
Marhamat kılıb meni âtangiz bilan tanıştirib koying.

TANIŞMA

Gelin tanışalım. İsminiz ne?
Benim ismim Emânullah.
Soyadınızı öğrenmeye müsaade edin.
Soyadım Mahdum.
Sizinle tanıştığımdan çok memnunum.
Size oğlan kardeşimi tanıştırmaya izin verin: Kardeşimin ismi Es'adullah.
Lütfedip beni babanızla tanıştırın.

هربیرمسلمان نینگ ایکنچی بیرمسلمانده آلتیته‌حقی‌باردور:
١- اوچراشگنده سلاملاشیش.
٢- مهمانگه چقیرسه باریش.
٣- مصلحت سوراسه، نصیحت بیلان مصلحت بیریش.
٤- عکسریب الله گه حمد ایتسه، اونگه جواب ایتیش.
٥- کسل بولسه باریب کوریش.
٦- وفات ایتسه دفن مراسمیده قتناشیش.

Ҳар бир мусулмоннинг иккинчи бир мусулмонда олтита ҳақи бордур:

1. Учрашганда саломлашиш. 2. Меҳмонга чақирса, бариш. 3. Маслаҳат сўраса, насиҳат билан маслаҳат бериш. 4. Аксириб Аллоҳга ҳамд айтса, унга жавоб айтиш. 5. Касал бўлса бориб кўриш. 6. Вафот этса, дафн маросимида қатнашиш.

Har bir müsülmånning ikkinçi bir müsülmånda åltıta hakı bårdur:

1. Uçraşganda salåmlaşiş. 2. Mehmånga çakırsa, båriş. 3. Maslahat sorasa, nasihat bilan maslahat beriş. 4. Aksirib Allåhga hamd aytsa, unga cavåb aytiş. 5. Kasal bolsa bårib köriş. 6. Vafåt etsa, dafn maråsimida katnaşiş.

Her bir Müslümanın ikinci bir Müslümanda altı tane hakkı vardır:

1. Karşılaştığında selâm 'vermek. 2. Misafirliğe çağırırsa gitmek. 3. Tavsiye isterse iyilikle tavsiye etmek. 4. Aksırıp Allaha hamd ederse, ona cevap vermek. 5. Hasta olursa gidip görmek. 6. Vefat ederse defin merasiminde bulunmak.

Кечирасиз, Навоий номидаги давлат кутубхонаси қаердалигини билмайсизми?

Биламан. Мен ҳам шу ёққа боряпман. Юринг, бирга борамиз.

Кутубхонага қандай қилиб аъзо бўлиш мумкин? Айтиб беролмайсизми?

Бу қийин эмас. Паспортингизни кўрсатсангиз, сизни аъзо қиладилар... Мана, кутубхонага ҳам етиб келдик.

Мени кутубҳонангизга аъзоликка қабул қилсангиз?

Ҳужжатингиз борми?

Ҳа, мана паспортим.

Қайси тилдаги китобларни ўқимоқчисиз?

Рус ва ўзбек тилидаги китобларни.

Сиз кўпроқ қандай асарларга қизиқасиз?

Мен кўпроқ бадиий асарларга қизиқаман.

Keçirasiz, Navåiy nåmidagi davlat kütübhånasi kayerdaligini bilmaysizmi?

Bilaman. Men ham şu yåkka båryapman. Yüring, birga båramiz.

Kütübhånaga kanday kılıb a'zå boliş mümkin? Aytib berålmaysizmi?

Bu kıyin emas. Pasportingizni körsatsangiz, sizni a'zå kıladilar... Mana, kütübhånaga ham yetib keldik.

Meni kütübhånangizga a'zålikka kabul kılsangiz?
Huccatingiz bårmi?
Ha, mana pasportim.
Kaysi tildagi kitåblarni okımåkçisiz?
Rus va özbek tilidagi kitåblarni.
Siz köpråk kanday asarlarga kızıkasiz?
Men köpråk badiiy asarlarga kızıkaman.

کچیره سیز، نوائی نامیده گی دولت کتبخانه سی قاییرده لکینی بیلمیسیزمی؟
بیله من. من هم شو یاققه باریاپمن. یورینگ بیرگه باره میز.
کتبخانه گه قندای قیلیب اعضی بولیش ممکن؟ ایتیب بیرالمایسیزمی؟
بو قییین ایماس. پاسپورتینگیزنی کورستسه نگیز، سیزنی اعضی قیلادیلر... مانا کتبخانه گه هم یتیب کلدیك.
منی کتبخانه نگیزگه اعضی لیککه قبول قیلسه نگیز.
حجتینگیز بارمی؟
ها. مانا پاسپورتیم.
قیسی تیلده گی کتابلرنی اوقیماقچیسیز؟
روس و اوزبك تیلیده گی کتابلرنی.
سیز کوپراق قاندای اثرلرگه قیزیقه سیز؟
من کوپراق بدیئی اثرلرگه قیزیقامن.

Affedersiniz, Nevâî adındaki devlet kütüphanesinin nerede olduğunu biliyor musunuz?
Biliyorum. Ben de o tarafa gidiyorum. Yürüyün birlikte gideriz.
Kütüphaneye ne yapıp üye olmak mümkün? Söyleyebilirmisiniz?
Bu zor değil. Pasaportunuzu gösterirseniz sizi üye yaparlar... İşte kütüphaneye de geldik.
Beni kütüphanenize üyeliğe kabul etseniz.
Belgeniz var mı?
Evet. İşte pasaportum.
Hangi dildeki kitapları okumak istiyorsunuz?
Rus ve Özbek dilindeki kitapları.
Siz daha çok ne gibi eserlere ilgi duyuyorsunuz?
Ben daha çok bedîî eserlere ilgi duyuyorum.

II. GRAMER

ÖZBEKÇE İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDAKİ SES FARKLILIKLARI:

1. Türkiye Türkçesinde ince "**g**" ile başlayan kelimeler Özbekçe'de ince "**k**" ile başlar.

кўз : köz : *göz*
келин : kelin : *gelin*
кетмоқ : ketmåk : *gitmek*
кулмоқ : külmåk : *gülmek*

2. Özbekçe'de, bazı kelimelerde kuzey şivelerinin etkisiyle "**y**" sesi "**c**" ye dönüşür.

жўн : cön : *yön*
жун : cün : *yün*
ажралмоқ : acralmåk : *ayrılmak*

3. Türkiye Türkçesi'nde kelime başlarındaki "**d**" ler, Özbekçe'de –Eski Türkçe'de olduğu gibi– "**t**" olarak devam eder.

тил : til : *dil*
тун : tün : *dün (gece)*
тўғри : toğri : *doğru*
томоқ : tåmåk : *damak*

Bazı kelimeler Türkiye Türkçesi'ndeki gibidir.

демоқ: demåk : *demek*
денгиз : dengiz : *deniz*

4. Türkiye Türkçesi'ndeki "**v**" Özbekçe'de aşağıdaki kelimelerde "**b**" ye dönüşür:

бор : bår : *var*
бермоқ : bermå<u>k</u> : *vermek*
бормоқ : bårmå<u>k</u> : *varmak*

Ayrıca "**olmak**" kelimesi, bütün Kuzeydoğu Türkçeleri'nde "**bolmak**" şeklindedir.
бўлмоқ : bolmå<u>k</u> : *olmak*

5. Baştaki "**b**" ler Özbekçe'de, eğer kelime içinde "**n**" varsa, "**m**" ye dönüşür.
мен : men : *ben*
мунинг : muning : *bunun*
мундай : munday : *bunun gibi*

6. Türkiye Türkçesi'nde Türkçe asıllı kelimelerde ve eklerde bulunan "**c**" sesi, Özbekçe'de "**ç**" dir.
аччиқ : aççı<u>k</u> : *acı*
йўлчи : yolçi : *yolcu*
темирчи : temirçi : *demirci*

7. Özbekçe'de eklerin çoğunlukla yalnız ince ve düz şekilleri vardır. Bu durum büyük ve küçük ünlü uyumunu bozar. Ancak, ağızların pek çoğunda ve konuşma dilinde çoğunlukla uyum vardır.
уйга : üyga : *eve*
бўлди : boldi : *oldu*
бошнинг : båşning : *başın*
борамиз : båramiz : *varıyoruz.*

8. Mastar eki "**mak**" ın sadece kalın şekli "**må<u>k</u>**" vardır.
кирмоқ : kir**må<u>k</u>** : *girmek*
топмоқ : tåp**må<u>k</u>** : *bulmak*
юрмоқ : yür**må<u>k</u>** : *yürümek*

9.Geniş zaman olumsuz eki olan "**-mez/-maz**" daima "**-mas**" şeklindedir.

билмас : bil**mas** : *bilmez*
кўрмас : kör**mas** : *görmez*
боқмас : båk**mas** : *bakmaz*

10. Türkiye Türkçesinde "**d**" ve "**t**" ile başlayabilen eklerin Özbekçe'de sadece "**d**" li şekilleri vardır.

бошда : båş**da** : *başta*
тошдан : tåş**dan** : *taştan*
йўқдир : yok**dir** : *yoktur*

11. Arapça ve Farsça'dan geçen kelimelerdeki "**uzun a**"lar, Özbekçe'de "**o**" ile gösterilir. Biz bunu "**å**" şeklinde gösterdik.

осон : åsån : *kolay*
инсон : insån : *insan*
камол : kamål : *kemâl*

Ancak, Özbekçe'de Türkçe asıllı kelimelerde de "**å**" sesi vardır.

бош : båş : *baş*
қош : kåş : *kaş*
топмоқ : tåpmåk : *bulmak*

12. Özbekçe'de bazı sayılarda harflerde ikizleşme görülür.

етти : yetti : *yedi*
ўттиз : ottiz : *otuz*
саккиз : sakkiz : *sekiz*

YAPIM EKLERİ

Özbek Türkçesindeki yapım ekleri, büyük bir çoğunlukla, Türkiye Türkçesindekilerle aynıdır. Ancak bazılarında küçük ses farklılıkları vardır.

1. İçinde "**c**" sesi bulunan "**-ci**, **-cilik**, **-nci**" gibi ekler Özbek Türkçesi'nde "**ç**" lidir.

тилчи : til**çi** : *dilci*
йўлчи : yol**çi** : *yolcu*
еттинчи : yetti**nçi** : *yedinci*
ўқитувчи : o**k**ıtuv**çi** : *okutucu*
темирчилик : temir**çilik** : *demircilik*

2. Türkiye Türkçesi'nde yuvarlak şekilleri de bulunan "**-luk**, **-lu**, **-çu**" gibi eklerin Özbekçe'de sadece "**-lik, -li, -çi**" gibi düz şekilleri vardır.

кўзли : köz**li** : *gözlü*
сўзсиз : söz**siz** : *sözsüz*
кўплик : köp**lik** : *çokluk*
учинчи : üç**inçi** : *üçüncü*
йўқчилик : yo**k**ç**ilik** : *fakirlik*

3. Arapçadan gelen mensubiyet eki "**-î**", Özbek Türkçesinde "**-iy/-ıy**" şeklindedir.

синфий : sınf**iy** : *sınıfsal*
ҳусусий : hususi**y** : *hususî*
ҳуқуқий : huk**u**k**ıy** : *hukukî*

4. Benzerlik için iki ayrı ek kullanılır: Nitelik gösteren "**-day / -dek** " ve nicelik gösteren "**-ça**". Her iki ek de sık kullanılır.

муздек : muz**dek** : *buz gibi*
қўйдай : **k**oy**day** : *koyun gibi*

мундай : mun**day** : *bunun gibi*
европача : evropa**ça** : *Avrupaya benzer*
одатдагича : ådatdagi**ça** : *âdet olduğu üzere*

Шундай кўкатларни ейиш жуда фойдали.
Şunday kökatlarni yeyiş cüda fâydali.
Şunun gibi yeşillikleri yemek çok faydalı.

Октябрь инқилобидан сўнг ўзбек шаҳар ва қишлоқларида европача гийимлар ҳам расм бўла бошлади.
Oktyabr inkılâbidan song özbek şahar va kışlâklarida yevropaça giyimlar ham rasm bola bâşladi.
Ekim devriminden sonra Özbek şehir ve köylerinde Avrupa'ya benzer giyimler de adet olmaya başladı.

5. Fiil köküne getirilen "**-gali**" eki "**-mak için**" mânâsını verir.

олгали : ål**gali** : *almak için*
ўкигали : okı**gali** : *okumak için*
бергали : ber**gali** : *vermek için*

Китоб олгали кутубхонага бордим.
Kitâb ålgali kütübhânaga bârdim.
Kitap almak için kütüphaneye vardım.

6. Fiil köküne getirilen "**-günça**" eki zaman bildirir, "**-ıncaya kadar**" manasını verir.

қилгунча : kılgünça : *kılıncaya kadar*
келгунча : kelgünça : *gelinceye kadar*
боргунча : bârgünça : *varıncaya kadar*

Оч эдим, қорним тўйгунча едим.
Âç edim, kârnim toygünça yedim.

Aç idim, karnım doyuncaya kadar yedim.

Миҳражон подшо шаҳрига етгунча тўхтамай юрдик.

Mihracån pådşå şahriga yetgünça toẖtamay yürdik.

Mihracan padişahın şehrine varıncaya kadar durmadan yürüdük.

Bunun olumsuz şekli "**-may**" eki ile yapılır.

қилмай : k̲ılmay : *kılmadan*

келмай : kelmay : *gelmeden*

бормай : bårmay : *varmadan*

Дарахтнинг шоҳлари орасида ун чиқормай, қимирламай қароқчиларни мушоҳада қилиб ўтирди.

Daraẖtning şåhlari årasida ün çık̲årmay, k̲ımırlamay karåk̲çilarni müşåhada k̲ılib otırdi.

Ağacın dalları arasında ses çıkarmadan, kımıldamadan hırsızları gözleyip oturdu.

7. Fiil köküne getirilen "**-gaç**" eki zaman bildirir, "**-dikten sonra**" manasını verir.

кўргач : körgaç : *gördükten sonra*

боргач : bårgaç : *vardıktan sonra*

қизигач : k̲ızıgaç : *kızdıktan sonra*

Ёғ қизигач, пиёз билан гўшт қавурилади.

Yåğ k̲ızıgaç, piyåz bilan göşt k̲avurıladi.

Yağ kızdıktan sonra, soğan ile et kavrulur.

8. "**-(i)ş**" ortaklık eki öznenin çokluğunu göstermek için de kullanılır.

ўқишар : ok̲ışar : *okurlar*

бўлишган : bolişgan : *olmuşlar*
келишади : kelişadi : *gelecekler*

Оиламизнинг барча аъзолари отам билан менга раҳмат айтиб, паловни иштаҳа билан ейишади.

Åilamizning barça a'zåları åtam bilan menga rahmat aytib, palåvni iştaha bilan yeyişadi.

Ailemizin bütün üyeleri babamla bana teşekkür edip, pilavı iştahla yerler.

9. Sıfatlara eklenen "**-råk**" eki "**daha**" anlamını verir, üstünlük derecesini kazandırır.

яхшироқ : ya**h**şi**råk** : *daha iyi*
каттароқ : katta**råk** : *daha büyük*
чиройлироқ : çiråyli**råk** : *daha güzel*

Бу хона бошқа хоналардан каттароқ ва ғароиброқ эди.

Bu håna båşka hånalardan kattaråk va ğaråibråk edi.

Bu oda, başka odalardan daha büyük ve daha acâip idi.

A. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER

1) -(a)y-

оз : åz : *az*
озаймоқ : å**z**a**y**måk : *azalmak*
Ариқнинг суви озайди.
Arıkning suvi åzaydi.
Arkın suyu azaldı.

Бағда мевалар озайган вақти.

Bağda mevalar åzaygan vakti.
Bağda meyvaların azaldığı vakit.

кўп : köp : *çok*
кўпаймоқ : köpaymåk : *çoğalmak*
Чорва молларининг сони кўпайди.
Çårva mållarining såni köpaydi.
Dört ayaklı malların (koyun ve sığırlar) sayısı çoğaldı.

қора : kåra : *kara (siyah)*
қораймоқ : kåraymåk : *kararmak*
Кун қорайди. Kün kåraydi. *Gün karardı.*
Ингичка қошлари янада қорайиб кўринади.
İngiçka kåşlari yanada kårayib körinadi.
İncecik kaşları yine de kararıp görünüyordu.

2) -r-

эски : eski : *eski*
эскирмоқ : eskirmåk : *eskimek*
Жамилаханнинг егнида анча эскирган кўкиш кўйлак борди.
Camilahanning yegnida ança eskirgan kökiş köylak bårdi.
Cemile hanımın kolunda uzun zamandır eskimiş mavimsi gömlek vardı.

қисқа : kıskа : *kısa*
қисқармоқ : kıskarmåk : *kısalmak*
Кун тик келиб соя қисқарди.
Kün tik kelib såya kıskardi.
Gün dik gelip, gölge kısaldı.

Ёзда тун қисқаради, қишда кун қисқаради.

Yåzda tün kıskaradi, kışda kün kıskaradi.

Yazda gece kısalır, kışda gün kısalır.

3) -a-

от : åt : *ad (isim)*

атамоқ : atamåk : *ad vermek,adlandırmak*

Юсуфбек Кумушни "фаришта" деб атамоққа ҳам ҳозир эди.

Yusufbek Kümüşni "farişta" deb atamåkka ham håzir edi.

Yusuf bey, Gümüş'ü "ferişte" diye adlandırmaya da hazır idi.

"Тешабай" деб аталган киши, Фосиҳ Афанди билан нима ҳақидадир гаплашиб турган эди.

"Teşabay" deb atalgan kişi, Fåsih Afandi bilan nima hakıdadir gaplaşib turgan edi.

"Teşabay" diye adlandırılan kişi,Fâsih Efendi ile —ne hakkındadır— konuşup durmuş idi.

жўн : cön : *yön*

жўнамоқ : cönamåk : *yönelmek*

Йўлчи отга миниб аравани гумбирлатиб жўнади.

Yolçi åtga minib, aravani gümbirlatib cönadi.

Yolcu ata binip, arabayı gümbürdetip yöneldi.

Саҳар туриб қишлаққа жўнайман.
Sahar turib kışlakka cönayman.
Sabah kalkıp köye yöneleceğim.

4) -i- / -ı-

тинч : tinç : *dinç*
тинчимоқ : tinçimåk : *dinçleşmek,huzur bulmak*
"Хат келганда тинчир жон,
Хат жуда азиз меҳмон."
"Hat kelganda tinçir cån,
Hat cüda aziz mehmån."
"Mektup geldiğinde can dinçleşir,
Mektup çok aziz bir misafirdir."

5) -(ı)k- / -(i)k-

йўл : yol : *yol*
йўликмоқ : yolıkmåk : *yolda rastlamak*
Ишдан сўнг директорга йўликдим.
İşdan song direktörga yolıkdim.
İşten sonra yolda müdüre rastladım.

"Йўл қувлаган хазинага йўлиқар; гап қувлаган бир балога йўлиқар."
"Yol kuvlagan hazinaga yolıkar; gap kuvlagan bir balåga yolıkar."
"Yol kovalayan, yolda hazineye rastlar; laf kovalayan, bir belâ ile karşılaşır."

6) -la-

иш : İş : *iş*
ишламоқ : işlamåk : *işlemek,çalışmak*

У телефон ишлаётгани тўғрисида хабар қилди.
U, telefon işlayåtgani toğrisida habar kıldi.
O, telefonun çalışmakta olduğu doğrultusunda haber verdi.

Чоп қўлим ишламайди.
Çåp kolim işlamaydi.
Sol kolum çalışmıyor.

сўз : söz : *söz*
сўзламоқ : sözlamåk : *söylemek*
Оз сўзла, кўп тингла!
Åz sözla, köp tingla!
Az söyle, çok dinle!

"Кўп билган оз сўзлар; оз сўзласа ҳам соз сўзлар."
"Köp bilgan åz sözlar; åz sözlasa ham såz sözlar."
"Çok bilen az söyler; az söylese de iyi söyler."

яхши : yahşi : iyi
яхшиламоқ : yahşilamåk : iyilemek
У сизни доим яхшилаб юради.
U sizni dåim yahşilab yüradi.
O sizi dâima iyileyib yürüyor.

"Бировни орқасидан ёмонлаш ўрнига яхшилаган маъқул."
"Birårvni årkasidan yåmånlaş örniga yahşilagan ma'kul."
"Birisini arkasından kötüleyiş yerine iyileyen makul."

7) -lan-

уй : üy : *ev*
уйланмоқ : üy**lan**må̲k̲ : *evlenmek (erkekler için)*
Толибжоннинг икки ўғли уйланган.
Tålibcånning ikki oğli üylangan.
Tâlibcân'ın iki oğlu evlenmiş.

жон : cån : *can*
жонланмоқ : cån**lan**må̲k̲ : *canlanmak*
Баҳор, табиат жонланадиган фасл.
Bahår, tabiat cånlanadigan fasl.
Bahar, tabiatın canlandığı mevsim.

8) -laş-

ғариб : ğarib : *garib, fakir*
ғариблашмоқ : ğarib**laş**må̲k̲ : *,fakirleşmek*
Тўпроқнинг таркиби ғариблашиб қолди.
Topråknıng tarkibi ğariblaşib kåldi.
Toprağın terkibi fakirleşip kaldı.

яқин : ya̲kın : *yakın*
яқинлашмоқ : ya̲kın**laş**må̲k̲ : *yakınlaşmak*
Шаҳарга яқинлашиб қолдик.
Şaharga ya̲kınlaşib kåldik.
Şehre yakınlaşıp kaldık.

B. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER

1) -ar-

чиқмоқ : çı̲kmå̲k̲ : *çıkmak*
чиқармоқ : çı̲k**ar**må̲k̲ : *çıkarmak*

Энди сизларни ҳовлига чиқараман.
Endi sizlarni håvliga çık̲araman.
Şimdi sizleri avluya çıkaracağım..

2) -gaz- / -kaz- / -k̲az-

кўрмоқ : körmåk̲ : *görmek*
кўргазмоқ : kör**gaz**måk̲ : *göstermek*
Томоша килиш учун қўйилган нарсаларни сизга кўргазмоқчи эдим.
Tåmåşa k̲ılış uçun k̲oyılgan narsalarni sizga körgazmåk̲çi edim.
Temâşa etmek için koyulan şeyleri size göstermek istiyordum.

ўтмоқ : ötmåk̲ : *geçmek*
ўтказмоқ : öt**kaz**måk̲ : *geçirtmek*
Металлар электрикни ва иссиқни яхши ўтказади.
Metallar elektrikni va ıssık̲likni yah̲şi ötkazadi.
Metaller elektriği ve ısıyı iyi geçirirler.

Машинани кўпрукдан ўтказдик.
Maşinani köprükdan ötkazdik.
Makinayı köprüden geçirdik.

У кечани кўнгли шод ўтказди.
U keçani köngli şåd ötkazdi.
O geceyi gönlü şâd geçirdi.

3) -giz- / -kiz-

юрмоқ : yürmåk̲ : *yürümek*
юргизмоқ : yür**giz**måk̲ : *yürütmek*

Йўлчи отини секин юргизиб кетди.
Yolçi åtini sekin yürgizib ketdi.
Yolcu atını sakin yürütüp gitti.

кирмоқ : kirmå<u>k</u> : *girmek*
киргизмоқ : kir**giz**må<u>k</u> : *girdirmek*
Болани ўқишга киргизди.
Bålani o<u>k</u>ışga kirgizdi.
Çocuğu okula girdirdi.

4) -iz- / -ız-

эммоқ : emmå<u>k</u> : *emmek*
эмизмоқ : em**iz**må<u>k</u> : *emzirmek*
Эргашнинг онаси акамни эмизган.
Ergaşning ånasi akamni emizgan.
Ergaş'ın anası ağabeyimi emzirmiş.

оқмоқ : å<u>k</u>må<u>k</u> : akmak
оқитмоқ : å<u>k</u>**ız**må<u>k</u> : akıtmak
Кўз ёшини оқизмоқ истамади.
Köz yåşini å<u>k</u>ızmå<u>k</u> istamadi.
Göz yaşını akıtmak istemedi.

5) -sat-

кўрмоқ : körmå<u>k</u> : *görmek*
кўрсатмоқ : kör**sat**må<u>k</u> : *göstermek*
Аҳмаджон дўстлигини кўрсатди.
Ahmadcån dostligini körsatdi.
Ahmedcân dostluğunu gösterdi.

6) -dir-

минмоқ : minmå<u>k</u> : *binmek*
миндирмоқ : min**dir**må<u>k</u> : *bindirmek*
Иложи бўлса эртага юк устига миндириб, шаҳарга олиб туриб қўй.
İlâci bolsa ertaga yük üstiga mindirib, şaharga ålıb turib <u>k</u>oy.
İmkânı varsa, yarın yük üstüne bindirip şehre alıp götürüver.

қўймоқ : <u>k</u>oymå<u>k</u> : *koymak*
қўйдирмоқ : <u>k</u>oy**dir**må<u>k</u> : *koydurmak*
Дўсти Афандининг олдига овқат қўйдирди.
Dosti Afandi'ning åldiga åv<u>k</u>at <u>k</u>oydirdi.
Dostu, Efendi'nin önüne yemek koydurdu.

куймоқ : küymå<u>k</u> : *yanmak*
куйдирмоқ : küy**dir**må<u>k</u> : *yandırmak*
"Ер тўйдирар, ўт куйдирар."
"Yer toydirar, ot küydirar."
"Yer doyurur, ateş yandırır."

7) -ir-

пишмоқ : pişma<u>k</u> : *pişmek*
пиширмоқ : pişir**m**å<u>k</u> : *pişirmek*
Гапни аввал Мурадова билан пиширириб қўйган экансан-ку, нега менга илгарироқ айтмадинг?
Gapni avval Muradova bilan pişirib <u>k</u>oygan ekansan-kü, nega menga ilgariråk aytmading?

Sözü önce Muradova ile pişirip koymuş imişsin de, niye bana daha önceden söylemedin?

қочмоқ : k̲åçmåk̲ : *kaçmak*
қочирмоқ : k̲åç**ir**måk̲ : *kaçırmak*
Султон сигирни қочириб келгандан кейин, томга қамиш босиши герак.
Sultån sigirni k̲åçirib kelgandan keyin, tåmga k̲amış båsişi kerak.
Sultan, sığırı kaçırıp geldikten sonra, dama kamış bas-ması gerek.

8) -(İ)l-

очмоқ : åçmåk̲ : *açmak*
очилмоқ : åç**il**mak̲ : *açılmak*
Канал очилган куни эсингизда бор-ми?
Kanal åçilgan küni esingizda bår-mi?
Kanal açıldığı gün hatırınızda var mı?

"Қинғир иш қирқ йилдан кейин ҳам очилади."
"K̲ınğır iş k̲ırk̲ yıldan keyin ham åçiladi."
"Eğri iş kırk yıldan sonra da ortaya çıkar."

экмоқ : ekmåk̲ : *ekmek*
экилмоқ : ek**il**måk̲ : *ekilmek*
Арик бўйига дарахт экилди.
Arık̲ boyiga dara h̲t ekildi.
Ark boyuna ağaç ekildi.

9) -(i)n-

киймоқ : kiymåk̲ : *giymek*

кийинмоқ : kiy**in**måk̲ : *giyinmek*

Ҳар доим яхши кийиниб кеккайиброқ юрадиган бу чиройли йигит Каримов эди.

Har dåim yah̲şi kiyinib kekkayibråk̲ yüradigan bu çiråyli yigit Karimov edi.

Her dâim iyi giyinip daha mağrur yürümekte olan bu yakışıklı genç, Kerimov idi.

кўрмоқ : körmåk̲ : *görmek*

кўринмоқ : kör**in**måk̲ : *görünmek*

Менинг ҳам болам одам бўлди, кўзга кўринди.

Mening ham bålam ådam boldi, közga körindi.

Benim de çocuğum adam oldu, göze göründü.

10) -r-

гапимоқ : gapimåk̲ : *konuşmak*

гапирмоқ : gap**ir**måk̲ : *konuşmak*

Сафаров кулди ва эртага қилинадиган ишлар тўғрисида гапирди.

Safarov küldi va ertaga k̲ılınadigan işlar toğrisida gapirdi.

Seferov güldü ve ertesi gün yapılacak işler doğrultusunda konuştu.

"Ўйнаб гапирсанг ҳам, ўйлаб гапир!"

"Oynab gapirsang ham, oylab gapir!"

"Oynayıp konuşsan da, düşünüp konuş!"

11) -(i)ş-

йиғламоқ : yığlamåk̲ : *ağlamak*

йиғлашмоқ : yığla**ş**måk̲ : *ağlaşmak*

Она бола узоқ йиғлашдилар.
Åna båla uzåk yığlaşdilar.
Ana çocuk, uzun müddet ağlaştılar.

кўрмоқ : körmåk : görmek
кўришмоқ : körişmåk : görüşmek
Сиз билан анчадан бери кўришганимиз йўқ.
Siz bilan ançadan beri körişganimiz yok.
Sizinle uzun zamandan beri görüştüğümüz yok.

12) -(i)t-

ўқимоқ : okımåk : *okumak*
ўқитмоқ : okıtmåk : *okutmak*
Чиқиб мактубни қўшнининг ўғли Азимхонга ўқитди.
Çıkıb maktubni koşnining oğli Azimhånga okıtdi.
Çıkıb mektubu, komşunun oğlu Azimhan'a okuttu.

юрмок : yürmåk : *yürümek*
юритмок : yüritmåk : *yürütmek*
Бу икки киши қоғозга михлангандек гап-сўзсуз савағич каламни қирр–қирр қоғоз устида юритиб турар эди.
Bu ikki kişi kåğåzga mıhlangandek gap-sözsüz savağıç kalamni kırr-kırr kåğåz üstida yüritib turar edi.
Bu iki kişi kâğıda mıhlanmış gibi laf-sözsüz kamış kalemi kırr-kırr kağıt üstünde yürütüp durur idi.

C. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER:

1) -çan- / -çang-

иш : iş : *iş*
ишчан : **işçan** : *işsever*
Ишчан педагог Салима Бердиева, порлоқ келажакнинг меҳнатсевар, гайратли қурувҳиларини тарбиялаб етиштирмоқда.

İşçan pedagog Salima Berdiyeva, pårlåk kelacakning mehnatsevar, gayratli kuruvçilarini tarbiyalab yetiştirmåkda.

İşsever pedagog Selime Berdiyeva, parlak geleceğin çalışmayı seven, gayretli kurucularını eğitip yetiştirmekte.

2) -iş

кўк : kök : *mavi*
кўкиш : **kökiş** : *mavimsi*
ўртадаги ўжоқдан чиққан кўкиш тутун юқори кўтарилиб, ис босган қопқора шиплардан жой қидиради.

Ortadagi oçåkdan çıkkan kökiş tütün yukåri kötarilib, is båsgan kåpkåra şiplardan cåy kıdıradi.

Ortadaki ocaktan çıkan mavimsi duman yukarı kaldırılıp, is basmış kapkara çatılardan yer arıyor.

3) -(İ)mtir

кўк : kök : *mavi*
кўкимтир : **kök**imtir : *mavimsi*
Салимбой, кўзларини ҳовлидаги турғин кўкимтир сувга тикиб ўйлади.

Salimbây, közlarini hâvlidagi turğın, kökimtir suvga tikib oyladi.

Selimbây, gözlerini avludaki durgun, mavimsi suya dikip düşündü.

D. KÜÇÜLTME EKLERİ

Türkiye Türkçesi'nden farklıdır.

1) -gina / -kina

оз : åz : *az*
озгина : åz**gina** : *azıcık*
Ҳовлининг кунботар томанида, харобаликдан озгина берида бир уй бор эди.
Hâvlining künbâtar tâmanida, haråbalikdan åzgina berida bir üy bâr edi.
Avlunun günbatan tarafında, harabelikten azıcık beride bir ev var idi.

2) -ça

қуш : kuş : *kuş*
қушча : kuş**ça** : *kuşçuk, kuşçağız*

ўғил : oğıl : *oğul*
ўғилча : oğıl**ça** : *oğulcuk*
Менинг уч яшар ўғилчам бор.
Menim üç yaşar oğulçam bâr.
Benim sağ üç oğulcuğum var.

3) -çåk

қўзи : kozi : *kuzu*

қўзичоқ : **k**oziç**å**k : *kuzucuk*

"Эй қўзичағим, сенга яхшилик қилишдан бўлак ниятим йўқ!" дебди.

"Ey koziçağim, senga yahşilik kılışdan bölak niyatim yok!" debdi.

"Ey kuzucuğum,sana iyilik yapmaktan başka niyetim yok!" demiş.

келин : kelin : *gelin*

келинчоқ : kelin**çåk** : *gelinceğiz*

Бир қўшни келинчоқдан ўрганган эдим.

Bir koşni kelinçåkdan örgangan edim.

Bir komşu gelinceğizden öğrenmiş idim.

4) -låk

той : tåy : t*ay*

тойлоқ : tåy**låk** : *küçük tay*

қиз : kız : *kız*

қизалоқ : kızal**åk** : *küçük kız*

Уйимизда яна битта қизалоқ туғилди.

Üyimizda yana bitta kızalåk tuğıldi.

Evimizde yine birtane küçük kız doğdu.

5) -tåy

кенжа : kenca : *oğul*

кенжатой : kenca**tåy** : *küçük oğul*

Кенжатайимиз ҳар кун йиғлаб қайтади.

Kencatåyimiz her kün yığlab kaytadi.

Küçük oğlumuz hergün ağlayıp geri dönüyor.

E. SAYILARA EKLENEN FARKLI EKLER

1) -ta

учта : üç**ta** : *üç tane*
битта : bit**ta** : *bir tane*
иккита : ikki**ta** : *iki tane*

"Эр кишининг сўзи битта!"
"Er kişining sözi bitta!"
"Er kişinin sözü bir tane!"

Мана, сиз битта ўзингиз ўттиз иккита машинага қарар эмишсиз.
Mana, siz bitta özingiz ottız ikkita maşinaga karar emişsiz.
İşte, siz bir tek kendiniz, otuziki tane makinaya bakar imişsiniz.

Айланай болам, ўн битта бола кўрдик, ўни ўлиб битта сен қолдинг.
Aylanay bålam, on bitta båla kördik, oni ölib bitta sen kålding.
Döneyim çocuğum, onbir tane çocuk gördük, onu ölüp bir tek sen kaldın.

2) -tadan

учтадан : üç**tadan** : *üçer*
ўнтадан : on**tadan** : *onar*
бештадан : beş**tadan** : *beşer*

Болаларга биттадан қалам, тўрттадан дафтар берилди.

Bålalarga bittadan kalam, törttadan daftar berildi.
Çocuklara birer kalem, dörder defter verildi.

3) -taça

ўнтача : on**taça** : *on kadar*
йузтача : yüz**taça** : *yüz kadar*
йигирматача : yigirma**taça** : *yirmi kadar*

Мажлисга юзтача киши қатнашди.
Maclisga yüztaça kişi katnaşdi.
Meclise yüz kadar kişi devamlı katıldı.

4) -lab

ўнлаб : on**lab** : *onlarca*
юзлаб : yüz**lab** : *yüzlerce*
минглаб : ming**lab** : *binlerce*

Сўл томанда ўнлаб жангчиларнинг олдинга қараб югурганини кўрди.
Sol tåmanda onlab cangçilarning åldinga karab yügürganini kördi.
Sol tarafta onlarca cenkçinin önüne bakıp koştuğunu gördü.

Тўйга юзлаб меҳмонлар келишди.
Toyga yüzlab mehmånlar kelişdi.
Ziyafete yüzlerce misafir geldi

5) -åv(i)

биров : bir**åv** : *biri*
иккови : ikk**åvi** : *ikisi*

учовимиз : üç**åvi**miz : *üçümüz*

Растини айтсам, шу заманда гап-сўз қайнаб кетган, лекин бировнинг ҳам маъноси йўқ.

Rastini aytsam, şu zamanda gap-söz k̲aynab ketgan, lekin birårvning ham ma'nåsi yok̲.

Doğrusunu söylersem, şu zamanda laf-söz kaynayıp gitmiş, lâkin birinin de mânâsı yok.

Учови ҳам бирбиридан чиройли.
Üçåvi ham birbiridan çiråyli.
Üçü de birbirinden güzel.

6) -åvlån

учовлон : üç**åvlån** : *üçü beraber*
икковлон : ikk**åvlån** : *ikisi beraber*
тўртовлон : tört**åvlån** : *dördü beraber*

Учовлон бир эски мозорга кириб чўкка тушиб ўлтирдилар.
Üçåvlån bir eski måzårga kirib çökka tüşib oltırdilar.
Üçü beraber bir eski mezara girip, diz çöküp oturdular.

7) -ala

учаласи : üç**ala**si : *her üçü*
учаламиз : üç**ala**miz : *üçümüz birden*
тўртталаси : tört**talasi** : *dördü birden*

Қовунларнинг тўртталаси ҳам ширин чиқди.
K̲åvunlarning törttalasi ham şirin çık̲di.

Kavunların dördü de birden tatlı çıktı.

8) -alåvi

учалови : üç**alåvi** : *üçü de*
тўрталови : tört**alåvi** : *dördü de*

F. ÖZBEKÇE'DE KULLANILAN BAZI FARS-TACİK ASILLI EKLER

1) -håna

обхона : åb**håna** : *abdest alma yeri*
ошхона : åş**håna** : *mutfak, lokanta*
ишхона : iş**håna** : *işyeri*
босмахона : båsma**håna** : *basım yeri, matbaa*

Бу хонадоннинг ошхонаси бўлмагани учун бўлса керак, ҳалиги айвоннинг бир бурчагига ўчоқ қурилган.

Bu hånadånning åşhånasi bolmagani uçun bolsa kerak, haligi ayvånning bir burçagiga oçåk kurılgan.

Bu evin mutfağı olmadığı için olsa gerek, avlunun bir köşesine ocak kurulmuş.

2) -nåma

ойнома : åy**nåma** : *aylık yayın*
рўзнома : roz**nåma** : *günlük yayın, gündem*
айбнома : ayb**nåma** : *suçlama*
таклифнома : taklif**nåma** : *davetiye*

Буни эслатишдан мақсадимиз шуки, рўзномаю ойномаларга келаси йил учун абуна август ойидан бошланади.

Buni eslatişdan maksadimiz şuki, avgust åyidan roznåmayu åynåmalarga kelasi yıl uçun abuna båşlanadi.

Bunu hatırlatmaktan maksadımız şu ki, günlük ve aylık yayınlara gelecek yıl için abone ağustos ayından başlıyor.

3) -kår / kar / gar

заргар : zar**gar** : *kuyumcu, sarraf*
бинокор : binå**kår** : *kurucu*
ижодкор : icåd**kår** : *icâd edici. mûcit*
пахтакор : pah̲ta**kår** : *pamukçu*

"Менинг ватонимда туғилган инсон,
Табиий ижодкор бўлур, бегумон."
"Mening vatånimda tuğılgan insån,
Tabiiy icådkår bolur, begümån."
"Benim vatanımda toğan insan,
Tabii icad edici olur, şüphesiz."

"Зар қадрини заргар билади.
"Zar k̲adrini zargar biladi."
"Altın kıymetini sarraf bilir."

4) -kaş

дилкаш : dil**kaş** : *hoşsohbet*
ҳазилкаш : hazil**kaş** : *şakacı*
меҳнаткаш : mehnat**kaş** : *işçi*

Бойларнинг манфаатлари билан, меҳнат-кашларнинг манфаатлари бир-бирига зид эканини Йўлчига тушунтирди.

Båylarning manfaatlari bilan, mehnatkaşlarning manfaatlari bir-biriga zıd ekanini Yolçiga tüşüntirdi.

Zenginlerin menfaatleri ile, işçilerin menfaatlerinin bir birine zıt olduğunu Yolcu' ya anlattı.

5) -şunås

тилшунос : til**şunås** : *dilbilimci*
шаркшунос : şark**şunås** : *şarkiyatçı*
ҳукукшунос : huku**kşunås** : *hukukçu*

Ҳуқуқшунослар, кўп вақтлардан бари жиноятларни келтириб чиқарувчи сабабларни ўрганади.

Hukukşunåslar, köp vaktlardan bari cinåyatlarni keltirib çıkaruvçi sabablarni örganadi.

Hukukçular, çok vakitlerden beri cinâyetleri getirib çıkarıcı sebepleri öğreniyorlar.

6) -bån

соябон : såya**bån** : *gölgelik*
тарозибон : taråzi**bån** : *terazide tartıcı*
дарвозабон : darvåza**bån** : *kaleci*

Хотинлар аравага чиқиб жойлашганларидан кейин, соябоннинг олдинги пардаси бир четидан хиёл очилди.

Håtınlar aravaga çıkıb cåylaşganlaridan keyin, såyabånning åldingi pardasi bir çetidan hıyål åçıldi.

Kadınların arabaya çıkıp yerleşmelerinden sonra, gölgeliğin ön perdesi bir tarafından azıcık açıldı.

Кекса тарозибон, келтирган пахталарни тартмоқда.

Keksa taråzibån, keltirgan paẖtalarni tartmåk̲da.

Yaşlı tartıcı, getirilen pamukları tartmakta.

7) -båz / -våz

дорбоз : dår**båz** : *cambaz*
каптарбоз : kaptar**båz** : *güvercinci*
масхарабоз : mas̲hara**båz** : *palyaço*

Башқа бир жойда масхарабозлар ўйин кўрсатмоқдалар.

Başk̲a bir cåyda mas̲harabåzlar oyın körsatmåk̲dalar.

Başka bir yerde palyaçolar oyun gösteriyorlar.

8) -paz

ошпоз : åş**påz** : *aşçı*
кабобпоз : kabåb**påz** : *kebapçı*

Ошпозлар қазонлар яқинида ўтириб, бирлари сабзи-пиёз, бирлари гўшт тўғраб, бирлари занглаган қозонларни ювиш билан машғул бўлдилар.

Åşpåzlar k̲azånlar yak̲ınida otırib, birlari sabzi-piyåz, birlari göşt toğrab, birlari zanglagan k̲åzånlarni yuviş bilan maşğul boldilar.

Aşçılar kazanların yakınında oturup, bir kısmı havuç-soğan, bir kısmı et doğrayıp, bir kısmı paslanan kazanları yıkamakla meşgul oldular.

9) -dår

дилдор : dil**dår** : *sevgili*
боғдор : båğ**dår** : *bahçe sahibi*
чорвадор : çårva**dår** : *hayvancı*
маҳсулдор : mahsul**dår** : *verimli*

Аҳмаджон, Зарафшон тизма тоғи этагида чорвадор ве боғдор қишлоқда ўсган.

Ahmadcån, Zarafşån tizma tåğı etagida çårvadår ve båğdår kışlåkda ösgan.

Ahmedcan, Zerefşan sıradağı eteğinde hayvancılıkla ve bağcılıkla uğraşan köyde yetişmiş.

10) -zår

гулзор : gül**zår** : *çiçekli yer*
экинзор : ekin**zår** : *ekin tarlası*
арчазор : arça**zår** : *ardıçlı yer*
пахтазор : pahta**zår** : *pamuk tarlası*

Муҳаббат она ўрнидан туриб пахтазорга қ аради, унинг ҳали пахта тераётганини кўргач: "Овқатга кел, Фотима!" деб чақирди уни.

Muhabbat åna ornidan turib pahtazårga karadi, uning hali pahta terayåtganini körgaç: "Åvkatga kel, Fåtıma!" deb çakırdi uni.

Muhabbet Ana, yerinden kalkıp pamuk tarlasına baktı, onun hâlâ pamuk topladığını görünce: "Yemeğe gel, Fatıma!" deyip çağırdı onu.

11) -vår

улуғвор : **uluğvår** : **azametli**
умидвар : **ümidvar** : **ümitli**

Улуғвар гавдали, серсоқол, кўзойнақ остидан айёрона кулиб қаровчи бир киши сўз олди.

Uluğvar gavdali, sersåk̲ål, közåynak̲ åstidan ayyåråna külib k̲aråvçi bir kişi söz åldi.

Azametli gövdeli, uzun sakallı, gözlük altından kurnazca gülüp bakıcı bir kişi söz aldı.

12) -mand

касалманд : kasal**mand** : *hastalıklı*
ҳунарманд : hünar**mand** : *hünerli*
давлатманд : davlat**mand** : *zengin*

Азалдан касалманд Башорат хола, эрининг ўлимидан кейин яна ҳам қийналиб қолди.

Azaldan kasalmand Başårat h̲åla, erining ölimidan keyin yana ham k̲ıynalib k̲aldi.

Eskiden beri hastalıklı Beşâret teyze, beyinin ölümünden sonra yine eziyet çekip kaldı.

G. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER

1) -ğıç / -kiç

ўчирмоқ : öçirmå**k̲** : *soldurmak, yoketmek*
ўчирғич : öçir**ğıç** : *silgi*
Нега ўчирғич олиб юрмайсан?

Nega öçirğıç ålib yürmaysan?
Niye silgi alıp gitmiyorsun?

кўрсатмоқ : körsatmå**k** : *göstermek*
кўрсаткич : körsat**kiç** : *işaret, gösterici yazı*
Албатта ишимизга баҳо берар эканлар, энг олдин кўрсаткичларимиз ва сўнгра аҳволимизни ҳисобга оладилар.
Albatta işimizga bahå berar ekanlar, eng åldin körsatkiçlarimiz va songra ahvålimizni hisåbga åladilar.
Elbette işimize not verirken en önce işaretlerimizi ve sonra durumumuzu hesaba katıyorlar.

2) -kåk

ботмоқ : båtmå**k** : *batmak*
ботқоқ : båt**kåk** : *batak, bataklık*
Саидғози, ўрмондан ботқоққа, ботқоқдан очиқ, йўлсиз далага-экинзорга ўтиб, узоқ юрди.
Saidğåzi, ormåndan båtkåkka, båtkåktan åçık,yolsiz dalaga-ekinzårga ötib, uzåk yürdi.
Saidgazi, ormandan bataklığa, bataklıktan açık, yolsuz tarlaya-ekin tarlasına geçip uzun müddet yürüdü.

уришмоқ : urişmå**k** : *vuruşmak*
уришқоқ : uriş**kåk** : *kavgacı*
Гулнор қайнаналарнинг кўпининг бадфеъл, уришқоқ, бўлишини яхши билса-да, Йўлчининг онасини меҳрибон, кўнгилчан, ғоят самими бир қайнана кеби тасаввур қилди.

Gülnar kaynanalarning köpining badfe'l, urişkåk bolişini yahşi bilsa-da, Yolçi'ning ånasini mehribån, köngilçån, gåyat samimi bir kaynana kebi tasavvur kıldi.

Gülnar, kaynanaların çoğunun kötü fiilli, kavgacı oluşunu iyi bilse de, Yolcu'nun anasını sevgili, candan, gayet samimi bir kaynana gibi tasavvur etti.

тиришмоқ : tirişmåk : *gayret etmek, vurunmak*
тиришқоқ : tirişkåk : *gayretli*
Йўқдан бунёд, бу тиришқоқ халқнинг суйган хунари.
Yokdan bünyåd, bu tirişkåk halkning süygan hünari.
Yokdan bina etme, bu gayretli halkın sevdiği hüneri.

3) -çåk

мактамоқ : maktamåk : *öğünmek*
мактанчоқ : maktançåk : *öğüngen*

уринмоқ : urinmåk : *vurunmak, işe girişmek*
уринчоқ : urinçåk : *her işe girişiveren*
Масудахон уринчоқ қиз эмасми?
Masudahån urinçåk kız emasmi?
Mesudehan girişken kız değil mi?

тортинмоқ : tårtinmåk : *çekinmek*
тортинчоқ : tårtinçåk : *çekingen,utangaç*
Қиз ўнинг хақиқатан хам тортинчок, камсуқум йигит эканини сезди.
Kız oning hakikatan ham tårtinçåk, kamsukum yigit ekanini sezdi.
Kız onun hakikaten de çekingen, sade yiğit olduğunu sezdi.

4) -kir

ўтмоқ : ötmåk : *geçmek, kesmek*
ўткир : öt**kir** : *keskin*
Қўлидаги ўткир болтаси билан бир дарахтни кесиб, елкага олиб жўнади.
Kolidagi ötkir båltasi bilan bir daraḫtni kesib, yelkaga ålib cönadi.
Elindeki keskin baltası ile bir ağacı kesip, omuzuna alıp yöneldi.

бўлмамоқ : bolmamåk : *olmamak*
бўлмағур : bolma**ğur** : *aslı olmayan, yaramaz*
Бўлмағур гапларни оғизга олманг.
Bolmağur gaplarni åğızga ålmang.
Aslı olmayan sözleri ağıza almayın.

5) -(u)vçi

тикмоқ : tikmåk : *dikmek*
тикувчи : tik**üvçi** : *dikici*
Комиланинг онаси тикувчи бўлиб фабрикада ишлайди.
Kåmilaninig ånasi tiküvçi bolib fabrikada işlaydi.
Kâmile'nin anası dikici olup fabrikada çalışıyor.

ўкитмоқ : okıtmåk : *okutmak*
ўқитувчи : okı**tuvçi** : *okutucu, öğretmen*
Адабиёт ўқитувчиси қадимий ёзувларни ўқишга ёрдам берди.
Adabiyåt okıtuvçisi kadimiy yåzuvlarni okışga yårdam berdi.
Edebiyat öğretmeni, eski yazıları okumaya yardım etti.

ўқимоқ : o<u>k</u>ımå<u>k</u> : *okumak*
ўқувчи : o<u>k</u>**uvçi** : *okuyucu, öğrenci*
Навбатчи ўқувчи мактабга эртароқ келади.
Navbatçi o<u>k</u>uvçi maktabga ertaråk keladi.
Nöbetçi öğrenci okula daha erken gelir.

билмоқ : bilmåk : *bilmek*
билувчи : bil**üvçi** : *bilici*
"Сир билувчи бўл, сир айтувчи бўлма!"
"Sır bilüvçi bol, sır aytüvçi bolma!"
"Sır bilici ol, sır söyleyici olma!"

FİİL İSMİ (MASTAR)

Fiil ismini (mastarı) ifade etmek için Özbekçe'de üç ek vardır:

1) -måk

Asıl mastar ekidir. Daha çok yazı dilinde kullanılır.

ўқимоқ : o**k**ı**måk** : *okumak*
"Ўғил, қизимиз ўйнар пирпирак;
Қайдан билсинлар ўқимоқ керак!"
"Oğıl, kızımiz oynar pirpirak;
Kaydan bilsinlar okımåk kerak!"
"Oğul, kızımız oynar fırıldak;
Nerden bilsinler okumak gerek!"

тўғрамоқ : toğra**måk** : *doğramak*
Ҳайри ҳафсала билан пиёзни майдалаб тўғрамоққа келди.
Hayri hafsala bilan piyåzni maydalab toğramåkka keldi.
Hayri, istekle soğanı küçültüp doğramağa geldi

танитмоқ : tanıt**måk** : tanıtmak
Мен бу ўғлонни сизларга яхшироқ танитмоқ учун келдим.
Men bu oğlånni sizlarga yahşiråk tanıtmåk uçun keldim.
Ben bu oğlanı sizlere daha iyi tanıtmak için geldim.

2) -(i)ş

Türkiye Türkçesi'ndeki "**-me / -ma** "(bazan "**-iş**") ekini karşılar. Hem yazı dilinde hem de konuşma dilinde çok kullanılır.

қарамоқ : k̲aramå̲k̲ : *bakmak*
қараш : k̲araş : *bakış*
Бола тарбиясига бўлган қарашингиз маъқул.
Båla tarbiyasiga bolgan k̲araşingiz ma'k̲ul.
Çocuk terbiyesine olan bakışınız yerinde.

бўлмоқ : bolmå̲k̲ : *olmak*
бўлиш : bol**iş** : *oluş*
Эшвой, камбағал бўлишига қарамай, Йўлчининг оиласига қўлдан келганча ёрдам кўрсатар эди.
Eşvåy, kambağal bolişiga k̲aramay, Yolçi'ning åilasiga k̲oldan kelgança yårdam körsatar edi.
Eşvây, fakir oluşuna bakmadan, Yolcu'nun âilesine elden geldiğince yardım eder idi.

билмоқ : bilmå̲k̲ : *bilmek*
билиш : bil**iş** : *biliş*
"Бир кўрган таниш, икки кўрган билиш."
"Bir körgan taniş, ikki körgan biliş."
"Bir gören tanış, iki gören biliş."
Саидий, таниш аммо билиш бўлмаган кишиларга одоб билан салом бериб девонга ўлтирди.
Saidiy, taniş ammå biliş bolmagan kişilarga ådåb bilan salåm berib devånga oltırdi.
Seydi, tanış ama biliş olmayan kişilere âdâb ile selâm verip divana oturdu.

топмоқ : tåpmå̲k̲ : *bulmak*
топиш : tåp**iş** : *buluş, bulma*
Пул топиш қийин, аммо пул ҳаражат қилишни билиш ундан ҳам қийин.

Pul tåpiş kıyın, ammå pul haracat kılişni biliş undan ham kıyın.

Para bulma zor, ama para harcamayı bilme ondan da zor.

3) -(u)v

Diğerlerinden daha az kullanılır.

қўрқмоқ : korkmåk : *korkmak*
қўрқув : korkuv : *korkma, korku*
Жанга кирдингми, қўрқувни унут; ўлумни эмас, ўлдуришни ўйла!
Canga kirdingmi, korkuvni unut; ölümni emas, öldürişni oyla!
Cenge girdin mi, korkuyu unut; ölümü değil öldürmeyi düşün!

ўқимоқ : okımåk : *okumak*
ўқув : okuv : *okuma*
Турли луғатлар ва бошқа ўқув материаллари бор.
Türli luğatlar va båşka okuv materiallari bår.
Türlü lügatler ve başka okuma materyalleri var.

ёзмоқ : yåzmåk : *yazmak*
ёзув : yåzuv : *yazma, yazı*
Ҳар кун тарлаб-пишиб саотларча ёзув машқ қилди.
Har kün tarlab-pişib saåtlarça yåzuv maşk kıldi.
Hergün terleyip pişip saatlerce yazı meşk etti.

İSİM

A. ÇOKLUK EKİ

İsmin çoğul şekli "**-lar**" eki ile yapılır . Sadece ince şekli vardır.

қўллар : k**o**ll**ar** : *eller*
оёклар : åyåk**lar** : *ayaklar*
хотинлар : h**å**tın**lar** : *kadınlar*
мактаблар : maktab**lar** : *okullar*

B. İYELİK EKLERİ (Egalik Kategoriyasi)

1. Tekil şahıs için "**-(i)m**" ekiyle yapılır.
отам : åta**m** : *babam*
акам : aka**m** : *ağabeyim*
келиним : keli**nim** : *gelinim*
қаламим : k**a**lam**im** : *kalemim*

2. Tekil şahıs için "**-(i)ng**" ekiyle yapılır.
отанг : åta**ng** : *baban*
аканг : aka**ng** : *ağabeyin*
келининг : keli**ning** : *gelinin*
қаламинг : kalam**ing** : *kalemin*

3. Tekil şahıs için "**-i**" ve "**-si**" ekleri ile yapılır.
отаси : åta**si** : *babası*
акаси : aka**si** : *ağabeyi*
келини : keli**ni** : *gelini*
қалами : k**a**lam**i** : *kalemi*

1. Çoğul şahış için "**-(i)miz**" ekiyle yapılır.
отамиз : åta**miz** : *babamız*

акамиз : aka**miz** : *ağabeyimiz*
келинимиз : kelin**imiz** : *gelinimiz*
қаламимиз : k̲alam**imiz** : *kalemimiz*

2. Çoğul şahıs için "**-(i)ngiz**" ekiyle yapılır.
отангиз : åta**ngiz** : *babangiz*
акангиз : aka**ngiz** : *ağabeyiniz*
келинингиз : kelin**ingiz** : *gelininiz*
қаламингиз : k̲alam**ingiz** : *kaleminiz*

3. **Çoğul şahıs** için "**-lari**" ekiyle yapılır.
оталари : åta**lari** : *babaları*
акалари : aka**lari** : *ağabeyleri*
келинлари : kelin**lari** : *gelinleri*
қаламлари : k̲alam**lari** : *kalemleri*

"**-(i)ngiz**" ve "**-lari**" ekleri çokluk anlamını verdiği gibi teklik şahsın nezaket anlamını da ifade edebilir.

C. İSMİN HAL EKLERİ

1. Yalın hali (Båş kelişik):

Eksizdir.

Ҳорун ар-Рашид замонида машҳур бир савдогар бўлиб, ўнинг Абулҳасан отли бир ўғли бор эди.

Hårun ar-Raşid zamånida maşhur bir **savdågar** bolib, oning **Abulhasan** åtli bir oğli bår edi.

Harun Reşid zamanında meşhur bir tüccar olup, onun Ebulhasan adlı bir oğlu var idi.

"Султон сизни девон эшигига қадар отда боришингизни амр қилди." деди.

"**Sultån** sizni **devån** eşigiga <u>k</u>adar åtda bårişingizni amr <u>k</u>ıldi." dedi.

"Sultan sizin divan kapısına kadar atta varmanızı emretti." dedi.

2. İlgi Hali (<u>K</u>aratkiç Kelişigi):

Bütün kelimelerde "**-ning**" eki ile yapılır.
уйнинг : üy**ning** : *evin*
отанинг : åta**ning** : *babanın*
қўлнинг : <u>k</u>ol**ning** : *kolun*

"**-ki**" aitlik ekini alınca "**ng**" düşer.
бизники : biz**niki** : bizimki
отаники : åta**niki** : babanınki
Каримники : Karim**niki** : Kerim'inki

Қосимнинг хотини Али Бобонинг сўзини эшитиб ғам-ғуссадан фориғ бўлди.

<u>K</u>åsımning <u>h</u>åtını Ali Båbåning sözini eşitib ğam-ğussadan fårig boldi.

Kasımın hanımı Ali Baba'nın sözünü işitip üzüntülerden kurtuldu.

3. Yaklaşma Hali (Cönaliş Kelişigi):

Genellikle "**ga**" eki ile yapılır.
уй : üy : *ev*
уйга : üy**ga** : *eve*
қўл : <u>k</u>ol : *el*
қўлга : <u>k</u>ol**ga** : *ele*
кино : kino : *sinema*

кинога : kino**ga** : *sinemaya*

Ek "**g**" ve "**k**" den sonra "**-ka**" olur.
эшик : eşik : *kapı*
эшикка : eşik**ka** : *kapıya*
чечак : çeçak : *çiçek*
чечакка : çeçak**ka** : *çiçeğe*
яхшилик : ya<u>h</u>şilik : *iyilik*
яхшиликка : ya<u>h</u>şilik**ka** : *iyiliğe*

Ek "**ğ**" ve "**<u>k</u>**" dan sonra "**-<u>k</u>a**" olur.
тоғ : tåğ : *dağ*
тоққа : tå<u>kk</u>**a** : *dağa*
оёқ : åyå<u>k</u> : *ayak*
оёққа : åyå<u>kk</u>**a** : ayağa

İyelik ekinden sonra araya "**n**" girmez.
қўли : <u>k</u>oli : *eli*
қўлига : <u>k</u>oli**ga** : *eline*
онаси : ånasi : *anası*
онасига : ånasi**ga** : *anasına*
бозори : båzåri : *pazarı*
бозорига : båzåri**ga** : *pazarına*

Тоғдан тушиб бозорга борди, ўтинини сотди.
Tåğdan tüşib båzårga bårdi, otinini såtdi.
Dağdan inip pazara vardı, odununu sattı.

"Эчкига жон қайгуси, қассобга ёғ қайгуси."
"E<u>ç</u>kiga cån <u>k</u>aygusi, <u>k</u>assåbga yåğ <u>k</u>aygusi."
"Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı."

Эрталаб яна тоққа чиқиб ўтин қилди.
Ertalab yana tåkka çıkıb otin kıldi.
Sabahleyin yine dağa çıkıp odun kesti.

"Яхшиликка яхшилик ҳар кишининг коридир, ёмонликка яхшилик эр кишининг коридир.

"Yahşilikka yahşilik har kişining kåridir, yåmånlikka yahşilik er kişining kåridir."

"İyiliğe iyilik her kişinin işidir, kötülüğe iyilik er kişinin işidir."

4. Bulunma Hali (Orin-Payt Kelişigi):

Bütün kelimelerde "**da**" eki ile yapılır.
уйда : üy**da** : *evde*
қўлда : kol**da** : *elde*
оёқда : åyåk**da** : *ayakta*
эшикда : eşik**da** : *kapıda*
бозорда : båzår**da** : *pazarda*

İyelikten sonra araya "**n**" girmez.
уйида : üyi**da** : *evinde*
қўлида : kolida : *kolunda*
эшигида : eşigi**da** : *kapısında*
бозорида : båzåri**da** : *pazarında*
елкасида : yelkasi**da** : *omuzunda*

Тушимда бир кишини кўрдим; у, "Сенинг ризқинг Мисрда, ўша ерга бор!" деди.
Tüşimda bir kişini kördim; u, "Sening rızking Mısrda, oşa yerga bår!" dedi.
Rüyamda bir kişiyi gördüm; o, "Senin rızkın Mısır'da, o yere var!" dedi.

5. Gösterme Hali (Körsatkiç Kelişigi)

Bütün kelimelerde "**-ni**" eki ile yapılır.
уйни : üy**ni** : *evi*
қўлини : k̲oli**ni** : *elini*
эшикни : eşik**ni** : *kapıyı*
бозорни : båzår**ni** : *pazarı*
елкасини : yelkasi**ni** : *omuzunu*

"**Men**" ve "**sen**" zamirlerinde ek başındaki "**n**" düşer.
мени : me**ni** : *beni*
сени : se**ni** : *seni*

6. Uzaklaşma Hali (Çıkış Kelişigi):

Bütün kelimelerde "**-dan**" eki ile yapılır.
уйдан : üy**dan** : *evden*
бошдан : båş**dan** : *baştan*
эшикдан : eşik**dan** : *kapıdan*
елкадан : yelka**dan** : *omuzdan*
бозордан : båzår**dan** : *pazardan*

İyelik ekinden sonra araya "**n**" girmez.
уйидан : üyi**dan** : *evinden*
бошидан : båşi**dan** : *başından*
отасидан : åtasi**dan** : *babasından*
эшигидан : eşigi**dan** : *kapısından*
елкасидан : yelkasi**dan** : *omuzundan*

Нима сабабдан Бағдоддан Мисрга келдинг?
Nima sababdan Bağdåddan Mısrga kelding?
Ne sebepten Bağdat'tan Mısır'a geldin?

Султонинг хазинасидан ўн минг динор ғойиб бўлган.
Sultaning hazinasidan on ming dinår ğåyib bolgan.
Sultanın hazinesinden onbin dinar kaybolmuş.

* Eski metinlerde "**-din / -dın**" olarak geçer.
қўлдин : kol**dın** : *elden*
кўздин : köz**din** : *gözden*
шоирдин : şåir**din** : *şâirden*

"Бешак билинг, бу дунё борча элдин ўтеро,
Инонмағил молинга, бир кун қўлдин кетаро."
"Beşak biling, bu dünyå bårça eldin öterå,
İnånmağıl målinga, bir kün koldın ketarå."
"Şüphe etmeden bilin, bu dünya bütün illerden geçer,
Malına inanma, bir gün elinden gider."

Бир кун подшоҳ, у шоирдин ранжида бўлди.
Bir kün pådşåh, u şåirdin rancida boldi.
Bir gün, padişah o şâirden rencîde oldu (incindi).

7. Vasıta Kelişigi:

"**-la**" eki ile yapılabilir, fakat az kullanılır. Daha çok "**bilan**" kelimesi kullanılır.
қўлла : kol**la** : *elle*
қаламла : kalam**la** : *kalemle*
машинла : maşın**la** : *arabayla*

Аҳмад билан бирга дарс тайёрлайман.
Ahmad bilan birga dars tayyårlayman.

Ahmedle birlikte ders hazırlayacağım.

D. SORU EKİ

Sadece "**-mi**" eki ile yapılır. Bitişik yazılır.
қўлми : k**o**l**mi** : *kol mu?*
болами : bål**a**m**i** : *çocuk mu?*
қаламми : k**a**lam**mi** : *kalem mi?*

E. İSİM ÇEKİMİ

Şimdiki zaman:

ўқувчиман	: o**k**uvç**iman**	: *öğrenciyim*
ўқувчисан	: o**k**uvç**isan**	: *öğrencisin*
ўқужчидир	: o**k**ucç**idir**	: *öğrencidir*
ўқувчимиз	: o**k**uvç**imiz**	: *öğrenciyiz*
ўқувчисиз	: o**k**uvç**isiz**	: *öğrencisiniz*
ўқувчидир(улар)	: o**k**uvç**idir**(ular)	: *öğrencidirler*

İsim çekiminin geçmiş zamanları ve şartı "**emå<u>k</u>**" (imek) fiili ile yapılır.

Bilinen geçmiş zaman:

ёш эдим	: yåş **edim**	: *gençtim*
ёш эдинг	: yåş **eding**	: *gençtin*
ёш эди	: yåş **edi**	: *gençti*
ёш эдик	: yåş **edik**	: *gençtik*
ёш эдингиз	: yåş **edingiz**	: *gençtiniz*
ёш эдилар	: yåş **edilar**	: *gençtiler*

Öğrenilen geçmiş zaman:

ёш эканман	: yaş **ekanman**	: *gençmişim*
ёш эканмиз	: yåş **ekansan**	: *gençmişsin*
ёш экансан	: yåş **ekan**	: *gençmiş*
ёш экан	: yåş **akanmiz**	: *gençmişiz*
ёш эканмиз	: yåş **ekansiz**	: *gençmişsiniz*
ёш экансиз	: yåş **ekanlar**	: *gençmişler*
ёш эканлар		

Şart:

ёш эсам	: yåş **esam**	: *gençsem*
ёш эсанг	: yåş **esang**	: *gensen*
ёш эса	: yåş **esa**	: *gençse*
ёш эсак	: yåş **esak**	: *gençsek*
ёш эсангиз	: yåş **esangiz**	: *gençseniz*
ёш эсалар	: yåş **esalar**	: *gençseler*

ZAMİR

A. ŞAHIS ZAMİRLERİ

мен	: **men**	: *ben*
сен	: **sen**	: *sen*
у	: **u**	: *o*
биз	: **biz**	: *biz*
сиз	: **siz**	: *siz*
улар	: **ular**	: *onlar*

"**Siz**" tekil şahsın nezaket anlamını verdiği için çoğunlukla "**sizler**" şeklinde kullanılır. "**Ular**" (onlar) zamiri de üçüncü tekil şahsın (**u**) nezaket anlamını ifade edebilir.

Zamirlere gelen şahıs ve nesne bildirici ekler :

(келган)	: (kelgan)	: *(gelen)*
менман	: men**man**	: *benim*
сенсан	: sen**san**	: *sensin*
удир	: u**dir**	: *odur*
бизмиз	: biz**miz**	: *biziz*
сизсиз	: siz**siz**	: *sizsiniz*
улардир	: ular**dir**	: *onlardır*

İsimlere gelen hal ekleri zamirlere de aynen gelir.

бизда : biz**da** : *bizde*
менга : men**ga** : *bana*
уларни : ular**ni** : *onları*
сендан : sen**dan** : *senden*
сизнинг : siz**ning** : *sizin*

"**Men**" ve "**sen**" zamirlerinin ilgi ve yükleme hallerinde ek başındaki "**n**" düşer.

сени : se**n**i : *seni*
мени : me**n**i : *beni*
сенинг : se**n**i**ng** : *senin*
менинг : me**n**i**ng** : *benim*

"**U**" zamirinin yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma hallerinde araya zamir "**n**" si girer.

унга : u**n**ga : *ona*
унда : u**n**da : *onda*
ундан : u**n**dan : *ondan*

B. İŞARET ZAMİRLERİ

бу	: **bu**	: *bu*
шу	: **şu**	: *şu*
у	: **u**	: *o*
ушбу	: **uşbu**	: *işte bu*

Çokluk eki aldıklarında araya "**n**" girmez.
улар : **ular** : *onlar*
булар : bu**lar** : *bunlar*
шулар : şu**lar** : *şunlar*

Yaklaşma, bulunma, uzaklaşma hallerinde araya zamir "**n**" si girer.
унга : u**n**ga : *ona*
бунда : bu**n**da : *bunda*
шундан : şu**n**dan : *şundan*

C. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

1. falån : *filan*

Фалон вақтда келаман деса, тамом, келмасдан қўймасди.

Falån vaḳtda kelaman desa, tamåm, kelmasdan ḳoymasdi.

Filan vakitte keleceğim dese, tamam, mutlaka gelirdi.

2. falånçi : filanca

Ота-она олдида одобни унутсин, ҳайони поймол қилсинми; "Менга фалончини олиб беринглар!" десинми?

Åta-åna åldida ådåbni unutsın, hayåni påymål ḳılsınmi; "Menga falånçini ålib beringlar!" desinmi?

Baba-ana önünde âdâbı unutsun, hayâyı ayak altına alsın mı; "Bana filancayı alıp verin!" desin mi?

3. ba'zı : bazı

Унсиннинг бурнини, пешанасини ва баъзи ҳаракатларини Йўлчига ўхшатди.

Ünsinning burnini, peşanasini va ba'zı harakatlarini Yolçiga oḫşatdi.

Ünsin'in burnunu, alnını ve bazı hareketlerini Yolcu'ya benzetti.

4. birår : *birisi*

"Бировга чуқур қазисанг, ўзинг йиқиласан."

"Birårvga çuḳur ḳazısang, özing yıḳılasan."

"Birisine çukur kazarsan, kendin yıkılırsın (düşersin)."

"Пичоқни аввал ўзингга ур, ағримаса бировга ур!"

"Piçåknі avval özingga ur, ağrımasa birâvga ur!"

"Pıçağı önce kendine vur, ağrımazsa bir başkasına vur!"

5. allakim : *biri, bilinmeyen bir kimse*

Миш-мишларни унга ҳамма вақт аллаким айтган бўлади.

Miş-mişlarni unga hamma vakt allakim aytgan boladi.

Dedi-koduları ona her zaman birisi söylemiş olacak.

6. allanima : *bilinmeyen bir şey*

Девор астига алланималар уйиб қўйилган.

Devår astiga allanimalar uyib koyılgan.

Duvar dibine bir şeyler yığılıp koyulmuş.

7. allakanday : *herhangi bir, nasıl olduğu bilinmeyen*

Отаси бечора, эл-халкдан номус қилганидан аллақандай шаҳарларга бедарға бўлиб, яқинда келди.

Åtasi beçåra, el-halkdan nåmus kılganidan allakanday şaharlarga bedarğa bolib, yakında keldi.

Çaresiz babası çevredeki insanlardan utandığı için, nasıl olduğu bilinmeyen şehirlere sürülüp, yakında geldi.

8. allaneçik : *nasıl olduğu bilinmeyen*

Унинг кўнглини алланечук шубҳалар кўплаб олди.

Uning könglini allaneçük şübhalar köplab åldi.

Onun gönlünü nasıl olduğu bilinmeyen şüpheler çokça kapladı.

9. allaķayer : *herhangi bir yer, bilinmeyen bir yer*

Шу якин ўртада хўраз қанот қоқиб жуда ҳафсала билан қичқирди. Бунга аллақаердаги жўжахўраз шошиб-пишиб жавоб берди.

Şu yaķın ortada ĥoraz ķanåt ķåkıb cüda hafsala bilan kıçķırdı. Bunga allaķayerdagi cocaĥoraz şåşib-pişib cavåb berdi.

Şu yakın arada horoz kanat çırpıp istekli olarak öttü. Buna bilinmeyen bir yerdeki piliç horoz heyecanlanıp cevap verdi.

10. allaķaçan : *çoktan, hanidir*

Отабек онасининг аразига аллақачан тушунган эди.

Åtabek ånasining araziga allaķaçan tüşüngan edi.

Atabek anasının küsmesine çoktandır düşünmüş idi.

11. allaķaysı : *hangisi olduğu bilinmeyen*

Алишер Оренбургдан ўтди, аллақайси стансияда бир неча саот тўхтаб қолди.

Alişer Orenburgdan ötdi, allaķaysi stansiyada bir neça saåt toĥtab ķåldi.

Alişer Orenburg'dan geçti, hangisi olduğu bilinmeyen bir istasyonda bir nice saat durup kaldı.

12. kimdir : *biri*

Ташқаридан кимдир "Ўрмонжон ака!" деб чақирди.

Taşķaridan kimdir "Ormåncån aka!" deb çaķırdi.

Dışarıdan birisi, "Ormancan ağabey!" diye çağırdı.

13. nimadir : *bir şey*

14. kandaydir : *nasıl olduğu bilinmeyen*
Унинг қандайдир иши чиқиб қалибди.
Uning kandaydir işi çıkıb kalibdi.
Onun nasılsa işi çıkıp kalmış.

"**-dir**" le biten son üç belirsizlik zamirinde hal ekleri "-dir" den önce gelir.

кимнидир : kim**ni**dir : birini
нимагадир : nima**ga**dir : bir şeye
нимададандир : nima**dan**dir : bir şeyden

FİİL ÇEKİMİ

A. GEÇMİŞ ZAMAN (ÖTGAN ZAMÅN)

1. Öğrenilen Geçmiş Zaman (Tarihî Ötgan Zaman)

a) "**-gan**" eki ile yapılır. Türkiye Türkçesi'ndeki "**-miş**" in karşılığıdır.

борганман	: bår**gan**man	: *varmışım*
боргансан	: bår**gan**san	: *varmışsın*
борган	: bår**gan**	: *varmış*
борганмиз	: bår**gan**miz	: *varmışız*
боргансиз	: bår**gan**siz	: *varmışsınız*
борганлар	: bår**gan**lar	: *varmışlar*

кўрганма	: kör**gan**man	: *görmüşüm*
кўргансан	: kör**gan**san	: *görmüşsün*
кўрган	: kör**gan**	: *görmüş*
кўрганмиз	: kör**gan**miz	: *görmüşüz*
кўргансиз	: kör**gan**siz	: *görmüşsünüz*
кўрганлар	: kör**gan**lar	: *görmüşler*

Ҳаммаси белига шамшир таққан, тиззасига найза қўйган, елкасига камон осган эди.

Hammasi beliga şamşir takkan, tizzasiga nayza koygan, yelkasiga kamån åsgan edi.

Hepsi beline kılıç takmış, dizine ok koymuş, omuzuna yay asmış idi.

Агар у келган бўлса, ўзини билдирган бўлар эди.

Agar u kelgan bolsa, özini bildirgan bolar edi.

Eğer o gelmiş olsa, kendisini bildirmiş olur idi.

"**-gan**" eki "-miş" ten başka "**-an**" ve "**-dik**" anlamlarına da gelir.

Отасидан қалган мерасни қиска бир муддат ичида сарф қилди.

Åtasidan kalgan merasni kıska bir müddat içida sarf kıldi.

Babasından kalan mirası kısa bir müddet içinde harcadı.

Азизим, мусофир одам бўлганинг учун маъзур кўраман.

Azizim. müsåfir ådam bol**gan**ing uçun ma'zur köraman.

Azizim, misafir adam olduğun için mazur görüyorum.

Оз юрганим ҳам, кўп юрганим ҳам билмабман.

Åz yürganim ham, köp yürganim ham bilmabman.

Az yürüdüğümü de, çok yürüdüğümü de bilmemişim.

Olumsuz şekli "**-ma**" eki ile yapılabilir. Ayrıca "**emas**" (değil) ve "**yok**" kelimeleriyle de olumsuzluk yapılır. "yok" ile yapılan türde olumsuzluk daha da güçlüdür.

кўрмаганман	: kör**ma**ganman	: *görmemişim*
кўрмагансан	: kör**ma**gansan	: *görmemişsin*
кўрмаган	: kör**ma**gan	: *görmemiş*
кўрмаганмиз	: kör**ma**ganmiz	: *görmemişiz*
кўрмагансиз	: kör**ma**gansiz	: *görmemişsiniz*
кўрмаганлар	: kör**ma**ganlar	: *görmemişler*

кўрган эмасман	: körgan **emas**man	: *görmüş değilim*
кўрган эмассан	: körgan **emas**san	: *g. değilsin*
кўрган эмас	: körgan **emas**	: *g. değil*
кўрган эмасмиз	: körgan **emas**miz	: *g. değiliz*
кўрган эмассиз	: körgan **emas**siz	: *g. değilsiniz*
кўрган эмаслар	: körgan **emas**lar	: *g. değiller*

кўрганим йўқ	: körganim **yo<u>k</u>**	: *görmedim*
кўрганинг йўқ	: körganing **yo<u>k</u>**	: *görmedin*
кўргани йўқ	: körgani **yo<u>k</u>**	: *görmedi*
кўрганимиз йўқ	: körganimiz **yo<u>k</u>**	: *görmedik*
кўрганингиз йўқ	: körganingiz **yo<u>k</u>**	: *görmediniz*
кўрганлари йўқ	: körganlari **yo<u>k</u>**	: *görmediler*

b) Öğrenilen geçmiş zamanın ikinci şekli "**-(i)b**" eki ile yapılır. Bu da Türkiye Türkçesindeki "**-miş**" in karşılığıdır.

кўрибман	: kör**ib**man	: *görmüşüm*
кўрибсан	: kör**ib**san	: *görmüşsün*
кўрибди	: kör**ib**di	: *görmüş*
кўрибмиз	: kör**ib**miz	: *görmüşüz*
кўрибсиз	: kör**ib**siz	: *görmüşsünüz*
кўрибдилар	: kör**ib**dilar	: *görmüşler*

ўқибман	: o<u>k</u>ı**b**man	: *okumuşum*
ўқибсан	: o<u>k</u>ı**b**san	: *okumuşsun*
ўқибди	: o<u>k</u>ı**b**di	: *okudu*
ўқибмиз	: o<u>k</u>ı**b**miz	: *okumuşuz*
ўқибсиз	: o<u>k</u>ı**b**siz	: *okumuşsunuz*
ўқибдилар	: o<u>k</u>i**b**dilar	: *okumuşlar*

Olumsuz şekli "-**ma**" eki ile yapılır.

кўрмабман	: kör**ma**bman	: *görmemişim*
кўрмабсан	: kör**ma**bsan	: *görmemişsin*
кўрмабди	: kör**ma**bdi	: *görmemiş*
кўрмабмиз	: kör**ma**bmiz	: *görmemişiz*
кўрмабсиз	: kör**ma**bsiz	: *görmemişsiniz*
кўрмабдилар	: kör**ma**bdilar	: *görmemişler*

Шундан кейин у киши Мисрга қараб йўлга чиқибди.

Şundan keyin u kişi Mısrga karab yolga çıkıbdi.

Bundan sonra o kişi Mısır'a doğru yola çıkmış.

Оз юрганим ҳам, кўп юрганим ҳам билмабман.

Åz yürganim ham, köp yürganim ham bilmabman.

Az yürüdüğümü de, çok yürüdüğümü de bilmemişim.

Бир вақт қарасам, баланд бир жайда турибман.

Bir vakt karasam, baland bir cayda turibman.

Bir vakit baksam, yüksek bir yerde durmuşum.

2. Görülen Geçmiş Zaman (Ötgan Zamån anık Fe'li)

"**-di**" eki ile yapılır. Her zaman aynı kalır, ses uyumuna göre değişmez.

бордим	: bår**di**m	: *vardım*
бординг	: bår**di**ng	: *vardın*
борди	: bår**di**	: *vardı*
бордик	: bår**di**k	: *vardık*
бордингиз	: bår**di**ngiz	: *vardınız*
бордилар	: bår**di**lar	: *vardılar*

кўрдим	: kör**di**m	: *gördüm*
кўрдинг	: kör**di**ng	: *gördün*
кўрди	: kör**di**	: *gördü*
кўрдик	: kör**di**k	: *gördük*
кўрдингиз	: kör**di**ngiz	: *gördünüz*
кўрдилар	: kör**di**lar	: *gördüler*

Olumsuz şekli "**-ma-**" eki ile yapılır.

кўрмадим	: kör**ma**dim	: *görmedim*
кўрмадинг	: kör**ma**ding	: *görmedin*
кўрмади	: kör**ma**di	: *görmedi*
кўрмадик	: kör**ma**dik	: *görmedik*
кўрмадингиз	: kör**ma**dingiz	: *görmediniz*
кўрмадилар	: kör**ma**dilar	: *görmediler*

Қуш тумшуғи билан ердан бир нарсани олди ва осмонга учди.

Kuş tumşuğu bilan yerdan bir narsani åldi va åsmånga uçdi.

Kuş gagası ile yerden bir nesneyi aldı ve gökyüzüne uçtu.

"Эй бадбахт, нима қилдинг?" деди.

"Ey badbaht, nima kılding?" dedi.

"Ey bedbaht, ne yaptın?" dedi.

Мен уларнинг гапига тушунмадим, уларга жавоб ҳам қайтармадим.

Men ularning gapiga tüşünmadim, ularga cavab ham kaytarmadim.

Ben onların sözünü anlamadım, onlara cevap da vermedim.

B. ŞİMDİKİ ZAMAN (ENDİGİ ZAMÅN - HÅZIRGİ ZAMAN)

1. Soyut Şimdiki Zaman (Nåanık Endigi Zamån)

"**-a**" eki ile yapılır. Ünlü ile biten kelimelerde "-a" yerine "**-y**" getirilir. Türkiye Türkçesi'ndeki "**-yor**" un karşılığıdır.

бораман	: bå**r**aman	: *varıyorum*
борасан	: bå**r**asan	: *varıyorsun*
боради	: bå**r**adi	: *varıyor*
борамиз	: bå**r**amiz	: *varıyoruz*
борасиз	: bå**r**asiz	: *varıyorsunuz*
борадилар	: bå**r**adilar	: *varıyorlar*

ўқийман	: o<u>k</u>ı**y**man	: *okuyorum*
ўқийсан	: o<u>k</u>ı**y**san	: *okuyorsun*
ўқийди	: o<u>k</u>ı**y**di	: *okuyor*
ўқиймиз	: o<u>k</u>ı**y**miz	: *okuyoruz*
ўқийсиз	: o<u>k</u>ı**y**siz	: *okuyorsunuz*
ўқийдилар	: o<u>k</u>ı**y**dilar	: *okuyorlar*

Olumsuz şekli "**-ma**" ekiyle yapılır.

бормайман	: bå**r**ma**y**man	: *varmıyorum*
бормайсан	: bå**r**ma**y**san	: *varmıyorsun*
бормайди	: bå**r**ma**y**di	: *varmıyor*
бормаймиз	: bå**r**ma**y**miz	: *varmıyoruz*
бормайсиз	: bå**r**ma**y**siz	: *varmıyorsunuz*
бормайдилар	: bar**may**dilar	: *varmıyorlar*

Мен Самарқанд тижорат коллежида ўқийман.
Men Samarkand ticårat kollejida okıyman.
Ben Semerkand Ticaret Koleji'nde okuyorum.

Отам ўрта мактабда тариҳдан дарс беради.
Åtam orta maktabda tarihdan dars beradi.
Babam ortaokulda tarihden ders veriyor.

Soyut Şimdiki Zaman'la gelecek zamanda yapılacak bir fiil anlatılabilir. (Yakın Kelasi Zamån da aynı şekilde)

Эртага Бухорога кетаман.
Ertaga Buhåråga ketaman.
Yarın Buhara'ya gidiyorum.

Bazan da geniş zaman manasını verir.

Арслон боласи арслон бўлади.
Arslån bålasi arslån boladi.
Arslan yavrusu arslan olur.

Зар қадрини заргар билади.
Zar kadrini zargar biladi.
Altının kıymetini sarraf bilir.

2. Gerçek Şimdiki Zaman (Anık Endigi Zaman -Tasvirî Şimdiki Zaman)

El'an yapılmakta olan bir fiili bildirir. İki şekilde yapılır:

a) **-yap** eki ile

боряпман	: bår**yap**man	: *varıyorum*
боряпсан	: bår**yap**san	: *varıyorsun*
боряпти	: bår**yap**ti	: *varıyor*
боряпмиз	: bår**yap**miz	: *varıyoruz*
боряпсиз	: bår**yap**siz	: *varıyorsunuz*
боряпдилар	: bår**yap**dilar	: *varıyorlar*

ўқияпман	: okı**yap**man	: *okuyorum*
ўқияпсан	: okı**yap**san	: *okuyorsunuz*
ўқияпти	: okı**yap**ti	: *okuyor*
ўқияпмиз	: okı**yap**miz	: *okuyoruz*
ўқияпсиз	: okı**yap**siz	: *okuyorsunuz*
ўқияпдилар	: okı**yap**dilar	: *okuyorlar*

Орадан шунча йил ўтиб, ўшандаги ҳолатини мана энди эслаяпти.

Åradan şunça yıl ötib, oşandagi hålatini mana endi eslayapti.

Aradan şu kadar yıl geçip, o zamandaki haletini işte şimdi hatırlıyor.

Аҳволни яхшилаш учун, ҳуқуқни ҳимоя қилиш идоралари кучидан ҳам файдаланиш зарур бўлаяпти.

Ahvålni yahşilaş uçun, hukukni himåya kılış idåralari küçidan ham faydalaniş zarur bolayapti.

Ahvali iyileştirmek için, hukuku koruma idareleri gücünden de faydalanmak zarurî oluyor.

Менинг 195 сўмлик маошим ейиб-ичиш учун ҳам етмаяпти.

Mening 195 somlik maåşim yeyib-içiş uçun ham yetmayapti.

Benim 195 rublelik maaşım, yeme-içme için de yetmiyor.

b) **-(a)yåtir** eki ile

бораётирман	: bår**ayåtir**man	: *varıyorum*
бораётирсан	: bår**ayåtir**san	: *varıyorsun*
бораётир	: bår**ayåtir**	: *varıyor*
бораётирмиз	: bår**ayåtir**miz	: *varıyoruz*
бораётирсиз	: bår**ayåtir**siz	: *varıyorsunuz*
бораётирлар	: bår**ayåtir**lar	: *varıyorlar*

ўкиётирман	: okı**yåtir**man	: *okuyorum*
ўкиётирсиз	: okı**yåtir**siz	: *okuyorsunuz*
ўкиётир	: okı**yåtir**	: *okuyor*
ўкиётирмиз	: okı**yåtir**miz	: *okuyoruz*
ўкиётирсиз	: okı**yåtir**siz	: *okuyorsunuz*
ўкиётирлар	: okı**yåtir**lar	: *okuyorlar*

Ойноманинг ёруғ ниятлари, оташин, дердли, ўйчан, инқилобий сўзлари эл кўксида ажиб умид уруғларини ундираётир.

Åynåmaning yåruğ niyatlari, åtaşin, derdli, oyçan, inkılåbiy sözlari el köksida acib ümid uruğlarini ündirayåtir.

Aylık derginin parlak niyetleri, ateşli, dertli, düşünceli, inkılabî sözleri vatan sathında şaşılacak ümit tohumlarını yeşertiyor.

Ҳозиргача мустақиллик баёноти бандлари амалга ошмаётир.

Håzirgaça müstakıllik bayånåti bandlari amalga åşmayåtir.

Şimdiye kadar müstakillik(bağımsızlık) beyanâtı maddeleri uygulamaya geçirilmiyor.

3. Yardımcı Fiillerle Yapılan Şimdiki Zaman

Bunlardan başka **turmåk, otirmåk, yürmåk, yåtmåk** yardımcı fiilleriyle de şimdiki zaman yapılır. Bunların özel manâ nüansları vardır. Bu yardımcı fiillerle şimdiki zaman şu formüle göre kurulur:

Asıl fiil + (i)b + yardımcı fiil +(i)b + şahıs eki

бориб турибман	: **bårıb turib**man : *varıyorum*
бориб турибсан	: **bårıb turib**san : *varıyorsun*
бориб турибди	: **bårib turib**di : *varıyor*
бориб турибмиз	: **bårıb turib**miz : *varıyoruz*
бориб турибсиз	: **bårıb turib**siz : *varıyorsunuz*
бориб турибдилар	: **bårıb turib**dilar : *varıyorlar*

келиб ётибман	: **kelib yåtıb**man : *geliyorum*
келиб ётибсан	: **kelib yåtıb**san : *geliyorsun*
келиб ётибди	: **kelib yåtıb**di : *geliyor*
келиб ётибмиз	: **kelib yåtıb**miz : *geliyoruz*
келиб ётибсиз	: **kelib yåtıb**siz : *geliyorsunuz*
келиб ётибдилар	: **kelib yåtıb**dilar : *geliyorlar*

C. GELECEK ZAMAN (KELASİ ZAMÅN)

1. Yakın Gelecek Zaman (Yakın Kelasi Zamån)

Soyut şimdiki zamanla aynıdır. "**-a**" eki ile yapılır. Ünlü ile biten kelimelerde "a" yerine "**-y**" getirilir.

кўраман	: köraman	: *göreceğim*
кўрасан	: körasan	: *göreceksin*
кўради	: köradi	: *görecek*
кўрамиз	: köramiz	: *göreceğiz*
кўрасиз	: körasiz	: *göreceksiniz*
кўрадилар	: köradilar	: *görecekler*

ўқийман	: okıyman	: *okuyacağım*
ўқийсан	: okıysan	: *okuyacaksın*
ўқийди	: okıydi	: *okuyacak*
ўқиймиз	: okıymiz	: *okuyacağız*
ўқийсиз	: okıysiz	: *okuyacaksınız*
ўқийдилар	: okıydilar	: *okuyacaklar*

Olumsuz şekli "**-ma**" eki ile yapılır.

кўрмаймиз	: körmaymiz	: *görmeyeceğiz*
кўрмайсиз	: körmaysiz	: *görmeyeceğiz*
кўрмайди	: körmaydi	: *görmeyecek*
кўрмаймиз	: körmaymiz	: *görmeyeceğiz*
кўрмайсиз	: körmaysiz	: *görmeyeceksiniz*
кўрмайдилар	: körmaydilar	: *görmeyecekler*

Кимки узукни топса, унга минг динар туҳфа қиламан.

Kimki üzükni tåpsa, unga ming dinar tuhfa kılaman.

Kim ki yüzüğü bulsa, ona bin dinar hediye edeceğim.

"Сизларни ҳам, уни ҳам синаб кўраман." деб жавоб қилди шоҳ.

"Sizlarni ham, uni ham sınab köraman." deb cavåb kıldi şåh.

"Sizleri de, onu da sınayıp göreceğim!" diye cevap verdi şah.

2. Kesin Gelecek Zaman (Kat'iy Kelasi Zamån)

Az kullanılır. Edebî yazılarda vardır. "**-acak**" eki ile yapılır. Ünlü ile biten kelimelerde araya "**-y-**" girer.

боражакман	: bå**racak**man	: *varacağım*
боражаксан	: bå**racak**san	: *varacaksın*
боражак	: bå**racak**	: *varacak*
боражакмиз	: bå**racak**miz	: *varacağız*
боражаксиз	: bå**racak**siz	: *varacaksınız*
боражаклар	: bå**racak**lar	: *varacaklar*

ўқияжакман	: o̲k̲ı**yacak**man	: *okuyacağım*
ўқияжаксан	: o̲k̲ı**yacak**san	: *okuyacaksın*
ўқияжак	: o̲k̲ı**yacak**	: *okuyacak*
ўқияжакмиз	: o̲k̲ı**yacak**miz	: *okuyacağız*
ўқияжаксиз	: o̲k̲ı**yacak**siz	: *okuyacaksınız*
ўқияжаклар	: o̲k̲ı**yacak**lar	: *okuyacaklar*

Olumsuz şekli "**-ma-**" eki ile yapılır.

бормаяжакман	: bår**ma**yacakman	: *varmayacağım*
бормаяжаксан	: bår**ma**yacaksan	: *varmayacaksın*
бормаяжак	: bår**ma**yacak	: *varmayacak*
бормаяжакмиз	: bår**ma**yacakmiz	: *varmayacağız*
бормаяжаксиз	: bår**ma**yacaksiz	: *varmayacaksınız*
бормаяжаклар	: bår**ma**yacaklar	: *varmayacaklar*

3. Eski metinlerde "-ğay" eki ile yapılan Gelecek Zaman

Eski metinlerde bulunur."**-acak**" anlamını verir.

борғайман	: bårğ**ay**man	: *varacağım*
борғайсан	: bårğ**ay**san	: *varacaksın*
борғай	: bårğ**ay**	: *varacak*
борғаймиз	: bårğ**ay**miz	: *varacağız*
борғайсиз	: bårğ**ay**siz	: *varacağız*
борғайлар	: bårğ**ay**lar	: *varacaklar*

Olumsuz şekli "**-ma**" ekiyle yapılır.

бормағайман	: bår**ma**ğayman	: *varmayacağım*
бормағайсан	: bår**ma**ğaysan	: *varmayacaksın*
бормағай	: bår**ma**ğay	: *varmayacak*
бормағаймиз	: bår**ma**ğaymiz	: *varmayacağız*
бормағайсиз	: bår**ma**ğaysiz	: *varmayacağız*
бормағайлар	: bår**ma**ğaylar	: *varmayacaklar*

"Насиб бўлса борғаймиз, насиб бўлса келғаймиз,
Ажал етса ўлғаймиз, ризо бўлинг дўстларим."

"Nasib bolsa bårğaymiz, nasib bolsa kelğaymiz,
Acal yetsa ölğaymiz, rızå boling dostlarim."

"Nasib olursa varacağız, nasib olursa geleceğiz,
Ecel yeterse öleceğiz, razı olun dostlarım."

Жаллодга буйурдики, "Уни менинг кўзимнинг олдида ўлдурғайсан!"

Callådga buyurdiki, "Uni mening közimning åldida öldürğaysan!"

Cellada buyurdu ki, "Onu benim gözümün önünde öldüreceksin!"

4. İstek Bildiren Gelecek Zaman (İstak Bildirüvçi Kelasi Zamån)

Bu kip niyet, arzu, istek ifade eder. "**-måk̲çi**" eki ile yapılır. "**-mak istiyor**" manasına gelir. Çok kullanılan bir zamandır.

кўрмоқчиман	: kör**måk̲çi**man	: *görmek istiyorum*
кўрмоқчисан	: kör**måk̲çi**san	: *görmek istiyorsun*
кўрмоқчи	: kör**måk̲çi**	: *görmek istiyor*
кўрмоқчимиз	: kör**måk̲çi**miz	: *görmek istiyoruz*
кўрмоқчисиз	: kör**måk̲çi**siz	: *görmek istiyorsunuz*
кўрмоқчилар	: kör**måk̲çi**lar	: *görmek istiyorlar*

ўқимоқчимиз	: o̲k̲ı**måk̲çi**man	: *okumak istiyorum*
ўқимоқчисан	: o̲k̲ı**måk̲çi**san	: *okumak istiyorsun*
ўқимоқчи	: o̲k̲ı**måk̲çi**	: *okumak istiyor*
ўқимоқчимиз	: o̲k̲ı**måk̲çi**miz	: *okumak istiyoruz*
ўқимоқчисиз	: o̲k̲ı**måk̲çi**siz	: *okumak istiyorsunuz*
ўқимоқчилар	: o̲k̲ı**måk̲çi**lar	: *okumak istiyorlar*

Olumsuz şekli "**emas-**" (değil) le yapılır. "-mak istemiyorum", "-mak niyetinde değilim" anlamına gelir.

körmåkçi **emas**man	: *görmek niyetinde değilim*
körmåkçi **emas**san	: *görmek niyetinde değilsin*
körmåkçi **emas**	: *görmek niyetinde değil*
körmakçi **emas**miz	: *görmek niyetinde değiliz*
körmåkçi **emas**siz	: *görmek niyetinde değilsiniz*

körmåkçi **emas**lar : *görmek niyetinde değiller*

Ахир у қишлоғига бармоқчи, киндик қони томган уйни, дадасининг қабрини зиёрат қилмоқчи эди.

A<u>h</u>ir u <u>k</u>ışlâğıga barmâ<u>k</u>çi, kindik <u>k</u>âni tâmgan üyni, dadasining <u>k</u>abrini ziyârat <u>k</u>ılmâ<u>k</u>çi edi.

Sonunda o köyüne varmak, göbek kanı tamlayan evi, babasının kabrini ziyaret etmek istiyordu.

5. Belirsiz Gelecek Zaman (Güman Bildirüvçi Kelasi Zamån) : GENİŞ ZAMAN

Türkiye Türkçesi'ndeki **Geniş Zaman**'ın karşılığıdır. "**-(a)r**" eki ile yapılır.

борарман	: bår**ar**man	: *varırım*
борарсан	: bår**ar**san	: *varırsın*
борар	: bår**ar**	: *varır*
борармиз	: bår**ar**miz	: *varırız*
борарсиз	: bår**ar**siz	: *varırsınız*
борарлар	: bår**ar**lar	: *varırlar.*
ўқирман	: o<u>k</u>ır**m**an	: *okurum*
ўқирсан	: o<u>k</u>ır**s**an	: *okursun*
ўқир	: o<u>k</u>ı**r**	: *okur*
ўқирмиз	: o<u>k</u>ır**m**iz	: *okuruz*
ўқирсиз	: o<u>k</u>ır**s**iz	: *okursunuz*
ўқирлар	: o<u>k</u>ı**r**lar	: *okurlar*

Olumsuz şekli "**-mas**" eki ile yapılır. " **-(a)r**" eki kalkar.

бормасман	: bår**mas**man	: *varmam*

бормассан	: bår**mas**san	: *varmazsın*
бармас	: bar**mas**	: *varmaz*
бормасмиз	: bår**mas**miz	: *varmayız*
бормассиз	: bår**mas**siz	: *varmazsınız*
бормаслар	: bår**mas**lar	: *varmazlar*

"Яхши ўғил юрт тузар, ёмон ўғил юрт бузар."
"Yaẖşi oğıl yurt tüzar, yåmån oğıl yurt buzar."
"İyi oğul yurt kurar, kötü oğul yurt bozar."

"Кишининг зари кишини бузар; зарни кўрган занжирни узар."
"Kişining zari kişini buzar; zarni körgan zancirni üzar."
"Kişinin altını kişiyi bozar; altını gören zinciri koparır."

"Суқ тўймас, уғри бойимас."
"Suk̲ toymas, uğrı båyımas."
"Açgözlü doymaz, hırsız zenginleşmez."

6. Gelecek zamanla alâkalı sıfat yapan ekler:

"**-asi**" ve "**-gü**" ekleridir.

келасим : kel**asi**m : *geleceğim*
келасинг : kel**asi**ng : *geleceğin*
келаси : kel**asi** : *geleceği*
келасимиз : kel**asi**miz : *geleceğimiz*
келасингиз : kel**asi**ngiz : *geleceğiniz*
келасилари : kel**asi**lari : *gelecekleri*

келгум : kel**gü**m : *geleceğim*
келгунг : kel**gü**ng : *geleceğin*

келгуси : kelgüsi : *geleceği*
келгумиз : kelgümiz : *geleceğimiz*
келгунгиз : kelgüngiz : *geleceğiniz*
келгусилари : kelgüsilari : *gelecekleri*

Умар ибн Абдулъазиз, Қуръан ва ҳадисларни келгуси авлодларга ёзиб қолдириш учун фармон қилди.

Umar ibn Abdül'aziz, Kur'an va hadislarni kelgüsi avlådlarga yåzıb kåldiriş uçun farmån kıldı.

Ömer ibni Abdül'aziz, Kur'an ve hadisleri gelecek nesillere yazılı olarak bırakılması için emir buyurdu.

D. ŞART

Şart kipi "-sa" ekiyle kurulur. Türkiye Türkçesinde şart kipi, daha çok istek ifade eder. Şart ifadesi için geniş zamanın şartı kullanılır. Özbekçede ise hem istek anlamında hem de şart anlamında aynı şekil kullanılır.

келсам	: kel**sa**m	: *gelsem, gelirsem*
келсанг	: kel**sa**ng	: *gelsen, gelirsen*
келса	: kel**sa**	: *gelse, gelirse*
келсак	: kel**sa**k	: *gelsek, gelirsek*
келсангиз	: kel**sa**ngiz	: *gelseniz, gelirseniz*
келсалар	: kel**sa**lar	: *gelseler, gelirseler*

ўқисам	: oq̲ı**sa**m	: *okusam, okursam*
ўқисанг	: oq̲ı**sa**ng	: *okusan, okursan*
ўқиса	: oq̲ı**sa**	: *okusa, okursa*
ўқисак	: oq̲ı**sa**k	: *okusak, okursak*
ўқисангиз	: oq̲ı**sa**ngiz	: *okusanız, okursanız*
ўқисалар	: oq̲ı**sa**lar	: *okusalar, okursalar*

Olumsuz şekli "**-ma**" ekiyle yapılır:

келмасам	: kel**ma**sam	: *gelmesem, gelmezsem*
келмасанг	: kel**ma**sang	: *gelmesen,gelmezsen*
келмаса	: kel**ma**sa	: *gelmese, gelmezse*
келмасак	: kel**ma**sak	: *gelmesek, gelmezsek*
келмасангиз	: kel**ma**sangiz	: *g.meseniz, gelmezseniz*
келмасалар	: kel**ma**salar	: *gelmeseler, gelmezseler*

Лекин ҳозирги шароитда икки минг сўм маош оладиганлар ҳам иқтисодий аҳволидан мамнун бўлмаса керак; агар қўшимча даромади бўлмаса.

Lekin hâzırgi şaråitda ikki ming som maåş åladiganlar ham iktisådiy ahvålidan mamnun bolmasa kerak; agar kosimça darâmadi bolmasa.

Lâkin şimdiki şartlarda ikibin ruble maaş almakta olanlar da ekonomik durumundan memnun olmasa gerek; eğer ek geliri olmazsa.

Иқтисодимиздан рози бўлмасак, нима қиламиз?

İktisådimizdan râzi bolmasak, nima kılamiz?

Ekonomimizden razı olmazsak ne yapacağız?

"Шояд бу офатдан нажот топсам, муродим ҳосил бўлиб, яна сафар қилишдан тавба қиламан; ҳалок бўлиб кетсам ҳам майли, машаққатдан қутуламан." дедим.

"Şâyad bu âfatdan nacât tâpsam, murâdim hâsıl bolib, yana safar kılışdan tavba kılaman; halâk bolib ketsam ham mayli, maşakkatdan kutulaman." dedim.

"Eğer bu belâdan kurtulursam, muradım hasıl olup, yine sefere çıkmaktan tövbe edeceğim; helâk olup gidersem de razıyım, meşakkatten kurtulacağım." dedim.

E. GEREKLİLİK

Müstakil şekli yoktur; "**kerak**" kelimesi kullanılarak şu formüle göre kurulur:

fiil + (i)ş + iyelik eki + kerak

келишим керак : kelişim **kerak** : *gelmem gerek*
келишинг керак : kelişing **kerak** : *gelmen gerek*
келиши керак : kelişi **kerak** : *gelmesi gerek*
келишимиз керак : kelişimiz **kerak** : *gelişimiz g.*
келишингиз керак : kelişingiz **kerak** : *gelişiniz g.*
келишлари керак : kelişlari **kerak** : *gelmeleri g.*

Türkiye Türkçesine "gelmem gerek, gelmem lâzım, gelmeliyim" şekillerinde aktarılabilir.

Эртага меҳмонлар келиши керак.
Ertaga mehmånlar kelişi kerak.
Yarına misafirlerin gelmesi lâzım.

Аҳмаджанга хат ёзишим керак.
Ahmadcanga hat yåzışim kerak.
Ahmedcan'a mektup yazmam gerek.

Пиёда аскарларни сўл томондан ҳимоя қилиши керак.
Piyåda askarlarni sol tåmåndan himåya kılışi kerak.
Piyâde askerleri sol taraftan koruması gerek.

F. YETERLİLİK-YETERSİZLİK

Özbekçe'de yeterlilik ve yetersizlik ekleri Türkiye Türkçesi'nden farklıdır. Türkiye Türkçesindeki "**-bilmek**" yeterlilik yardımcı fiili yerine Özbekçe'de "**-ålmåk**" yardımcı fiili kullanılır. Ayrı veya bitişik yazılabilir.

бора олмоқ	: båra **ålmåk**	: *varabilmek*
боролмоқ	: bår**ålmåk**	: *varabilmek*
кўра олмақ	: köra **ålmåk**	: *görebilmek*
кўролмоқ	: kör**ålmåk**	: *görebilmek*

Yetersizlikte "-ål**ma**måk" şeklinde kullanılır.

боролмамоқ	: bårål**ma**måk	: *varamamak, varabilmemek*
кўра олмамоқ	: köra ål**ma**måk	: *görememek, görebilmemek*

Уларни, гарчи ошкоралик даври дейилсада, ошкор қилолмаймиз.

Ularni, garçi åşkåralik davri deyilsa-da, åşkår kılålmaymiz.

Onları, gerçi âşikârelik (açıklık) devri denilse de, âşikâr kılamıyoruz (açıklayamıyoruz).

Акаси айтган гапни яна хотирлашга тиришди, лекин хотирлолмади.

Akasi aytgan gapni yana håtırlaşga tirişdi, lekin håtırlålmadi.

Ağabeyinin söylediği sözü yine hatırlamaya çalıştı, ama hatırlayamadı.

G. EMİR / İSTEK

Her şahıs için ayrı bir ek vardır. Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi 1. ve 3. şahıslarda istek manâsı, 2. şahıslarda emir manâsı vardır.

1. Tekil Şahıs (Men) için:

Fiil köklerine "**-(a)yin**" veya "**-(a)y**" ekleri getirilerek yapılır.

барайин : bar**ayin** : *varayım*
ўқийин : o<u>қ</u>ı**yin** : *okuyayım*

борай : bår**ay** : *varayım*
ўқий : o<u>қ</u>ı**y** : *okuyayım*

"Нимани гапирай, о шоҳим?" деди у.
"Nimani gapiray, å şåhim?" dedi u.
"Neyi söyleyeyim, a şahım?" dedi o.

2. Tekil Şahıs (Sen) için:

Normalde fiil köküne bir ek getirilmeden yapılır. Eğer o işin muhakkak yapılması isteniyorsa "**-gin**" eki getirilir.

бар : bår : *var*
баргин : bar**gin** : *var*

ўқи : o<u>қ</u>ı : *oku*
ўқигин : o<u>қ</u>ı**gin** : *oku*

"Мени ўша хазинага олиб бор, унга кириш сиридан мени воқиф қил!" деди Қосим.

"Meni oşa hazinaga ålib bår, unga kiriş sıridan meni vå-kıf kıl!" dedi Kåsım.

"Beni o hazineye alıp var, ona giriş sırrından beni haberdar et!" dedi Kasım.

3. Tekil Şahıs (U) için:

Fiil köklerine "**-sin**" eki getirilerek yapılır.

борсин : bår**sin** : *varsın*
ўқисин : o**k**ı**sin** : *okusun*

"Биттамиз донишманднинг уйига бориб, унинг не ишлар қилаётганини кузатсин!" деб таклиф қилди.

"Bittamiz dånişmandning üyiga bårıb, uning ne işlar kılayåtganini küzatsin!" deb taklif kıldi.

"Bir tanemiz danişmendin evine varıp, onun ne işler yapmakta olduğunu gözetsin!" deyip teklif etti.

1. Çoğul Şahıs (Biz) için:

Fiil köklerine "**-(a)ylik**" eki getirilerek yapılır.

борайлик : bår**aylik** : *varalım*
ўқийлик : o**k**ı**ylik** : *okuyalım*

Энди Усфурни шу ерда қолдирайлик-да, подшо хазинасидан уғирланган пул ҳақида гаплашайлик.

Endi Usfurni şu yerda kåldiraylik-da, pådşå hazinasidan oğırlangan pul hakıda gaplaşaylik.

Şimdi Usfur'u şu yerde bırakalım da, padişah hazinesin-den çalınan para hakkında konuşalım.

"Мана бу тўғри гап, бариб кўрайлик, ҳақиқатдан огоҳ бўлайлик!" деди Зубайда-бегим.

"Mana bu toğri gap, barib köraylik, hakikatdan ågåh bolaylik!" dedi Zübaydabegim.

"İşte bu doğru söz, varıp görelim, hakikattan haberdar olalım!" dedi Zübeyde Hanım.

2. Çoğul Şahıs (Siz) için:

Fiil köklerine "**-(i)ng, -(i)ngiz, -(i)nglar**" ekleri getirilerek yapılır.

боринг : bå**ring** : *varın*
баринғиз : bari**ngiz** : *varınız*
боринглар : bå**inglar** : *varınız*

ўқинг : o**kıng** : *okuyun*
ўқингиз : o**kıngiz** : *okuyunuz*
ўқинглар : o**kıngiar** : *okuyunuz*

Мен денгизчиларга бақириб: "Кемани денгизга суринглар, қутулиш чорасини изланглар!" дедим.

Men dengizçilarga bakırib: "Kemani dengizga süringlar, kutuliş çårasini izlanglar!" dedim.

Ben denizcilere bağırıp: "Gemiyi denize sürün, kurtuluş çaresini izleyin!" dedim.

Мен унга: "Эй хожам, ихтиёр сизда, хоҳлаганингизни қилинг!" дедим.

Men unga: "Ey håcam, ihtiyår sizda, håhlaganingizni kılıng!" dedim.

Ben ona: "Ey hocam, ihtiyar sizde, istediğinizi yapın!" dedim.

3. Çoğul Şahıs (Ular) için:

Fiil köklerine "**-sin, -sinlar**" ekleri getirilerek yapılır.

борсин : bår**sin** : *(onlar) varsın*
барсинлар : bar**sinlar** : *varsınlar*

ўқисин : o<u>k</u>ı**sin** : *(onlar) okusun*
ўқисинлар : o<u>k</u>ı**sinlar** : *okusunlar*

"Менга бир оз ёғач келтирсинлар, уларга эгар ясаб берай." дедим.

"Menga bir åz yåğaç keltirsinlar, ularga egar yasab beray." dedim.

"Bana biraz ağaç getirsinler, onlara eğer yapıp vereyim." dedim.

III. KONULARLA ÖZBEKÇE

ЎЗБЕК
ТИЛИНИ
ЎРГАНАМИЗ

ÖZBEK
DİLİNİ
ÖĞRENİYORUZ

Bu bölüm Ruslar için hazırlanmış "**Özbek Tilini Örganamiz**" adlı kitaptan yararlanılarak hazırlanmıştır.

İNSAN

одам	: ådam : *adam, insan*
от	: åt : *isim, ad*
гавда	: gavda : *gövde*
бош	: båş : *baş*
калла	: kalla : *kelle, baş*
соч	: såç : *saç*
пешана	: peşana : *alın*
қош	: k̲åş : *kaş*
кўз	: köz : *göz*
қавақ	: k̲avak̲ : *kapak*
киприк	: kiprik : *kirpik*
бурун	: burun : *burun*
оғиз	: åğız : *ağız*
жағ	: cağ : *çene kemiği*
лаб	: lab : *dudak*
тил	: til : *dil*
тиш	: tiş : *diş*
қулақ	: k̲ulak̲ : *kulak*
ияк	: iyak : *çene*
мўйлов	: moylåv : *bıyık*
соқол	: såk̲ål : *sakal*
юз	: yüz : *yüz*
бўйин	: boyın : *boyun*
елка	: yelka : *omuz*
кўкрак	: kökrak : *göğüs*

бел	: bel : *bel*
биқин	: bık̲ın : *yan*
қорин	: k̲årın : *karın*
қўл	: kol : *kol, el*
тирсак	: tirsak : *dirsek*
кафт	: kaft : *avuç içi*
панжа	: panca : *pençe, elin parmaklı kısmı*
бармоқ	: barmåk̲ : *parmak*
оёқ	: åyak̲ : *ayak*
тизза	: tizza : *diz*
мия	: miya : *alın kemiği*
суяк	: süyak : *kemik*
юрак	: yürak : *yürek*
буйрак	: büyrak : *böbrek*
ошқозон	: åşk̲åzån : *mide*
ўпке	: öpke : *akciğer*

İNSANIN YAŞI

чақалоқ	: çak̲alåk̲ : *bebek*
бола	: båla : *çocuk*
ўғил бола	: oğıl båla : *erkek çocuk*
қиз бола	: k̲ız båla : *kız çocuğu*
йигит	: yigit : *genç erkek*
ўсмир	: ösmir : *yetişkin*
қиз	: k̲ız : *kız*
эркак	: erkak : *erkek*
аёл	: ayål : *kadın*
кампир	: kampir : *yaşlı kadın*
чол	: çål : *yaşlı erkek*
катта	: katta : *büyük*
қари	: k̲arı : *yaşlı*

ОДАМ ГАВДАСИ

Одам гавдасининг бош қисмида соч, қош, кўз, қулоқ, оғиз, бурун, тил ва тиш жойлашган.

Қўл елкадан бошланади. Тирсак, панжа ва бармоқлар қўлнинг қисмларидир. Одамнинг ҳаракатланишида оёқ асосий вазифани бажаради.

ÅDAM GAVDASİ

Ådam gavdasining båş kısmida såç, kåş, köz, kulåk, åğız, burun, til va tiş cåylaşgan.

Kol yelkadan båşlanadi. Tirsak, panca va barmåklar kolning kısmlaridir. Ådamning harakatlanişida åyåk asåsiy vazifani bacaradi.

ADAM GÖVDESİ

Adam gövdesinin baş kısmında saç, kaş, göz, kulak, ağız, burun, dil ve diş yerleşmiş.

Kol omuzdan başlar. Dirsek, pençe ve parmaklar kolun kısımlarıdır. Adamın hareketlenişinde ayak esas görevi yapar.

FİİLLER :

кўрмоқ	: körmåk : *görmek*
эшитмоқ	: eşitmåk : *işitmek*
ушламоқ	: uşlamåk : t*utmak*
юрмоқ	: yürmåk : *yürümek*
югурмоқ	: yügürmåk : *koşmak*

сакрамоқ	: sakramåk : *sıçramak, atlamak*
ўтирмоқ	: otırmåk : *oturmak*
ётмоқ	: yåtmåk : *yatmak*
турмоқ	: turmåk : *kalkmak*
ухламоқ	: uhlamåk : *uyumak*
жойлашмоқ	: cåylaşmåk : *yerleşmek*
бажармоқ	: bacarmåk : *becermek*
туғилмоқ	: tuğılmåk : *doğmak*
ўлмоқ	: ölmåk : *ölmek*
улғаймоқ	: ulğaymåk : *büyümek, yetişmek*
кулмоқ	: külmåk : *gülmek*
йиғламоқ	: yığlamåk : *ağlamak*
хафа бўл.	: hafa bolmåk : *üzülmek*
хурсанд бўл.	: hursand bolmåk : *memnun olmak*

ДИАЛОГЛАР

Бу чақалоқ ўғилми, қизми?
Бу чақалоқ ўғил.
Унинг исми нима?
Унинг исми Ботир.

Сизнинг синфингизда ўғил болалар кўпми ёки қиз болалар кўпми?
Бизнинг синфимизда қиз болалар кўп.
Болалар катталарни ҳурмат қиладилар-ми?
Ҳа, болалар катталарни доим ҳурмат қиладилар.

DİALOGLAR

Bu çakalåk oğılmi, kızmi?

Bu çakalåk oğıl.
Uning ismi nima?
Uning ismi Båtır.

Sizning sınfingizda oğıl bålalar köpmi yåki kız bålalar köpmi?
Bizning sınfimizda kız bålalar köp.
Bålalar kattalarni hürmat kıladilarmi?
Ha, bålalar kattalarni dåim hürmat kıladilar.

DİYALOGLAR :

Bu bebek oğlan mı, kız mı?
Bu bebek oğlan.
Onun ismi ne?
Onun ismi Batır.

Sizin sınıfınızda oğlan çocukları mı çok, yoksa kız çocukları mı çok?
Bizim sınıfımızda kız çocukları çok.
Çocuklar büyüklerine hürmet ediyorlar mı?
Evet, çocuklar büyüklerine daima hürmet ediyorlar.

AÇIKLAMALAR :

Aşağıdaki kelimeler eş anlamlıdır:

ådam (одам) : insån (инсон) : kişi (киши) : *adam*
gavda (гавда) : tana (тана) : *gövde*
çakalåk (чақалоқ) : gödak (гўдак) : *bebek*
peşana (пешана) : manglay (манглай) : *alın*
båş (бош) : kalla (калла) : *baş*
yüz (юз) : bet (бет) : çehra (чеҳра) : aft (афт)
: başara (башара) : *yüz*

ÇOK KULLANILAN İFADELER :

Сен қачан туғилгансан?
Мен 1978 (бир минг тўққиз юз етмиш саккизинчи) йилда туғилганман.
Sen kaçan tuğılgansan?
Men 1978 (bir ming tokkız yüz yetmiş sakkizinçi) yılda tuğılganman.
Sen ne zaman doğmuşsun?
Ben 1978 (bindokuzyüzyetmişsekizinci) yılda doğmuşum.

Алишер Навоий қачон туғилган?
Алишер Навоий 1441 (бир минг тўрт юз қирқ биринчи) йилда туғилган.
Alişer Navâiy kaçân tuğılgan?
Alişer Navâiy 1441 (bir ming tört yüz kırk birinçi) yılda tuğılgan.
Ali Şir Nevâî ne zaman doğmuş?
Ali Şir Nevâî 1441 (bindörtyüzkırkbirinci) yılda doğmuş

Алишер Навоий қачан вафот этган?
Алишер Навоий 1501 (бир минг беш юз биринчи) йилда вафот этган.
Alişer Navâiy kaçan vafât etgan?
Alişer Navâiy 1501 (bir ming beş yüz birinçi) yılda vafât etgan.

Сизнинг ёшингиз нечада?
Меним ёшим 13 (ўн учда)
Sizning yâşingiz neçada?
Menim yâşim 13 (on üçda)
Sizin yaşınız kaçta?

Benim yaşım onüçte.

Сиз неча ёшдасиз?
Мен 13 (ўн уч) ёшдаман.
Siz neça yåşdasiz?
Men 13 (on üç) yåşdaman.
Siz kaç yaşındasınız?
Ben onüç yaşındayım.

Сиз неча ёшга кирдингиз?
Мен 13 (ўн уч) ёшга кирдим.
Siz neça yåşga kirdingiz?
Men 13 (on üç) yåşga kirdim.
Siz kaç yaşına girdiniz?
Ben onüç yaşıma girdim.

ATASÖZLERİ :

Севги деган икки кўзда.
Sevgi degan ikki közda.
Sevgi dedikleri iki gözde.

Кўнгилдан кўнгилга йўл бор.
Köngildan köngilga yol bår.
Gönülden gönüle yol var.

Соғ танда соғ ақл.
Såğ tanda såğ a<u>k</u>l.
Sağlam vücutta sağlam akıl.

Дўст бошга, душмон оёққа боқади.
Dost båşga, düşmån åyå<u>kk</u>a bå<u>k</u>adi.
Dost başa, düşman ayağa bakar.

AİLE

эр : er : *erkek*
оила : åila : *aile*
хотин : håtın : *kadın*
ота : åta : *baba*
она : åna : *ana*
опа : åpa : *abla*
сингил : singil : *küçük kız kardeş*
ака : aka : *ağabey*
ука : üka : *küçük erkek kardeş*
бобо : båbå : *dede*
буви : buvi : *nine*
набира : nabira : *torun*
фарзанд : farzand : *çocuk*
ўғил : oğıl : *oğul*
қиз : kız : *kız*
тоға : tåğa : *dayı*
ҳола : håla : *teyze*
амаки : amaki : *amca*
амма : amma : *hala*

БИЗНИНГ ОИЛАМИЗ

Бизнинг оиламиз катта. Ота-онам ўқитувчи. Бобам ва бувим ҳам биз билан бирга яшайди. Акам студент. Опам ўнинчи синфда

ўқийди. Укам боғчага боради. Синглим бу йил биринчи синфга боради.

Отамнинг исми Азиз, фамиляси Қодиров. У эллик уч ёшда. Онамнинг исми Комила. У қирқ тўққиз ёшда. Акамнинг исми Тоҳир. У мендан саккиз ёш катта.

Бизнинг оиламиз эҳил яшайди.

BİZNİNG ÅİLAMİZ

Bizning åilamiz katta. Åta - ånam okıtuvçi. Båbam va buvim ham biz bilan birga yaşaydi. Akam student. Åpam oninçi sınfda okıydi. Ükam båğçaga båradi. Singlim bu yıl birinçi sınfga båradi.

Åtamning ismi Aziz, familyasi Kådirov. U ellik üç yåşda. Ånamning ismi Kåmila. U kırk tokkız yåşda. Akamning ismi Tåhir. U mendan sakkiz yåş katta.

Bizning åilamiz ehil yaşaydi.

katta : *büyük*
birga : *birlikte*
student : *öğrenci*
bağça : *küçük bağ, bahçe*
okıtuvçi : *okutucu, öğretmen*
familya : *soyadı*

FİİLLER:

яшамак : yaşamåk : *yaşamak*
ўқимоқ : okımåk : *okumak*
бормоқ : bårmåk : *varmak*
ишламоқ : işlamåk : *işlemek*
уйланмоқ : üylanmåk : *evlenmek (erkek)*
учрашмоқ : uçraşmåk: *karşılaşmak, nasib olmak*
бермоқ : bermåk : *vermek*
қўймоқ : koymåk : *koymak*

аталмоқ : atalmåk : *adlandırmåk*
туғилмоқ : tuğılmåk : *doğmak*
қўшмоқ : koşmåk : *ilâve etmek*
аҳил яшамок : ahil yaşamåk : *dostluk içinde yaşamak*
эрга чиқмоқ : erga çıkmåk : *ere varmak, evlenmek (kız)*
турмушга чиқмоқ : turmuşga çıkmåk : *hayata atılmak, evlenmek (kız)*

ДИАЛОГЛАР:

Сизнинг оиланиз каттами?
Ҳа, оиламизда саккиз киши бор: мен, хотиним, отам, онам, ўғлим, қизим, келиним ва набирам.
Ўғлингиз неча ёшда?
Йигирма учда.
У уйланганми?
Ҳа, уйланган, унинг ўғли ҳам бор.
Келинингиз қаерда ишлайди?
Келиним ишламайди, у педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти факултетида ўкийди.

Онажон, сиз билан дадам қаерда туғилган?
Мен Буҳорода, даданг Фарғонада туғилган.
Мен қаерда туғилганман?
Сен Тошкандда туғилгансан

DİALOGLAR:

Sizning åilaniz kattami?
Ha, åilamizda sakkiz kiş bår: men, håtınim, åtam, ånam, oğlim, kızim, kelinim va nabiram.
Oğlingiz neça yåşda?
Yigirma üçda.
U üylanganmi?
Ha, üylangan, uning oğli ham bår.
Kelingiz kayerda işlaydi?
Kelinim işlamaydi, u pedagogika institüning özbek tili va adabiyåti fakültetida okıydi.

Ånacån, siz bilan dadam kayerda tuğılgan?
Men Buhåråda, dadang Farğånada tuğılgan.
Men kayerda tuğılganman?
Sen Tåşkandda tuğılgansan

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Биз бирга яшаймиз.
Biz birga yaşaymiz.
Biz beraber yaşıyoruz

Оиламизда ўн киши бор.
Åilamizda on kişi bår.
Ailemizde on kişi var.

Ўғлингиз уйланганми?
Йўқ, уйланмаган. У ҳали бўйдоқ.
Ҳа, у курсдошига уйланган.
Oğlingiz üylanganmi?
Yok, üylanmagan. U hali boydåk.
Ha, u kursdåşiga üylangan.

Oğlunuz evli mi?
Yok, evlenmemiş. O halâ bekâr.
Evet, o kurs arkadaşına evlenmiş (arkadaşıyla evli).

Қизингиз турмушга/ эрга чиққанми?
Ҳа, қизим турмушга/ эрга чиққан.
Йўқ, қизим ҳали турмушга чиқмаган.
Kızingiz turmuşga / erga çıkkanmı?
Ha, kızim turmuşga / erga çıkkan.
Yok, kızim hali turmuşga çıkmagan.
Kızınız hayata / ere çıkmış mı (evlenmiş mi)?
Evet, kızım hayata / ere çıkmış (evlenmiş).
Yok,kızım halâ hayata çıkmamış (evlenmemiş).

КИШИ НОМЛАРИ

Оилада бола туғилди. Унга ота-оналар қандай ном беришади?

Қадимда уғил болаларга Маматқул, Ўлмас, Қулбой, Ҳайтбой; қ из болаларга Жумагул, Одила, Назми деб ном қўйишарди. Ҳозир ўғил болаларга Анвар, Баҳодир, Ботир, Шуҳрат, Қаҳраман, Шавкат; қиз болаларга Манзура, Дилором, Дилбар, Гулчеҳра, Гулбаҳор, Шаҳноза, Феруза, Нилуфар, Наргиса, Дилфуза деб ном беришади.

Оилада эгизак ўғил болалар туғилса, уларни Ҳасан-Ҳусан деб аташади. Қизлар эса Фотима-Зуҳра дейишади.

Ўғил болаларнинг исимларига кўпинжа "-жон", қиз болаларнинг исмига "-ҳон, -ой" қўшимчалари қўшилиши мумкин.

KİŞİ NÅMLARİ

Åilada båla tuğıldi. Unga åta-ånalar kanday nåm berişadi?

Kadimda uğıl bålalarga Mamatkul, Ölmas, Kulbåy, Haytbåy; kız bålalarga Cumagül, Ådila, Nazmi deb nåm koyişardi. Håzır oğıl bålalarga Anvar, Bahådır, Båtır, Şührat, Kahraman, Şavkat; kız bålalarga Manzura, Dilåråm, Dilbar, Gülçehra, Gülbahår, Şahnåza, Feruza, Nilüfar, Nar-gisa, Dilfuza deb nåm berişadi.

Åilada egizak oğıl bålalar tuğılsa, ularni Hasan-Hüsan deb ataşadi. Kızlar esa Fåtıma-Zühra deyişadi.

Oğıl bålalarninig isimlariga köpinça "-cån", kız bålalarning ismiga "-hån, -åy" koşimçalari koşilişi mümkin.

kanday : *ne gibi, nasıl*
köpinça : *çok zaman*
koşimça : *ek*
egizak : *ikiz*
nåm : *isim*
håzır : *şimdi*

ATASÖZLERİ:

Бўйдоқнинг ақли икки кўзида.
Boydåkning akli ikki közida.
Bekârın aklı iki gözünde.

Яхши хотин уйнинг гули.
Yahşi håtın üyning güli.
İyi kadın evin çiçeği.

Яхши хотин эрни эр қилади, ёмон хотин ер (қилади).
Yahşi håtın erni er kıladi, yåmån håtın yer (kıladi).
İyi kadın eri er yapar, kötü kadın yer (yapar).

Хотинсиз ўтиш хато, боласиз ўтиш жафо.
Håtınsiz ötiş hatå, bålasiz ötiş cafå.
Kadınsız ömür geçirmek hatâ, çocuksuz ömür geçirmek cefâ.

Ёмон отда юргунча, яёв юрган яхшироқ;
Ёмон хотин олгунча, бўйдоқ ўтган яҳшироқ.
Yåmån åtda yürgünça, yayåv yürgan yahşiråk;
Yåmån håtın ålgünça, boydåk ötgan yahşiråk.
Kötü atda yürüyünceye kadar, yayan yürüyen daha iyi;
Kötü kadın alıncaya kadar, bekâr duran daha iyi.

Одамнинг меваси бола.
Ådamning mevasi båla.
Adamın meyvası çocuk.

Болали уй бозор, боласиз уй мозор.
Bålali üy båzår, bålasiz üy måzår.
Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar.

Она билан бола, гул билан лола.
Åna bilan båla, gül bilan låla.
Ana ile çocuk, gül ile lâle.

Бола йиғламаса она сут бермайди.
Båla yığlamasa åna süt bermaydi.
Çocuk ağlamazsa anne süt vermez.

Ўғли борнинг ўрни бор, кизи борнинг қадри бор.
Oğli bårning orni bår, kızi bårning kadri bår.
Oğlu olanın yeri var, kızı olanın kıymeti var.

Хатиним қиз тўғди деб ҳафа бўлма, шернинг эркак-урғачиси барабар.

Hatınim kız toğdi deb hafa bolma, şerning erkak-urğaçisi barabar.

Hanımım kız doğurdu deyip üzülme, arslanın erkek-dişisi beraber,

Жон дўстинг жонидан кечса ҳам, мол дўстинг молидан кечмас.

Cån dosting cånidan keçsa ham, mål dosting målidan keçmas.

Can dostun canından geçse de, mal dostun malından geçmez.

Қари билганини пари билмас.

Karı bilganini pari bilmas.

Yaşlının bildiğini peri bilmez.

Дўст ачитиб гапиради, душмон кулдириб.

Dost açıtib gapiradi, düşmån küldirib.

Dost acıtıp söyler, düşman güldürüp.

Қизим сенга айтаман, келиним сен эшит.

Kızım senga aytaman, kelinim sen eşit.

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.

GİYİM

кийим : kiyim : *giyim*
кўстюм : kostyüm : *kostüm, takım elbise*
шим : şim : *pantolon*
палтў : palto : *palto*
тўн : ton : *cübbe*
кўйлак : köylak : *gömlek*
майка : mayka : *atlet*
белбоғ : belbåğ : *belbağı*
пешгир : peşgir : *önlük*
телпак : telpak : *kalpak*
дуппи : düppi : *Özbek takkesi*
рўмал : romal : *başörtüsü*
пайпоқ : paypåk : *çorap*
ёқа : yåka : *yaka*
енг : yeng : *elbisenin kolu*
этак : etak : *etek*
нимча : nimça : *yelek*
ботинка : botinka : *potin*
пўшна : poşna : *topuk*
туфли : tufli : *ayakkabı*
калиш : kaliş : *ayakkabı*
этик : etik : *çizme*
махси : mahsı : *Özbek çizmesi*
тугма : tügma : *düğme*
кўлқоп : kolkåp : *eldiven*
ип : ip : *ip*
игна : igna : *iğne*

ЯНГИ КЎЙЛАК

Опам фабрикада бичиқчи бўлиб ишлайди. Бу фабрикада болалар учун кийим-кечак тикилади. Улар орасида болалар палтоси, костюм, шим, кўйлак, майка, дўппи, рўмол ва бошка кийимлар бор..

Опам ишлаётган тсехда яқинда янги нусҳадаги болалар кўйлагини тикиш йўлга қўйилди. Унинг иккита чўнтаги бор. Енглари калта. Яқаси тугмалик. Бундай кўйлаклар кўпчиликка ёқди.

YANGİ KÖYLAK

Åpam fabrikada bıçık̲çi bolib işlaydi. Bu fabrikada bålalar uçun kiyim-keçak tikiladi. Ular årasida bålalar paltosi, kostyüm, şim, köylak, mayka, döppi, romål va båşka kiyimlar bår..

Åpam işlayåtgan tse̲hda ya̲kında yangi nüshadagi bålalar köylagini tikiş yolga koyildi. Uning ikkita çöntagi bår. Yenglari kalta. Yå̲kasi tügmalik. Bunday köylaklar köpçilikka yå̲kdi.

tse̲h : *atölye* — nüs̲ha : *model* — köpçilik : *çoğunluk*
kalta : *kısa* — çöntak : *cep* — dügmalik : *düğmeli*

FİİLLER:

бичмоқ : biçmå̲k : *biçmek*
тикмоқ : tikmå̲k : *dikmek*
ёқмоқ : yå̲kmå̲k : *yakışmak, uygun gelmek*
киймоқ : kiymå̲k : *giymek*

йиртилмоқ : yırtılmåk : *yırtılmak*
ярашмоқ : yaraşmåk : *uygun gelmek*
ювмоқ : yuvmåk : *yıkamak*
тозаламоқ : tåzalamåk : *temizlemek*

ДИАЛОГЛАР:

Ҳовлида кимлар бор?
Ҳавлида болалар бар.
Улар қандай кийинишган?
Болалар ҳар хил, аммо дид билан кийинишган.
Улар нега палто кийишмаган?
Ҳаво унчалик совуқ эмас, шунинг учун улар палто кийишмаган.

Костюмни қаердан олдинг?
Костюмни "Болалар дунёси" дан олдим.
Кулранг костюм сенга ярашар экан.
Онам ҳам шундай дедилар.
Тугмаларида юлдузчанинг расми бор экан-а?
Ҳа, юлдузчанинг расми бор.

DİALOGLAR:

Håvlida kimlar bår?
Havlida bålalar bar.
Ular kanday kiyinişgan?
Bålalar har hıl, ammå did bilan kiyinişgan.
Ular nega palto kiyişmagan?
Havå unçalik såvuk emas, şuning uçun ular palto kiyişmagan.

Kostyümni kayerdan ålding?
Kostyümni "Bålalar dünyåsi" dan åldim.
Külrang kostyüm senga yaraşar ekan.
Ånam ham şunday dedilar.
Tügmalarida yulduzçaning rasmi bår ekan–a?
Ha, yulduzçaning rasmi bår.

såvuk : *soğuk*	kayerdan : *nereden*	yulduzça *: küçük yıldız*
nega : *niye*	did : *estetik zevk*	kanday : *nasıl, ne gibi*
hıl : *cins, tür*	şunday : *şunun gibi*	emas : *değil*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Дадам сўвга қилган ромўл менга ёқди.
Dadam såvğa kılgan romål menga yåkdi.
Babamın hediye ettiği başörtüsü bana yakıştı.

Бу телпакни кийиб кўриш мумкинми?
Bu telpakni kiyib köriş mümkinmi?
Bu kalpağı giyip görmek mümkün mü?

Бу этик сизга мосми (лойиқми, сиғадими, тўғри келадими)?
Ҳа, бу этик менга мос (лойиқ, сиғади, тоғри келади).
Bu etik sizga måsmi (låyıkmi, sığadimi, toğri keladimi)?
Ha, bu etik menga mås (låyık, sığadi, toğri keladi).
Bu çizme size uygun mu (lâyık mı, sığıyor mu, doğru geliyor mu)?
Evet, bu çizme bana uygun (lâyık, sığıyor, doğru geliyor).

КИЙИМ

Кийим инсон баданини иқлим, об-ҳаво ўзгаришларидан, қуёш нурларидан, турли ташқи таъсирлардан асраш учун кийилади. Ибтидоий одамлар ҳайвон терилари, дарахт пўстлоқлари ва баргларидан кийим сифатида фойдаланганлар. Астасекин одамлар ёввони ўсимлик толасидан ип йигириш, дағал мато тўқиш, ундан кийим тикишни ўрганишди. Деҳкончилик, чорвачилик, ипакчилик ривожлана боргач, паҳта сингари маданий экинлар толасидан, уй ҳайванларининг жуни, териси, мўйнасидан, ипак қурти урайдиган ипакдан ип йигириб, кийимлар тикишди. Халкларнинг маданияти ошиб бориши билан кийимнинг турлари кўпайди, мўдалар яратилди, ҳар бир халқнинг ўзига ҳос кийимбоши, миллий кийим пайдо бўлди.

Миллий кийим ўша халк яшайдиган ўлканинг иқлим шароитига, маданият даражасига, урф-одатларига, хом ашё турига боғлиқ равишда такомиллашди.

Ўзбекларда дуппи, тўн, маҳси, калиш, нимча ва бошқалар миллий кийим ҳисобланади.

Ўктябрь инқилобидан сўнг ўзбек шаҳар ва қишлоқларида европача кийимлар ҳам расм бўла бошлади.

Турига кўра: ички, устки, бош, оёқ кийимлар; вазифасига кўра: кундалик, уйда, дам олиш пайтида, байрам ва тўй маросим-

ларида кийиладиган кийимлар: иш кийими (жомакор), спорт кийими, расмий кийим, махсус (ҳарбийлар, темирйўлчилар, геологлар гиядиган ва бошқа) кийимлар бўлади. Аёллар, эркаклар, болалар кийимларига ҳам бўлинади.

KİYİM

Kiyim insån badanini iklim, åb-havå özgarişlaridan, kuyåş nurlaridan, türli taşkı ta'sirlardan asraş uçun kiyiladi. İbtidåiy ådamlar hayvån terilari, daraht postlåklari va barglaridan kiyim sıfatida fåydalanganlar. Astasekin ådamlar yåvvåni ösimlik tålasidan ip yigiriş, dağal matå tokış, undan kiyim tikişni örganişdi. Dehkånçilik, çårvaçilik, ipakçilik rivåclana bårgaç, pahta singari madaniy ekinlar tålasidan, üy hayvanlarining cüni, terisi, moynasidan, ipak kurti üraydigan ipakdan ip yigirib, kiyimlar tikişdi. Halklarning madaniyati åşib bårişi bilan kiyimning türlari köpaydi, modalar yaratıldi, har bir halkning öziga hås kiyimbåşi, milliy kiyim paydå boldi.

Milliy kiyim oşa halk yaşaydigan ölkaning iklim şaråitiga, madaniyat daracasiga, urf-ådatlariga, håm aşyå türiga båğlık ravişda takåmillaşdi.

Özbeklarda düppi, ton, mahsi, kaliş, nimça va başkalar milliy kiyim hisåblanadi.

Oktyabr inkılåbidan song özbek şahar va kışlåklarida yevropaça kiyimlar ham rasm bola båşladi.

Türiga köra: içki, üstki, båş, åyåk kiyimlar; vazifasiga köra: kündalik, üyda, dam åliş paytida, bayram va toy maråsimlarida kiyiladigan kiyimlar: iş kiyimi (cåmakår), sport kiyimi, rasmiy kiyim, mahsus (harbiylar, temiryolçilar, geologlar giyadigan va båşka) kiyimlar boladi. Ayållar, erkaklar, bålalar kiyimlariga ham bölinadi.

özgariş : *değişim*
teri : *deri*
barg : *yaprak*
yavvåni : *yabani*
tåla : *lif*
dağal : *çirkin*
ölka : *ülke*
ösimlik : *bitki*
cün : *yün*
raviş : *tarz, usül*
şaråit : *şartlar*
kışlåk : *köy*
payt : *zaman*
harbiy : *asker*

asramåk : *esirgemek,korumak*
postlåk : *kabuk*
astasekin : *yavaş yavaş, sessizce*
dam åliş : *dinlenme*
yigirmåk : *eğirmek*
matå : *mal, materyal*
dehkånçilik : *ziraatçılık*
çårvaçilik : *hayvancılık*
moyna : *yünlü deri, post*
oşa : *o bilinen, o uzaktaki*
yevropaça : *Avrupaya benzer*
rasm bolmåk : *adet haline gelmek*
toy : *ziyafet, düğün ziyafeti*
cåmakår : *iş elbisesi*

ATASÖZLERİ:

Бош омон бўлса, дуппи топилади.
Båş åmån bolsa, düppi tåpiladi.
Baş selâmette olsa, takke bulunur.

Сақласанг минг кунлик, сақламасанг бир кунлик.
Saklasang ming künlik, saklamasang bir künlik.
Saklarsan bin günlük, saklamazsan bir günlük.

Сув кўрмасдан этик ечма!
Suv körmasdan etik yeçma!
Su görmeden çizme çıkarma!

TABİAT

осмон	: åsmån : *gök*
ер	: yer : *yer*
қуёш	: uyåş : *güneş*
ой	: åy : *ay*
юлдуз	: yulduz: *yıldız*
булут	: bulut : *bulut*
денгиз	: dengiz : *deniz*
қуруқлик	: kurüklik : *kara*
орол	: årål : *ada*
ярим орол	: yarım årål : *yarımada*
дарё	: daryå : *ırmak*
қирғок	: kırğåk : *kıyı*
кўл	: köl : *göl*
жар	: car : *çukurluk*
чўққи	: çokkı : *en yüksek yer, tepe*
тоғ	: tåğ : *dağ*
шаршара	: şarşara : *şelâle*
текислик	: tekislik : *düzlük*
музлик	: muzlik : *buzul*
кўприк	: köprik : *köprü*
саҳро	: sahrå : *çöl*
йўл	: yol : *yol*
ёмғир	: yåmğır : *yağmur*
қор	: kår : *kar*
шамол	: şamål : *rüzgâr*
момақ алдироқ	: måmakaldıråk : *gökgürültüsü*
чақмоқ	: çakmåk : *şimşek*

камалак : kamalak : *gökkuşağı, yay*
сув : suv : *su*
муз : muz : *buz*

ҚОР ҚАЕРДАН КЕЛАДИ?

Денгиз, океан, дарё ва кўллардаги сувлар қуёш таъсирида қизиб буғга айланади. Бу буғлар иссиқ ҳаво оқимида осмонга кўтарилади. Уларнинг совишидан майда сув томчилари ҳосил бўлади ва бизга оқ булутлар шаклинда кўринади. Шамол булутларни ҳаракатга келтиради. Бир ерга тўпланган кичик парчалар оғирлашиб, ерга ёмғир ёки қор тарзида ёғади.

K̲ÅR K̲AYERDAN KELADİ?

Dengiz, okean, daryå va köllardagi suvlar k̲uyåş ta'sirida k̲ızib buğga aylanadi. Bu buğlar ıssık̲ havå åk̲ımida åsmånga kötariladi. Ularning såvışidan mayda suv tåmçilari håsıl boladi va bizga åk̲ bulutlar şaklinda körinadi. Şamål bulutlarni harakatga keltiradi. Bir yerga toplangan kiçik parçalar åğırlaşib, yerga yåmğır yåki k̲år tarzida yåğadi.

okean : *okyanus* buğ : *buhar* ıssık̲ : *sıcak*
tåmçi : *damla* yåki : *veya* såvış : *soğuma*
mayda : *küçük* marta : *defa* neça : *ne kadar, nice*

FİİLLER:

эсмоқ : esmåk̲ : *esmek*
ёғмоқ : yåğmåk̲ : *yağmak*
оқмоқ : åk̲måk̲ : *akmak*

музламоқ : muzlamåk : *buz tutmak*
эримоқ : erimåk : *erimek*
ёритмоқ : yårıtmåk : *aydınlatmak*
иситмоқ : ısıtmåk : *ısıtmak*
тўлқинланмоқ : tolkınlanmåk : *dalgalanmak*
чиқмоқ : çıkmåk : *çıkmak*
қизимоқ : kızımåk : *kızmak, ısınmak*
айланмоқ : aylanmåk : *dönmek*
ботмоқ : båtmåk : *batmak*
кўтарилмоқ : kötarilmåk : *kaldırılmak*
кўринмоқ : körinmåk : *görünmek*
чўмилмоқ : çömilmåk : *suda yıkanmak*
тошмоқ : tåşmåk : *taşmak*

ДИАЛОГЛАР:

Сиз денгизда бўлганмисиз?
Йўк, мен денгизни кўрмаганман.
Дарёни-чи?
Дарёни кўрганман. Бир неча марта Сирдарёда чўмилганман.
Кўлни-чи?
Кўлни ҳам кўрганман. Акам билан кўлга борганмиз.

Қандай осмон жисмларини биласиз?
Мен Қуёш, Ой, юлдузларни биламан.
Булут ҳам осмон жисмларига киpадими?
Йўқ, чунки булутлар ҳар доим мавжуд бўлмайди. Улар сувнинг буғланишидан ҳосил бўлади. Ёмғир, қор шаклинда ёққанидан кейин яна йўқ бўлиб кетади.

DİALOGLAR:

Siz dengizda bolganmisiz?
Yok, men dengizni körmaganman.
Daryåni-çi?
Daryåni körganman. Bir neça marta Sirdaryåda çömilganman.
Kölni-çi?
Kölni ham körganman. Akam bilan kölga bårganmiz.

Kanday åsmån cismlarini bilasiz?
Men Kuyåş, Åy, yulduzlarni bilaman.
Bulut ham åsmån cismlariga kiradimi?
Yok, çünki bulutlar har dåim mavcud bolmaydi. Ular suvning buğlanişidan håsıl boladi. Yåmğır, kår şaklinda yåkkanidan keyin yana yok bolib ketadi.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Қачон қоронғи тушади (бўлади)?
Қуёш батгонда коронғи тушади (бўлади).
Kaçån kårånğı tüşadi (boladi)?
Kuyåş batgånda kårånğı tüşadi (boladi).
Ne zaman karanlık iner (olur)?
Güneş battığında karanlık iner (olur).

Қачон ёруғ тушади (бўлади)?
Қуёш чиққанда ёруғ тушади (бўлади).
Kaçån yåruğ tüşadi (boladi)?
Kuyåş çıkkanda yåruğ tüşadi (boladi).
Ne zaman aydınlık iner (olur)?
Güneş çıktığında aydınlık iner (olur).

Мен совқатиб кетдим.
Мен совуқ едим.
Men såvkatib ketdim.
Men såvuk yedim.
Ben soğuklayıp gittim (soğukladım).
Ben soğuk yedim (soğuk aldım).

МАҲМУД ҚОШҒАРИЙ

Маҳмуд Қошғарий, буюк олим. У тил, адабиёт, тариҳ, география, этнография ва бошка соҳаларнинг билимдони эди. Унинг машҳур "Девону луғотит-турк" асарида табиат ва табиат ҳодисалари (ер ва сув, тоғ ва саҳро, Ой, Қуёш, юлдуз, булут ва ёмғир, кўл, дарё ва денгиз, чақмоқ ва момакалдирок ва бошкалар) билан боғлиқ изоҳ, мақол ва ибораларни ўқиш мумкин. Олимнинг ўзи Қашғардан Каспий денгизгача, Тибет тағларидан Қорақум саҳроларигача, кичик қишлоқлардан катта шаҳарларгача саёҳатда бўлган. У биринчилардан бўлиб дунё ҳаритасини тузган.

MAHMUD KÅŞĞARİY

Mahmud Kåşğariy, büyük ålim. U til, adabiyåt, tarih, geografiya, etnografiya va båşka såhalarning bilimdåni edi. Uning maşhur "Devånü luğåtit-türk" asarida tabiat va tabiat hådisalari (yer va suv, tåğ va sahrå, Åy, Kuyåş, yulduz, bulut va yåmğır, köl, daryå va dengiz, çakmåk va måmakaldıråk va båşkalar) bilan båğlık izåh, makål va ibåralarni okış mümkin. Alimning özi Kaşğardan Kaspiy dengizgaça,

Tibet tağlaridan Kåraķum sahrålarigaça, kiçik ķışlåķlardan katta şaharlargaça sayåhatda bolgan. U birinçilardan bolib dünyå haritasini tüzgan.

bilimdån : *ålim*
sahrå : *çöl*
asar : *eser*
geografiya : *coğrafya*
Kaspiy dengiz : *Hazar Denizi*
tüzmåk : *düzenlemek*

ATASÖZLERİ :

Дарё сувини баҳор тоширар, одам қадрини меҳнат оширар.
Daryå suvini bahår tåşırar, ådam kadrini mehnat åşırar.
Nehir suyunu bahar taşırır, adam kıymetini iş artırır.

Тер тўкиб, меҳнат қилсанг, ердан ҳатта зар унар.
Ter tökib, mehnat kılsang, yerdan hatta zar ünar.
Ter döküp çalışsan, yerden altın bile biter.

Ой тунда керак, ақл кунда керак.
Åy tünda kerak, akl künda kerak.
Ay gece lâzım, akıl hergün lâzım.

Томчи тошни тешади.
Tåmçi tåşni teşadi.
Damla taşı deler.

Бир томчи сув чумолига дарё кўринар.
Bir tåmçi suv çümåliga daryå körinar.
Bir damla su karıncaya nehir görünür.

Бировга чуқур қазисанг, ўзинг йиқиласан.
Birårvga çukur kazısang, özing yıkılasan.

Birisine çukur kazarsan, kendin düşersin.

Балчиққа кесак отма, юзингга сичрайди.
Balçıkka kesak åtma, yüzingga sıçraydi.
Çamura kesek atma, yüzüne sıçrar.

Ёмғир экиннинг жони.
Yåmğır ekinning cåni.
Yağmur ekinin canı.

Ҳар ким элида, ўрдак кўлида.
Har kim elida, ördak kölida.
Herkes memleketinde, ördek gölünde.

Ерга тушган етимники.
Yerga tüşgan yetimniki.
Yere düşen yetiminki.

BİTKİLER ALEMİNDE

ÇİÇEKLER :

ўсимлик	: ösimlik : *bitki*
гул	: gül : *çiçek, gül*
атиргул	: atirgül : *gül*
наргис	: nargis : *nergis*
лола	: låla : *lâle*
лолақизғалдоқ	: lålaḵızğaldåḵ : *gelincik*
гултожихўроз	: gültåciẖoråz : *horoz ibiğ*i
райҳон	: rayhån : *reyhan*
гулдаста	: güldasta : *çiçek demeti*

MEYVALAR :

мева	: meva : *meyva*
узум	: üzüm : *üzüm*
қулупнай	: ḵulupnay : *çilek*
нок	: nåk : *armut*
анор	: anår : *nar*
олхўри	: ålẖori : *erik*
анжир	: ancir : *incir*
олча	: ålça : *vişne*
гилос	: gilås : *kiraz*
шафтоли	: şaftåli : *şeftali*

беҳи : behi : *ayva*
янғок : yangåk : *ceviz*
бодом : bådåm : *badem*
ўрик : örik : *kayısı, zerdali*
жийда : ciyda : *iğde*
боғ : båğ : *bağ, bahçe*

SEBZELER :

сабзавот : sabzavåt : *sebzeler*
сабзи : sabzi : *havuç*
пиёз : piyåz : *soğan*
шолғом : şålğåm : *şalgam*
турп : turp : *turp*
редиска : rediska : *bir çeşit turp*
қизилча : kızılça : *pancar*
картошка : kartoşka : *patates*
карам : karam : *kelem, lâhana*
бодринг : bådring : *salatalık*
қавок : kavåk : *kabak*
калампир : kalampir : *biber*
тарвуз : tarvuz : *karpuz*
қовун : kåvun : *kavun*
ҳандалак : handalak : *erken yetişen bir kavun*
бақлажон : baklacån : *batlıcan*
қўзиқарин : kozikarın : *kuzugöbeği (mantar)*

BAŞAKLI BİTKİLER :

буғдой : buğdåy : *buğday*
шоли : şåli : *çeltik, pirinç bitkisi*
арпа : arpa : *arpa*
тариқ : tarık : *darı*

маккажўхори : makkacöhåri : *mısır*
кунгабоқар : küngabåkar : *günebakan, ayçiçeği*
мош : måş : *fasulye çeşidi*
нўхат : nohat : *nohut*
лобия : låbiya : *fasulye*

AĞAÇLAR:

дарахт : daraht : ağaç
илдиз : ildiz : *kök*
тана : tana : *ağaç gövdesi*
шоҳ : şåh : *ağacın dalı*
барг : barg : *yaprak*
тол : tål : *söğüt*
терак : terak : *kavak*
чинор : çınår : *çınar*
арча : arça : *köknar*
қайрағоч : kayrağåç : *çam*
тут : tut : *dut*

TEKNİK BİTKİLERİ:

ғўза : ğoza : *pamuk bitkisi*
пахта : pahta : *pamuk*
чигит : çigit : *pamuk tohumu*
шона : şåna : *pamuk çiçeği*
кўрак : körak : *soğuk vurmuş pamuk meyvası*
чаноқ : çanåk : *pamuğun kapsülü*
тола : tåla : *pamuk lifi*

ЁЗГИ КАНИКУЛДА

Мен бу йил ёзда қишлоқда дам олдим. Дўстим Рустам билан колҳоз боғида бўлдик. Колҳоз боғи жуда катта экан. Боғ олдида ариқ оқади. Ариқнинг икки четида эса терак, тол, тут, жийда каби дарахтлар ўсиб ётибди. Боғнинг бир қисми ўрикзор. бошқа бир қисми олмазор, яна бир кисми шафтолизор экан. Боғда бошқа мевали дарахтлар ҳам кўп. Аммо у ердаги чумчуқ ва майналар гилос ва олчаларни еб қўяр экан. Биз меваларни қушлардан қўриқладик. Колҳозчилар меваларни тераётган экан. Ўрик, шафтоли, олмаларни теришда биз ҳам уларга ёрдам бердик. Дам олиш пайтида полизга кирдик. У ерда ҳандалак, қовун, тарвузлар пишиб ётган экан. Рустам иккаламиз бир нечта қовун уздик. Биттасини ўша ерда сўйиб едик. Қолганларини колҳозчиларга олиб бордик.

Боғнинг охири пахтазорга уланиб кетган. Ям-яшил пахтазор худди катта денгизга ўхшайди. Ғўзалар гуллаб ётибди. Ҳар бир туп ғўзада уч-тўрт донадан кўрак ҳам бор. Аммо ҳали пахта очилмаган. Пахта август ойида очилар экан.

Рустам менга ғўзани ягона қилиш, унинг орасидаги бегона ўтларни юлиб ташлаш, чопиш ва суғориш ҳақида гапириб берди. Биз пахтадан нималар олиниши ҳақида суҳбат-

лашдик. У пахтадан ип, чигитдан ёғ, совун олинишини айтди.

Мен қишлоқдан маза қилиб қайтдим.

YÅZGİ KANİKÜLDA

Men bu yıl yåzda kışlåkda dam åldim. Dostim Rüstam bilan kolhoz båğida boldik. Kolhoz båği cüda katta ekan. Båğ åldida arık åkadi. Arıkning ikki çetida esa terak, tål, tut, ciyda kabi darahtlar ösib yåtibdi. Båğning bir kısmi örikzår. båşka bir kısmi ålmazår, yana bir kısmi şaftålizår ekan. Båğda båşka mevali darahtlar ham köp. Ammå u yerdagi çümçük va maynalar gilås va ålçalarni yeb koyar ekan. Biz mevalarni kuşlardan korıkladik. Kolhozçilar mevalarni terayåtgan ekan. Örik, şaftåli, ålmalarni terişda biz ham ularga yårdam berdik. Dam åliş paytida pålizga kirdik. U yerda handalak, kåvun, tarvuzlar pişib yåtgan ekan. Rüstam ikkalamiz bir neçta kåvun üzdik. Bittasini oşa yerda soyib yedik. Kålganlarini kolhozçılarga ålib bårdik.

Båğning åhiri pahtazårga ulanib ketgan. Yam-yaşil pahtazår huddi katta dengizga ohşaydi. Ğozalar güllab yåtibdi. Har bir tüp ğozada üç-tört dånadan körak ham bår. Ammå hali pahta åçılmagan. Pahta avgüst åyida åçılar ekan.

Rüstam menga ğozani yagåna kılış, uning årasidagi begåna otlarni yulib taşlaş, çåpiş va suğåriş hakıda gapirib berdi. Biz pahtadan nimalar ålınışi hakıda suhbatlaşdik. U pahtadan ip, çigitdan yåğ, såvun ålınışini aytdi.

Men kışlåkdan maza kılib kaytdim.

huddi : *tam*
ald : *ön*
arık : *ark*
çümçuk : *serçe*
mayna : *sığırcık*
begåna : *yabancı*

kanikül : *öğrencilerin dinlenme tatili*
kolhoz : *sosyalit ülkelerde ziraat idaresi*
påliz : *bostan, kavun-karpuz tarlası*
çet : *yaka, kıyı, taraf*
såvun : *sabun*
yagåna kılmåk : *teklemek, seyreltmek*

neçta : *kaç tane* tüp : *bitkinin bir tanesi*

FİİLLER:

гулламоқ	: güllamåk : *çiçek açmak*
очилмоқ	: åçılmåk : *açılmak*
пишмоқ	: pişmåk : *pişmek, olgunlaşmak*
суғормоқ	: suğårmåk : *sulamak*
ўсмоқ	: ösmåk : *büyümek, gelişmek*
ўрмоқ	: örmåk : *biçmek; örmek*
термоқ	: termåk : *dermek, toplamak*
узмоқ	: üzmåk : *koparmak*
тўкилмоқ	: tökilmåk : *dökülmek*
экмоқ	: ekmåk : *ekmek*
ҳидламоқ	: hidlamåk : *koklamak*
кўкармоқ	: kökarmåk : *göğermek, yeşermek*
сарғаймоқ	: sarğaymåk : *sararmak*
сўлмоқ	: solmåk : *solmak*
кайтмоқ	: kaytmåk : *dönmek*
маза килмоқ	: maza kılmåk : *lezzet almak*
чопмоқ	: çåpmåk : *çapalamak, kazmak*
ташламоқ	: taşlamåk : *dışlamak, dışarıya atmak*
ажратмоқ	: acratmåk : *ayırdetmek, ayırmak*
ягона қилмоқ	: yagåna kılmåk : *seyreltmek*
юлмоқ	: yulmåk : *yolmak*
уланмоқ	: ulanmåk : *bağlanmak*
қўриқламоқ	: korıklamåk : *korumak*
ўхшамоқ	: ohşamåk : *benzemek*
сўймоқ	: soymåk : *kesmek, soymak*

ДИАЛОГЛАР:

Қандай гулларни биласиз?

Мен атиргул, лола, наргис, лолақизғалдоқ сингари гулларни биламан.

Гултожихўразни ҳам биласизми?

Йўк, гултожихўразни кўрмаганман.

Лоланинг қаерда ўсишини биласизми?

Ҳа, биламан. Лола тоғда ўсади.

Сиз қайси мевани яхши кўрасиз?

Мен нокни яхши кўраман.

Анорни ҳам яхши кўрасизми?

Ҳа, боғимизда бир неча туп анор бор.

Бу буғдоймми?

Йўк, бу шоли. Нима, сиз буғдой билан шолини ажрата олмайсизми?

Ҳа, ажрата олмайман.

Қайси дарахт доимо яшил рангда бўлади?

Арча дарахти доимо яшил рангда бўлади.

Чинор ҳам шундаймми?

Йўқ, кузда чинорнинг барги сарғаяди.

DİALOGLAR:

Kanday güllarni bilasiz?

Men atirgül, låla, nargis, lålakızğaldåk singari güllarni bilaman.

Gültåcihorazni ham bilasizmi?

Yok, gültåcihorazni körmaganman.

Lålaning kayerda ösişini bilasizmi?

Ha, bilaman. Låla tåğda ösadi.

Siz kaysi mevani yahşi körasiz?
Men nåkni yahşi köraman.
Anårni ham yahşi körasizmi?
Ha, båğımizda bir neça tüp anår bår.

Bu buğdåymi?
Yok, bu şåli. Nima, siz buğdåy bilan şålini acrata ålmaysizmi?
Ha, acrata ålmayman.

Kaysi daraht dåimå yaşil rangda boladi?
Arça darahti dåimå yaşil rangda boladi.
Çınår ham şundaymi?
Yok, küzda çınårning bargi sarğayadi.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Баҳорда қандай кўчатлар экдингиз?
Баҳорда терак ва олма кўчатини экдик.
Bahårda kanday köçatlar ekdingiz?
Bahårda terak va ålma köçatini ekdik.
Baharda ne gibi fidanlar diktiniz?
Baharda kavak ve elma fidanı diktik.

Сизга қандай гул узиб берай?
Менга атиргул узиб беринг.
Марҳамат.
Раҳмат!
Sizga kanday gül üzib beray?
Menga atirgül üzib bering.
Marhamat.
Rahmat!
Size nasıl çiçek koparıp vereyim?

Bana gül koparıp verin.
Buyurun.
Teşekkür ederim!

Ғўза неча марта суғорилади?
Ғўза кўп марта суғарилади.
Ğoza neça marta suğåriladi?
Ğoza köp marta suğariladi.
Koza kaç defa sulanır?
Koza çok defa sulanır.

Боғингизда анор пишдими?
Йўк, ҳали ҳом.
Қачон пишади?
Анор сентябрда пишади.
Båğingizda anår pişdimi?
Yok, hali håm.
Kaçån pişadi?
Anår sentyabrda pişadi.
Bağınızda nar olgunlaşdı mı?
Hayır, hâlâ ham.
Ne zaman olgunlaşır?
Nar eylülde olgunlaşır.

БОЗОРДА

Мен дадам билан бозорга бордим. Илгари ҳеч қачон бозорга борган эмасман. Бу ердаги мева сабзавотлар ва кўкатларни кўриб оғзим очилиб қолди. Пиёз картошка ва сабзилар бир жойда, кўк пиёз, укроп, райҳон каби кўкатлар бошка бир жойда сотилярди. Олмаларнинг ўзи бир қатор. Ноклар-нинг хилма-хил бўлишини шу ерда кўрдим.

Бир жойда анордан беш юлдуз шаклини ясаб қўйишибди. Кўриб ҳавасим келди. Анжирни барги билан бирга қўйиб қўйишибди. Беҳиларнинг ёқимли ҳиди узоқдан ҳам сезилади.

Қовун ва тарвузлар ҳам алоҳида жойда сотилар экан. Битта тарвузга ҳатто менинг қучоғим ҳам етмади. Дадам ўша тарвузни сотиб олди.

Акамнинг туғилган куни эди. Уни табриклаш учун беш дона атиргул ҳам сотиб олдик.

BÅZÅRDA

Men dadam bilan båzårga bårdim. İlgari heç k̲açån båzårga bårgan emasman. Bu yerdagi meva sabzavåtlar va kökatlarni körib åğzim åçılib k̲åldi. Piyåz kartoşka va sabzilar bir cåyda, kök piyåz, ükråp, rayhån kabi kökatlar båşka bir cåyda såtilyapdi. Ålmalarninin özi bir k̲atår. Nåklarning h̲ılma-h̲ıl bolişini şu yerda kördim. Bir cåyda anårdan beş yulduz şaklini yasab k̲oyışibdi. Körib havasim keldi. Ancirni bargi bilan birga k̲oyib k̲oyişibdi. Behilarning yåkımli hidi uzåkdan ham seziladi.

K̲åvun va tarvuzlar ham alåhida cåyda såtılar ekan. Bitta tarvuzga hattå mening k̲uçåğim ham yetmadi. Dadam oşa tarvuzni såtib åldi.

Akamning tuğılgan küni edi. Uni tabriklaş uçun beş dåna atirgül ham såtıb åldik.

båzår : *pazar*
meva : *meyva*
ükråp : *dereotu*
kök piyåz : *gök soğan*
ilgari : *daha önceden*
heç k̲açån : *hiç bir zamån*
kökat : *yemeğe katılan yeşillik*
yåk̲ımli : *hoş, güzel*

katar : *dizi, sıra*
sezmåk : *hissetmek*
cåy : *yer*
satıb ålmåk : *satınalmak*
havasi kelmåk : *heveslenmek, istemek*
alåhida : f*arklı, hususi*

ATASÖZLERi:

Дарахт бир ерда кўкаради.
Daraht bir yerda kökaradi.
Ağaç bir yerde göğerir.

Ҳар ким экканини ўради.
Har kim ekkanini öradi.
Herkes ektiğini biçer.

Гулни севган, тиканини ҳам севади.
Gülni sevgan, tikanini ham sevadi.
Gülü sevan, dikenini de sever.

Ҳар гулнинг ҳиди бошқа.
Hai gülning hidi båşka.
Her gülün kokusu başka.

Тикансиз гул бўлмас, машаққатсиз ҳунар.
Tikansiz gül bolmas, maşakkatsiz hünar.
Dikensiz gül olmaz, meşakkatsiz hüner (olmaz).

Қавун есанг саҳар е, саҳар емасанг заҳар е.
Kavun yesang sahar ye, sahar yemasang zahar ye.
Kavun yersen sabah ye, sabah yemezsen zehir ye.

Ўроқчининг ёмони ўроқ танлар.
Oråkçining yåmåni oråk tanlar.
Orakçının kötüsü orak seçer.

Буғдой нонинг бўлмасин, буғдой сўзинг бўлсин.

Buğdåy nåning bolmasin, buğdåy sözing bolsin.

Buğday ekmeğin olmasın, buğday sözün olsun.

Ерга тушган гул булар, ўтга тушган кул булар.

Yerga tüşgan gül bular, otga tüşgan kül bular.

Yere düşen gül bulur, ateşe düşen kül bulur.

Тикон заҳри учида, душмон заҳри ичида.

Tikån zahri uçida, düşmån zahri içida.

Dikenin zehiri ucunda, düşmanın zehiri içinde.

Дарахтдан мева оламан десанг, ниҳолligидан парвариш қил!

Darahtdan meva ålaman desang, nihålligidan parvariş kıl!

Ağaçtan meyva alacağım dersen, fidanlığından itibaren koruyup kolla!

Бемаза қовуннинг уруғи кўп.

Bemaza kåvunning uruğı köp.

Lezzetsiz kavunun çekirdeği çok.

HAYVANLAR ALEMİNDE

сигир	: sigir : *sığır*
бузоқ	: buzåk : *buzağı*
ҳўкуз	: höküz : *öküz*
от	: åt : *at*
той	: tåy : *tay*
эчки	: eçki : *keçi*
улоқ	: ulåk : *oğlak*
қўзи	: kozi : *kuzu*
қўй	: koy : *koyun*
туя	: tüya : *deve*
бўталоқ	: botalåk : *deve yavrusu*
эшак	: eşak : *eşek*
ҳўтик	: hotik : *sıpa*
чўчқа	: çoçka : *domuz*
кучук	: küçük : *köpek yavrusu*
ит	: it : *köpek*
қуйон	: kuyån : *tavşan*
мушук	: müşük : *kedi*
бўри	: böri : *kurt*
айиқ	: ayık : *ayı*
тулки	: tülki : *tilki*
маймун	: maymun : *maymun*
кийик	: kiyik : *geyik*
шер	: şer : *aslan*
йўлбарс	: yolbars : *kaplan*
фил	: fil : *fil*

майна	: mayna : *sığırcık*
жўжа	: cöca : *civciv*
товуқ	: tåvuk : *tavuk*
хўраз	: horaz : *horoz*
ўрдак	: ördak : *ördek*
ғоз	: ğåz : *kaz*
каптар	: kaptar : *güvercin*
тўти	: töti : *papağan*
қалдирғач	: kaldırğaç : *kırlangıç*
мусича	: müsiça : *kumru*
чумчуқ	: çümçuk : *serçe*
қарға	: karğa : *karga*
бойқуш	: båykuş : *baykuş*
лайлак	: laylak : *leylek*
бедана	: bedana : *bıldırcın*
булбул	: bülbül : *bülbül*
бургут	: bürgüt : *kartal*
қафас	: kafas : *kafes*
қизилиштон	: kızılıştån : *ağaçkakan*
қанот	: kanåt : *kanat*
пат	: pat : *uzun tüy*
чангал	: çangal : *çengel*
тумшуқ	: tümşuk : *gaga*
уя	: uya : *yuva*
ин	: in : *yuva, in*
хартум	: hartum : *hortum*
ўргимчак	: örgimçak : *örümcek*
пашша	: paşşa : *sinek*
курт	: kurt : *tırtıl, kurt*
ниначи	: ninaçi : *yusufçuk böceği*
кўнғиз	: konğız : *mayıs böceği*
чивин	: çivin : *tatarcık*

чигиртка : çigirtka : *çekirge*
ари : arı : *arı*
тошбақа : tåşbaḳa : t*osbağa, kaplumbağa*
тимсоҳ : timsåh : *timsah*
қискичбақа : kıskıçbaḳa : *akrep*
илон : ilån : *yılan*
балиқ : balıḳ : *balık*
қурбақа : ḳurbaḳa : *kurbağa*
чумоли : çümåli : *karınca*
тери : teri : *deri*
жун : cün : *yün*
тухум : tuḫum : *yumurta*
капалак : kapalak : *kelebek*
дум : düm : *kuyruk*

ҲАЙВОНОТ БОҒИДА

Якшанба куни дадам, укам ва мен ҳайвонот боғига бордик. У ерда турли ҳайвонлар, хилма-хил қушлар, кўплаб балиқлар ва бошқа ҳайвонларни кўрдик. Биз улкан ҳайвон деганда фақат филни билар эдик. Бегемот ҳам жуда катта ҳайвон экан.

Туяқуш қуш бўлса ҳам, факат ерда яшар, сира ҳам учмас экан.

У йерда чўмилаётган оқ айиқни, чиройли патларни яйиб кўз-кўз қилаётган товусни, катакниниг у бошидан бу бошига югуриб, сакраб юрган маймунни, ухлаб ётган шерни кўрдик.

Укам тўтиларни кўрмаган экан. Уларнинг хилма-хиллиги уни ажаблантирди. Айниқса

филнинг хартуми, жирафанинг бўйни, товуснинг қаноти, лайлакнинг оёғи, ўрдакнинг панжаси унга жуда қизиқ кўринди.

Ҳайвонот боғида кийиклар учун тош қоя, оқ айиқ учун махсус ҳовуз қурилган. Қушларнинг учиб кўниши учун дарахт шохлари қўйилган.

Дадам айрим жониворлар ҳақида қизиқарли ҳикоялар ҳам айтиб берди. Биз ҳайвонот боғидан хурсанд бўлиб қайтдик.

HAYVÅNÅT BÅĞİDA

Yakşanba küni dadam, ükam va men hayvånåt båğiga bårdik. U yerda türli hayvånlar, hılma-hıl kuşlar, köplab ba-lıklar va båşka hayvånlarni kördik. Biz ülkan hayvån de-ganda fakat filni bilar edik. Begemåt ham cüda katta hayvån ekan.

Tüyakuş kuş bolsa ham, fakat yerda yaşar, sıra ham uçmas ekan.

U yerda çömilayåtgan åk ayıkni, çirayli patlarni yåyib köz-köz kılayåtgan tåvusni, katakninig u båşidan bu båşiga yügürib, sakrab yürgan maymunni, uhlab yåtgan şerni kördik.

Ükam tötilarni körmagan ekan. Ularning hılma-hılligi uni acablantirdi. Aynıksa filning hartumi, cirafaning boyni, tåvusning kanåti, laylakning åyåği, ördakning pancasi unga cüda kızık körindi.

Hayvånåt båğida kiyiklar uçun tåş kåya, åk ayık uçun mahsus håvuz kurılgan. Kuşlarning uçib konişi uçun daraht şåhlari koyılgan.

Dadam ayrım cånıvårlar hakıda kızıkarli hikåyalar ham aytib berdi. Biz hayvånåt båğidan hursand bolib kaytdik.

köplab : *çokça* ülkan : *büyükt* üyaķuş : *devekuşu*
faķat : *yalnız* ķızık : *ilginç* begemåt : *su aygırı*
katak : *kafes* cirafa : *zürafa* åķ ayık : *beyaz ayı*
ayrım : *farklı* ķızıkarli : *ilgi çekici* hılma-hıl : *türlü türlü*

FİİLLER:

югурмоқ : yügürmåk : *koşmak*
сакрамоқ : sakramåk : *sıçramak, atlamak*
ажабланмоқ : acablanmåk : *şaşırmak*
учмоқ : uçmåk : *uçmak*
қўнмоқ :konmåk : *konmak*
ўтламоқ : otlamåk : *otlamak*
овқатламоқ : åvkatlamåk : *beslemek*
озиқламоқ : åzıklamåk : *beslemek*
сузмоқ : süzmåk : *yüzmek*
сайрамоқ : sayramåk : *ötmek*
маърамоқ : ma'ramåk : *melemek*
боқмоқ : båkmåk : *bakmak*
минмоқ : minmåk : *binmek*
кишнамоқ : kişnamåk : *kişnemek*
миёвламоқ : miyåvlamåk : *miyavlamak*
вовилламоқ : våvıllamåk : *havlamak*
улимоқ : ulımåk : *ulumak*
ухламоқ : uhlamåk : *uyumak*

ДИАЛОГЛАР:

Дада ок айиқлар ҳам сузадими?
Ҳа, сузади. Жуда яхши сузади.
Айиқлар нега сузади? Ахир улар балиқ эмас-ку!

Улар сузиши керак. Чунки улар музлик-да, Шимолий муз океанида яшайди.

Қизиқ экан. Улар ҳам юради, ҳам югу-ради, ҳам сузади. Балки улар қушларга ўхшаб учса ҳам керак?

Йўқ, улар учолмайди.

Ахир самолёт ҳам қуш эмас, аммо учади.

Самолётни одамлар ясайдилар ва унда учадилар.

Сиз қушларнинг сайрашини эшитганми-сиз?

Ҳа, эшитганман. Айниқса, арталаб сайра-ган булбул овозини ёқтираман.

Бедананинг сайрашини-чи?

Ҳа, бедана ҳам жуда яхши сайрайди.

Сен от минганмисан?

Йўқ минмаганман. Ўзинг-чи?

Мен қишлоққа, бобомникига борганимда минганман.

Қўрқмадингми?

Йўқ, от жуда яхши жонивор.

Ҳайвонот боғида бўлганмисиз?

Ҳа, кўп бўлганман.

Ҳайвонларнинг қандай овқатланишини биласизми?

Ҳа. От, туя, сиғир, кийик каби ҳайвонлар ўт ейди. Шер, йўлбарс, бўри кабиларга эса

гўшт берилади. Қушлар дон билан озиқланади. Гўшт ейдиган қушлар ҳам бор экан.

DİALOGLAR:

Dada åk ayıklar ham süzadimi?

Ha, süzadi. Cüda yahşi süzadi.

Ayıklar nega süzadi? Ahir ular balık emas-kü!

Ular süzişi kerak. Çünki ular muzlikda, Şimåliy muz okeanida yaşaydi.

Kızık ekan. Ular ham yüradi, ham yügüradi, ham süzadi. Balki ular kuşlarga ohşab uçsa ham kerak?

Yok, ular uçålmaydi.

Ahir samolyåt ham kuş emas, ammå uçadi.

Samolyåtni ådamlar yasaydilar va unda uçadilar.

Siz kuşlarning sayraşini eşitganmisiz?

Ha, eşitganman. Aynıksa, artalab sayragan bülbül åvåzini yåktiraman.

Bedananing sayraşini-çi?

Ha, bedana ham cüda yahşi sayraydi.

Sen åt minganmisan?

Yok minmaganman. Özing-çi?

Men kışlåkka, båbåmnikiga bårganimda minganman.

Korkmadingmi?

Yok, åt cüda yahşi cånıvår.

Hayvånåt båğida bolganmisiz?

Ha, köp bolganman.

Hayvånlarning kanday åvkatlanişini bilasizmi?

Ha. Åt, tüya, sigir, kiyik kabi hayvånlar ot yeydi. Şer, yolbars, böri kabilarga esa göşt beriladi. Kuşlar dån bilan åzıklanadi. Göşt yeydigan kuşlar ham bår ekan.

ahir : *nihayet*
göşt : *et*
dån : *tane, yem*
samolyåt : *küçük yolcu uçağı*
aynıksa : *bilhassa, özellikle*
yåktirmåk : *beğenmek*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Сиз қушларни яхши кўрасизми?
Ҳа, мен қушларни яхши кўраман.
Siz kuşlarni yahşi körasizmi?
Ha, men kuşlarni yahşi köraman.
Siz kuşlardan hoşlanıyormusunuz?
Evet, ben kuşlardan hoşlanıyorum.

Сизлар сигир бақасизларми?
Ҳа, бизним уйимизда сигир ва бузақ бор.
Сигирингиз сут берадими?
Ҳа, сигиримиз кўп сут беради.
Sizlar sigir bakasizlarmi?
Ha, biznim üyimizda sigir va buzak bår.
Sigiringiz süt beradimi?
Ha, sigirimiz köp süt beradi.
Sizler sığır bakıyormusunuz?
Evet, bizim evimizde sığır ve buzağı var.
Sığırınız çok süt veriyor mu?
Evet, sığırımız çok süt veriyor.

Сен балиқ тутгани борасанми?
Ҳа, мен якшанба кунлари балиқ тутгани бараман.
Sen balık tutgani bårasanmi?
Ha, men yakşanba künlari balık tutgani baraman.
Sen balık tutmaya gidiyor musun?
Evet, ben pazar günleri balık tutmaya gidiyorum.

НИНАЧИ

Дунёда энг кўп овқат ейдиган жонивор қайси эканлигини биласизми? Сиз эҳтимол, шер ёки йўлбарс деб ўйларсиз. Бошқа бировлар айиқ ёки бўри деб ҳисаблар. Баъзилар кўп овқат ейдиган жониворлар қаторига филни ҳам қўшишар. Аммо буларнинг бирартаси ҳам тўғри эмас.

Дунёда энг кўп овқат ейдиган жонивор ниначидир. У ики соат ичида қирқта пашша ва чивинни тутиб ейди. Агар унинг гавдаси шер ёки фил каби катта бўлганида эди, бирданига битта сигирни еб қўйган бўлар эди. Битта ниначи шунча зарарли ҳашаротни йўқ қилса, ўнлаб, юзлаб ниначиларнинг табиатга, одамларга қанчалик фойда келтиришини тасаввур қилиш мумкин. Бу билан ниначи табиатсанитари вазифасини бажаради. Табиатда ниначига ўхшаган фойдали жониворлар кўп. Уларни асраш ҳаммамизнинг вазифамиз.

NİNAÇİ

Dünyåda eng köp åvkat yeydigan cånıvår kaysı ekanligini bilasizmi? Siz ehtimål, şer yåki yolbars deb oylarsiz. Båşka biråvlar ayık yåki böri deb hisablar. Ba'zılar köp åvkat yeydigan cånıvårlar katåriga filni ham koşışar. Amma bularning birartasi ham toğri emas.

Dünyåda eng köp åvkat yeydigan cånıvår ninaçidir. U iki såat içida kırkta paşşa va çivinni tutıb yeydi. Agar uning

gavdasi şer yåki fil kabi katta bolganida edi, birdaniga bitta sigirni yeb koygan bolar edi. Bitta ninaçi şunça zararli haşarâtni yok kılsa, onlab, yüzlab ninaçilarning tabiatga, ådamlarga kançalik fâyda keltirişini tasavvur kılış mümkin. Bu bilan ninaçi tabiatsanitari vazifasini bacaradi. Tabiatda ninaçiga ohşagan fâydali cânıvârlar köp. Ularni asraş hammamizning vazifamiz.

ninaçi : *yusufçuk böceği*
cânıvâr : *canlı*
çivin : *tatarcık*
paşşa : *sinek*
katar : *sıra, dizi*
sanitar : *hastabakıcı*
asraş : *korumak*
birdaniga : *birden*
kançalik : *ne kadar*
ehtimâl : *muhtemelen*
ohşamâk : *benzemek*
birartasi : *birer tanesi*
koşmâk : *ilâve etmek*

ATASÖZLERİ :

Чумчуқдан қўрққан тариқ экмас.
Çümçukdan korkkan tarık ekmas.
Serçeden korkan darı ekmez.

Итни қопмас деб бўлмас, отни депмас деб бўлмас.
İtni kâpmas deb bolmas, âtni depmas deb bolmas.
Köpeği kapmaz demek olmaz, atı depmez demek olmaz.

Яхши отга бир қамчи, ёман отга минг қамчи.
Yahşi âtga bir kamçı, yâman âtga ming kamçı.
İyi ata bir kamçı, kötü ata bin kamçı.

Қуш уясида кўрганини қилади.
Kuş uyasida körganini kıladi.
Kuş yuvasında gördüğünü yapar.

Ешакнинг танлагани шўра.
Eşakning tanlagani şora.
Eşeğin seçtiği yabanî ot.

Икки қўчқорнинг боши бир қозонда қайнамас.
İkki koçkårning båşi bir kåzånda kaynamas.
İki koçun başı bir kazanda kaynamaz.

Яхши бузоқ икки онани эмади.
Yahşi buzåk ikki ånani emadi.
İyi buzağı iki anayı emer.

Чумчуқ семиргани ботмон келмас.
Çümçuk semirgani båtmån kelmas.
Serçenin semireni batman gelmez.

ZAMAN

баҳор	: bahår : *ilkbahar*
ёз	: yåz : *yaz*
куз	: küz : *sonbahar*
қиш	: k̲ış : *kış*
фасл	: fasl : *mevsim*
ой	: åy : *ay*
кун	: kün : *gün*
кундуз	: *gündüz*
тун	: tün : *gece*
тонг	: tång : *sabah*
туш	: tuş : *öğle*
оқшом	: åk̲şåm : *akşam*
соат	: såat : *saat*
кеча	: keça : *dün, gece*
бугун	: bugün : *bugün*
эртага	: ertaga : *yarın*

AYLAR :

январь	: yanvar : *ocak*
февраль	: fevral : *şubat*
март	: mart : *mart*
апрель	: aprel : *nisan*
май	: may : *mayıs*
июнь	: iyun : *haziran*
июль	: iyul : *temmuz*
август	: avgüst : *ağustos*
сентябрь	: sentyabr : *eylül*

октябрь : oktyabr : *ekim*
нўябрь : noyabr : *kasım*
декабрь : dekabr : *aralık*

HAFTANIN GÜNLERİ :

ҳафта : hafta : *hafta*
душанба : düşanba : *pazartesi*
сешанба : seşanba : *salı*
чоршанба : çårşanba : *çarşamba*
пайшанба : payşanba : *perşembe*
жума : cuma : *cuma*
шанба : şanba : *cumartesi*
якшанба : yakşanba : *pazar*

ЙИЛ ФАСЛЛАРИ

Бир йил тўрт фаслдан иборат. Фасллар алмашиниб туради: баҳордан кейин ёз, ёздан кейин куз, кuздан кейин қиш келади. Қишдан кейин яна баҳор бошланади.

Қишда СССР нинг деярли ҳамма жойида совук бўлади. Қуёш туш пайтида ҳам горизонтдан пастда туради. Кунлар жуда қисқаради. Баҳор қанча яқинлашса, Қуйош шунча баланд кўтарилади ва ях ши ёритади, корлар эрий бошлайди, ўсимликлар кўкаради. Кунлар узаяди. Сўнгра иссиқ ёз келади. Қуёш эрта чиқади, туш пайтида горизонтдан баланд кўтарилади, кеч ботади. Кечалар қисқаради. Кузга бориб, Қуёшнинг горизонтдан баландлиги камаяди, кунлар қисқаради. Энг узун кун ёз фаслида бўлади. У

22 (йигирма иккинчи) июнга тўғри келади. Энг узун тун эса қиш фаслида бўлиб, у 22 (йигирма иккинчи) декаврга тўғри келади.

YIL FASLLARİ

Bir yıl tört fasldan ibårat. Fasllar almaşinib turadi: bahårdan keyin yåz, yåzdan keyin küz, küzdan keyin kış keladi. Kışdan keyin yana bahår båşlanadi.

Kışda SSSR ning deyarli hamma cåyida såvuk boladi. Kuyåş tüş paytida ham gorizontdan pastda turadi. Künlar cüda kıskaradi. Bahår kança yakınlaşsa, Kuyåş şunça baland kötariladi va yahşi yåritadi, kårlar eriy båşlaydi, ösimliklar kökaradi. Künlar uzayadi. Songra ıssık yåz keladi. Kuyåş erta çıkadi, tüş paytida gorizontdan baland kötariladi, keç båtadi. Keçalar kıskaradi. Küzga bårib, Kuyåşning go-rizontdan balandligi kamayadi, künlar kıskaradi. Eng uzun kün yåz faslida boladi. U 22 (yigirma ikkinçi) iyunga toğri keladi. Eng uzun tün esa kış faslida bolib, u 22 (yigirma ikkinçi) dekabrga toğri keladi.

past : *alçak*
baland : *yüksek*
gorizont : *ufuk*
salkın : *serin*
kança : *ne kadar*
şunça : *şu kadar*
hamma : *herkes, hep, her*
deyarli : *hemen hemen*
tüş payti : *öğle zamanı*

FİİLLER:

алмашинмоқ : almaşınmåk : *değişmek*
бошланмоқ : båşlanmåk : *başlanmak*
бўлмоқ : bolmåk : *olmak; bölmek*
қисқармоқ : kıskarmåk : *kısalmak*
узаймоқ : uzaymåk : *uzamak*
келмоқ : kelmåk : *gelmek*
ўтмоқ : ötmåk : *geçmek*

сирпанмоқ : sirpanmå<u>k</u> : *kaymak*
ўйнамоқ : oynamå<u>k</u> : *oynamak*
дам олмоқ : dam ålmå<u>k</u> : *dinlenmek*
ишламоқ : işlamå<u>k</u> : *çalışmak*
ёритмоқ : yåritmå<u>k</u> : *aydınlatmak*
камаймоқ : kamaymå<u>k</u> : *azalmak*
чарчамоқ : çarçamå<u>k</u> : *yorulmak*

ДИАЛОГЛАР:

Ҳозир қайси фасл?
Ҳозир куз фасли.
Кузда ҳаво қандай бўлади?
Кузда ҳаво салқин бўлади.

Бугун ҳафтанинг қайси куни?
Бугун жума.
Кеча қандай кун эди?
Кеча пайшамба эди.
Ертага қайси кун бўлади?
Эртага шанба бўлади.

Сиз эрталаб қачан турасиз?
Мен эрталаб соат 7.30 (етти ярим) да тураман.
Соат нечада мактабга борасиз?
Мактабга соат 8 (саккиз) да бораман.
Дарсингиз неча соат давом этади?
Дарсимиз беш соат давом этади.

Аёллар қачан кам гапиради?
Февраль ойида.

Нега?
Чунки феврал энг қисқа ой.

DİALOGLAR:

Håzır <u>k</u>aysi fasl?
Håzır küz fasli.
Küzda havå <u>k</u>anday boladi?
Küzda havå sal<u>k</u>ın boladi.

Bugün haftaning <u>k</u>aysi küni?
Bugün cuma.
Keça <u>k</u>anday kün edi?
Keça payşamba edi.
Ertaga <u>k</u>aysi kün boladi?
Ertaga şanba boladi.

Siz ertalab <u>k</u>açan turasiz?
Men ertalab såat 7.30 (yetti yarim) da turaman.
Såat neçada maktabga bårasiz?
Maktabga såat 8 (sakkiz) da båraman.
Darsingiz neça såat davåm etadi?
Darsimiz beş såat davåm etadi.

Ayållar <u>k</u>açan kam gapiradi?
Fevral åyida.
Nega?
Çünki fevral eng <u>kı</u>s<u>k</u>a åy.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Ҳозир соат 12 дан 20 минут ўтди.
Håzir såat 12 (on ikki) dan 20 (yigirma) minut ötdi.
Şu anda saat 12 (oniki) den 20 (yirmi) dakika geçti.
(Şu anda saat onikiyi yirmi geçiyor.)

Ҳозир соат 15 минути кам 6.
Håzir såat 15 (on beş) minuti kam 6 (ålti).
Şu anda saat 15 (onbeş) dakikası az 6 (altı).
(Şu anda saat altıya onbeş dakika var.)

Соат 9 ярим бўлди.
Såat 9 (tokkız) yarım boldi.
Saat dokuzbuçuk oldu.

Якшанба қандай кун?
Якшанба дам олиш куни.
Yakşanba kanday kün?
Yakşanba dam åliş küni.
Pazar nasıl gün?
Pazar dinlenme günü.

НАВРЎЗ

Наврўз, Ўрта Осё ва Яқин Шарқ халқларининг қадимий янги йил байрами. Бу байрам Ўрта Осёда ислом дини қабул қилинмасдан анча илгари мавжуд бўлган.

Наврўз баҳор фаслида нишонланади. Бу пайтда табиат уйғониб, барча ўсимликлар кўкара бошлайди. Деҳқончилик ишлари бошланади. Шунинг учун ҳам Наврўз факат янги йил байрами бўлиб колмасдан, меҳнат байрами ҳамдир. У 22 (йигирма иккинчи) мартда ўтказади. Шу куни кеча билан кундуз тенглашади.

Ҳозир Ўзбекистонда Наврўз баҳор байрами сифатида нишонланади. Байрам кунла-

ри одамлар бир-бирларига гуллар совга қиладилар, яхши тилаклар билдирадилар, турли миллий таомлар, жумладан, сумалак, кўк сомсалар тайёрлайдилар. Ёшлар лапар айтиб, рақсга тушадилар.

NAVROZ

Navroz, Orta Åsyå va Yakın Şark halklarining kadimiy yangi yıl bayrami. Bu bayram Orta Åsyåda islåm dini kabul kılınmasdan ança ilgari mavcud bolgan.

Navroz bahår faslida nişånlanadi. Bu paytda tabiat uyğånib, barça ösimliklar kökara båşlaydi. Dehkånçilik işlari båşlanadi. Şuning uçun ham Navroz fakat yangi yıl bayrami bolib kålmasdan, mehnat bayrami hamdir. U 22 (yigirma ikkinçi) martda ötkazadi. Şu küni keça bilan kündüz tenglaşadi.

Håzir Özbekistånda Navroz bahår bayrami sıfatida nişånlanadi. Bayram künlari ådamlar bir-birlariga güllar såvga kıladilar, yahşi tilaklar bildiradilar, türli milliy taåmlar, cümladan, sümalak, kök såmsalar tayyårlaydilar. Yåşlar lapar aytib, raksga tüşadilar.

ança : *çok zaman*
dehkånçilik : *ziraat*
tilak : *dilek*
såvga : *hediye*
yåş : *genç*
kadimiy : *eskiden beri gelen*
uyganmåk : *uyanmak*
raksga tüşmåk : *oyun oynamak, raksetmek*
lapar aytmåk : *karşılıklı türkü söylemek*
nişånlanmåk : *kutlanmak*

Sümalak : *Taze buğday taneleri ve undan yapılan Özbek yemeği.*

Såmsa : *Açılmış hamura et ve sebze konularak yapılan Özbek yemeği.*

ATASÖZLERİ:

Бугунги ишни эртага қўйма!
Bugüngi işni ertaga koyma!
Bugünkü işi yarına koyma!

Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса, ўн беши ёруғ.
Åyning on beşi kåråŋğı bolsa, on beşi yåruğ.
Ayın onbeşi karanlık ise, onbeşi aydınlık.

Бир кунлик йўлга чиқсанг, бир ҳафталик озиқ ол!
Bir künlik yolga çıksang, bir haftalik åzık ål!
Bir günlük yola çıkarsan, bir haftalık yiyecek al!

Ер ҳайдасанг куз ҳайда, куз ҳайдамасанг юз ҳайда!
Yer haydasang küz hayda, küz haydamasang yüz hayda!
Yer sürersen güz sür, güz sürmezsen yüz sür!

Еридан айрилган етти йил йиғлар, элидан айрилган ўлгунча йиғлар.
Yeridan ayrılgan yetti yıl yığlar, elidan ayrılgan ölgünça yığlar.
Yerinden ayrılan yedi yıl ağlar, ilinden (yurdundan) ayrılan ölünceye kadar ağlar.

Ҳали ҳомсан, пишарсан, бу дамингдан тушарсан.
Hali håmsan, pişarsan, bu damingdan tüşarsan.
Şimdi hamsın, pişersin, bu kibrinden inersin.

Бу дунё ўтар кетар, юзи қоралик қолар.
Bu dünyå ötar ketar, yüzi k̲åralik k̲ålar.
Bu dünya geçer gider, yüzü karalık kalır.

Бугунни ўйлама, эртани ўйла!
Bugünni oylama, ertani oyla!
Bugünü düşünme, yarını düşün!

Бир қалдирғоч билан баҳор бўлмайди.
Bir k̲aldırğåç bilan baḫår bolmaydi.
Bir kırlangıç ile bahar olmaz.

Ҳеч бўлмаганидан кўра, кеч бўлгани яхши.
Heç bolmaganidan köra, keç bolgani yah̲şi.
Hiç olmayana göre, geç olanı iyi.

БИЗИМ АВЛУ

ҳовли : håvli : *avlu*
уй : üy : *ev*
хона : håna : *oda*
эшик : eşik : *kapı*
дарвоза : darvåza : *kapı*
девор : devår : *duvar*
дераза : deraza : *pencere*
зина : zina : *merdiven, basamak*
ертўла : yertola : *kiler*
том : tåm : *dam, çatı*
шип : şıp : *tavan*
жавон : cavon : *dolap, yüklük*
сандиқ : sandık : *sandık*
парда : parda : *perde*
кўрпа : körpa : *yorgan*
кўрпача : körpaça : *döşek*
ёстиқ : yåstık : *yastık*
гилам : gilam : *halı, kilim*
шолча : şålça : *yünden dokunmuş yolluk*
супурги : süpürgi : *süpürge*
ойна : åyna : *cam; ayna*
кўзгу : közgü : *ayna*
дазмол : dazmål : *ütü*
тароқ : taråk : *tarak*
сочиқ : såçık : *havlu*
совун : såvun : *sabun*

тиш чўткаси : tiş çötkasi : *diş fırçası*
сўри : söri : t*ahta yatak, sedir*
қайчи : <u>k</u>ayçı : *makas*
арра : arra : *testere*
теша : teşa : *küçük balta*
болта : bålta : *balta*
болға : bålğa : *çekiç*
кетмон : ketmån : *keser*
ранда : randa : *rende*
парма : parma : *burgu*
омбур : åmbur : *kerpeten*
мих : mi<u>h</u> : *çivi*
қулф : <u>k</u>ulf : *kilit*
калит : kalit : *anahtar*
бўёқ : boyå<u>k</u> : *boya*
дурадгор : düradgår : *marangoz*
ғишт : ğışt : *tuğla*
тахта : ta<u>h</u>ta : *tahta*
пахта : pa<u>h</u>ta : *pamuk*

ЯНГИ ҲОВЛИ

Биз илгари кўп қаватли уйда яшар эдик. Квартирамиз уч хонадан иборат эди. Биз яқинда ховли сотиб олдик. Бизнинг янги ховлимиз Абдулла Қаҳҳор кўчасида жойлашган.

Ҳовлига чиройли эшик орқали кирилади. Эшик ёнида машина кириши учун катта дарвоза ҳам бор. Ҳовлига киришингиз билан беш хонали уйга кўзингиз тушади. Уйнинг томи шифер билан ёпилган. Ҳар бир хона-

нинг алоҳида деразаси бор. Деразаларга пардалар тутилган, дераза ойналари эса тоза. Уйнинг ертўласи ҳам бўлиб, у ерда қишда сабзи, пиёз, картошка ва бошқа маҳсулотлар сақланади. Ертўлага зина орқали тушилади.

Хоналарнинг бирида укам иккаламиз яшаймиз. Бизнинг хонамизга гулдор гилам тўшалган. Иккита каравот қўйилган. Каравватда чиройли кўрпа ва ёстиқ бар.

Ҳовлида чиройли гулзор ва мевали дарахтлар ҳам бор. Дарахтлар остига катта-гина сўри қўйилган. Ёз ойларида биз ана шу сўрида дам оламиз. Ҳовлимиз оиламизнинг барча аъзоларига ёқади.

YANGİ HÅVLİ

Biz ilgari köp kavatli üyda yaşar edik. Kvartıramiz üç hånadan ibårat edi. Biz yakında håvlı såtib åldik. Bizning yangi håvlimiz Abdulla Kahhår köçasida cåylaşgan.

Håvliga çiråyli eşik årkali kiriladi. Eşik yånida maşina kirişi uçun katta darvåza ham bår. Håvliga kirişingiz bilan beş hånali üyga közingiz tüşadi. Üyning tåmi şifer bilan yåpılgan. Har bir hånaning alåhida derazasi bår. Derazalarga pardalar tutılgan, deraza åynalari esa tåza. Üyning yertolasi ham bolib, u yerda kışda sabzi, piyåz, kartoşka va båşka mahsulåtlar saklanadi. Yertolaga zina årkali tüşiladi.

Hånalarning birida ükam ikkalamiz yaşaymiz. Bizning hånamizga güldår gilam töşalgan. İkkita karavåt koyılgan. Karavatda çiråyli körpa va yåstık bar.

Håvlida çiråyli gülzår va mevali darahtlar ham bår. Darahtlar åstiga kattagina söri koyılgan. Yåz åylarida biz ana

şu sörida dam ålamiz. Håvlimiz åilamizning barça a'zålariga yåkadi.

kvartıra : *daire*
maşina : *makina*
tåza : *temiz*
gilam : *halı*
güldår : *güllü*
årkali : *üzerinde; yardımıyla*
şifer : *kayağan taş*
alåhida : *farklı, hususi*
kattagina : *büyükçe*
karavat : *kerevet, yatak*

FİİLLER :

тозаламоқ : tåzalamåk : *temizlemek*
артмоқ : artmåk : *silmek, kurulamåk*
артинмоқ : artınmåk : *silinmek, kurulanmak*
қурмоқ : kurmåk : *kurmak*
кирмоқ : kirmåk : *girmek*
чиқмоқ : çıkmåk : *çıkmak*
кўзи тушмоқ : közi tüşmåk : *gözü takılmak*
очмоқ : åçmåk : *açmak*
ёпмоқ : yåpmåk : *örtmek*
тутмақ : tutmak : *tutmak*
тушмоқ : tüşmåk : *inmek*
тўшалмоқ : töşalmåk : *döşenmek, serilmek*
супурмоқ : süpürmåk : *süpürmek*
бўямоқ : boyamåk : *boyamak*
безамоқ : bezamåk : *bezemek*
кулфланмоқ : kulflanmåk : *kilitlemek*
қоқмоқ : kåkmåk : *çakmak*
дазмолламоқ : dazmållamåk : *ütülemek*

ДИАЛОГЛАР :

Салима, ҳар куни эрталаб ҳовлини супурасанми?

Ҳа, мен ҳар куни эрталаб ҳовлини супураман.

Кейин нима қиласан?

Кейин юз-қўлимни ювaман, сочиқ билан яхшилаб артинаман.

Ундан кейин-чи?

Ундан кейин кўзгуга қараб сочларимни тарайман, дазмолланган кийимларимни кияман ва нонушта қилишга ўтираман.

Отанг ким бўлиб ишлайди?

Отам дурадгор.

Сен отангга ёрдамлашасанми?

Ҳа. Отам эшик, дераза ва бошқа нарсаларни ясаганда, мен таҳтани рандалайман, отам ўлчаб берса, кесаман.

Сизларда қандай дурадгорлик асбоблари бор?

Бизда барча асбоблар бор. Арра, теша, ранда, парма, омбур учун махсус қути ҳам ясаб кўйганмиз. Мих алоҳида қутида туради.

DİALOGLAR :

Salima, har küni ertalab håvlini süpürasanmi?
Ha, men har küni ertalab håvlini süpüraman.
Keyin nima kılasan?
Keyin yüz-kolimni yuvaman, såçık bilan yahşilab artinaman.
Undan keyin-çi?
Undan keyin közgüga karab såçlarimni tarayman, dazmållangan kiyimlarimni kiyaman va nånuşta kılışga otiraman.

Åtan kim bolib işlaydi?
Åtam düradgår.
Sen åtangga yårdamlaşasanmi?
Ha. Åtam eşik, deraza va båşka narsalarni yasaganda, men tahtani randalayman, åtam ölçab bersa, kesaman.
Sizlarda kanday düradgårlik asbåblari bår?
Bizda barça asbåblar bår. Arra, teşa, randa, parma, åmbur uçun mahsus kutı ham yasab koyganmiz. Mih alåhida kutıda turadi.

ÇOK KULLANILAN İFADELER :

Янги уй қачан қурилди?
Янги уй бу йил қурилди.
Yangi üy kaçan kurildi?
Yangi üy bu yıl kurildi.
Yeni ev ne zaman kuruldu (yapıldı)?
Yeni ev bu yıl kuruldu (yapıldı).

Уйингиз неча хонадан иборат?
Уйимиз уч хонадан иборат.
Üyingiz neça hånadan ibårat?
Üyimiz üç hånadan ibårat.
Eviniz kaç odadan ibaret (kaç odası var)?
Evimiz üç odadan ibaret (üç odası var).

Ҳовлингиз каттами?
Ҳа, ҳовлимиз катта.
Унда нималар ўсади?
Ҳовлимизда чиройли гуллар, олма, иккита гилас ва узум ўсади.
Håvlingiz kattami?
Ha, håvlimiz katta.

Unda nimalar ösadi?

Håvlimizda çiråyli güllar, ålma, ikkita gilas va üzüm ösadi.

Avlunuz büyük mü?

Evet, avlumuz büyük.

Onda neler yetişiyor?

Avlumuzda güzel çiçekler, elma, iki tane kiraz ve üzüm yetişiyor.

ОЗОДА

Озода ўзи кичкина бўлса ҳам, жуда ишчан киз. У уй ишларини бажаришда онасининг доимий ёрдамчиси.

Озода ҳеч қачон бекор турмайди. У ҳар куни эрталаб барвақт туради. Ҳовлига сув сепади, кейин супурги билан яхшилаб супуради. Гулларнинг тўкилган япроқларини ҳам териб олади. Ёз кунлари сўрига шолча ва кўрпачаларни тўшайди. Чой тайёрлайди.

Онаси уйни тозалаганда, Озода дераза ойналарини артади. Онаси кир йувганда, у сув ташиб беради. Ювилган кийимлар қуригач, уларни ўзи дазмоллайди.

Озода ўзининг хонасини ҳам доим озода сақлайди. Унинг хонасидаки кўрпа, ёстиқ, сочиқ ва бошқа нарсалар доим чиройли туради. Бундай тартиб кишининг ҳавасини келтиради. Бу айниқса Озоданин онасига жуда ёқади. Шунинг учун ҳам у Озодани "озода қизим" деб эркалайди.

ÅZÅDA

Åzåda özi kiçkina bolsa ham, cüda işçan kız. U üy işlarini bacarişda ånasining dåimiy yårdamçisi.

Åzåda heç kaçån bekår turmaydi. U har küni ertalab barvakt turadi. Håvliga suv sepadi, keyin süpürgi bilan yahşilab süpüradi. Güllarning tökilgan yapråklarini ham terib åladi. Yåz künlari söriga şålça va körpaçalarni töşaydi. Çåy tayyårlaydi.

Ånasi uyni tåzalaganda, Åzåda deraza åynalarini artadi. Ånasi kir yuvganda, u suv taşib beradi. Yuvilgan kiyimlar kurigaç, ularni özi dazmållaydi.

Åzåda özining hånasini ham dåim åzåda saklaydi. Uning hånasidaki körpa, yåstık, såçık va båşka narsalar dåim çiråyli turadi. Bunday tartib kişining havasini keltiradi. Bu aynıksa Åzådanin ånasiga cüda yåkadi. Şuning uçun ham u Åzådani "åzåda kızım" deb erkalaydi.

bekår : *boş*
iflås : *kir*
åzåda : *temiz*
şalça : *yolluk*
kiçkina : *küçücük*
işçan : *işsever*
termåk : *toplamak*
kir : *kir, kirli*
kurigaç : *kuruduktan sonra*
bacariş : *becerme, yapma*
bervakt : *vaktinde, vakitli*
erkalamåk : *sevmek*

ATASÖZLERİ :

Ҳовли олма, қўшни ол!
Håvli ålma, koşni ål!
Avlu(ev) alma, komşu al!

Башаранг қийшик бўлса ойнадан ўпкалама!
Başarang kıyşık bolsa åynadan öpkalama!
Yüzün kırışık ise aynadan öfkelenme!

Уйинг тор бўлса ҳам, кўнглинг кенг бўлсин.
Üying tår bolsa ham, köngling keng bolsin.
Evin dar olsa da, gönlün geniş olsun.

Уйида роҳати йўқнинг, кўчада фароғати йўқ.
Üyida råhati yo<u>k</u>ning, köçada farå<u>ğ</u>ati yo<u>k</u>.
Evinde rahatı olmayanın, sokakta huzuru yok.

Қари бор уйнинг зари бор.
<u>K</u>arı bår üyning zari bår.
Yaşlı kimse olan evin altını var (demektir).

MUTFAKTA

ошхона : åşh̲åna : *mutfak, lokanta*
идишлар : idişlar : *tabak, fincan vs. eşya*
чойнақ : çåynak̲ : *çaydanlık*
пиёла : piyåla : *sapsız çay fincanı*
коса : kåsa : *kâse*
ликоп : likåp : *tabak*
лаган : lagan : *leğen*
патнис : patnis : *çay tepsisi*
қозон : k̲åzån : *kazan*
капгир : kapgir : *kevgir*
чўмич : çömiç : *kepçe*
қошиқ : k̲åşık̲ : *kaşık*
пичоқ : piçåk̲ : *pıçak*
санчки : sançki : *çatal*
озиқ : åzık̲ : *azık*
овқат : åvk̲at : *yemek*
таом : taåm : *yemek*
гўшт : göşt : *et*
гуруч : gürüç : *pirinç*
ёғ : yåğ : *yağ*
туз : tuz : *tuz*
сут : süt : *süt*
қаймоқ : k̲aymåk̲ : *kaymak*
қатиқ : k̲atık̲ : *ekşimiş sütten yapılan yiyecek*
пишлоқ : pişlåk̲ : *sütten yapılan bir yiyecek*

нон : nån : *ekmek*
чой : çåy : *çay*
канд : kand : *kesmeşeker*
шакар : şakar : *şeker*
мураббо : murabbå : *reçel*
музқаймоқ : muzk̲aymåk̲ : *dondurma*
palåv : palåv : *pilav*
шўрба : şorba : *çorba*
манти : manti : *mantı*
ун : un : *un*
хамир : h̲amir : *hamur*
элак : elak : *elek*
кабоб : kabåb : *kebap*
ошпаз : åşpaz : *aşçı*
ўчоқ : oçåk̲ : *ocak*
тандир : tandir : *tandır*
гугурт : gügürt : *kibrit*
ўтин : otin : *odun*
ўт : ot : *ateş*

ПАЛОВ ҚАНДАЙ ТАЙЁРЛАНАДИ?

Менинг отам ошпаз. У, айниқса, паловни жуда яхши тайёрлайди. Биз ҳар якшанба куни уйда палов пиширамиз. Мен ҳам отамга ёрдам бераман. Отам сабзи, пиёз ва гўштни тўғрагунча мен ўтин олиб келаман. Қозонни ювиб, ўчоққа ўт ёқаман. Отам қозонга ёғ қуяди. Ёғ қизигач, пиёз билан гўшт қовурилади. Сўнгра сабзи солиниб, яна қовурилади. Улар капгир билан аралаштирилиб турилади. Бу пайтда мен гуручни тозалаб, ювиб, ивитиб қўяман.

Гўшт билан сабзи етарли даражада қовурилгач, отам қозонга сув қуяди. У овқатнинг тузини кўришни ҳам эсдан чиқармайди. Маълум вақтдан кейин гуруч солади.

Қозондаги сувни гуруч ўзига сингдириб олганидан кейин палов дамланади. Ярим соатда палов тайёр бўлади. Мен лаганни келтираман. Отам паловни сузади. Оиламизнинг барча аъзолари отам билан менга раҳмат айтиб, паловни иштаҳа билан ейишади.

PALÅV KANDAY TAYYÅRLANADİ?

Mening åtam åşpaz. U, aynıksa, palåvni cüda yahşi tayyårlaydi. Biz har yakşanba küni üyda palåv pişiramiz. Men ham åtamga yårdam beraman. Åtam sabzi, piyåz va göştni toğragünça men otin ålib kelaman. Kåzånni yuvib, oçåkka ot yåkaman. Åtam kåzånga yåğ kuyadi. Yåğ kızıgaç, piyåz bilan göşt kåvuriladi. Songra sabzi sålinib, yana kåvuriladi. Ular kapgir bilan aralaştirilib turiladi. Bu paytda men gürüç-ni tåzalab, yuvib, ivitib koyaman.

Göşt bilan sabzi yetarli daracada kåvurilgaç, åtam kåzånga suv kuyadi. U åvkatning tuzini körişni ham esdan çıkarmaydi. Ma'lum vaktdan keyin gürüç såladi.

Kåzåndagi suvni gürüç öziga singdirib ålganidan keyin palåv damlanadi. Yarım såatda palåv tayyår boladi. Men laganni keltiraman. Åtam palåvni süzadi. Åilamizning barça a'zålari åtam bilan menga rahmat aytib, palåvni iştaha bilan yeyişadi.

toğragünça : *doğrayınca*
kızıgaç : *kızdıktan sonra*
esdan çıkarmak : *unutmak*
rahmat aytmåk : *teşekkür etmek*

FİİLLER :

ювмоқ : yuvmåk : *yıkamak*
артмоқ : artmåk : *silmek, kurulamak*
кесмоқ : kesmåk : *kesmek*
емоқ : yemåk : *yemek*
ичмоқ : içmåk : *içmek*
қовурмоқ : kåvurmåk : *kavurmak*
қайнатмоқ : kaynatmåk : *kaynatmak*
сузмоқ : süzmåk : *süzmek*
пиширмоқ : pişirmåk : *pişirmek*
ёқмоқ : yåkmåk : *yakmak*
тўғрамоқ : toğramåk : *doğramak*
қуймоқ : kuymåk : *içine koymak*
қизимоқ : kızımåk : *kızmak*
ивитмоқ : ivitmåk : *suda bekletip yumuşatmak*
солмоқ : sålmåk : *içine bırakmak*
сингмоқ : singmåk : *sinmek*
аралаштирмоқ : aralaştirmåk : *karıştırmak*

ДИАЛОГЛАР

Чой ичасизми?
Йўқ, раҳмат, мен ҳали овқатланишим йўқ.
Унда нима ейсиз?
Кечирасиз қандай овқатлар бор?
Палов билан шўрба тайёр, бир оздан кейин манти ҳам пишади.
Мен мантининг пишишини кутаман.

Отангиз ким бўлиб ишлайди?

Отам, ошпаз.
У киши қаерда ишлайди?
Отам завод ошхонасида ишлайди.

Мен идишларни ювишда онамга ёрдам бераман. Сен-чи Нигора?
Мен ҳам ёрдам бераман.
Синглин-чи?
Синглим ҳам ёрдам беради. У ювилмаган ликопларни синдириб туради.

Сенинг онанг бу йил мураббо пиширдими?
Ҳа, пиширди.
Нималардан пиширди?
Ёзда қулупнай ва ўрикдан пиширган эди. Кузда олма ва беҳидан пиширди.

DİALOGLAR:

Çåy içasizmi?
Yok, rahmat, men hali åvkatlanişim yok.
Unda nima yeysiz?
Keçirasiz kanday åvkatlar bår?
Palåv bilan şorba tayyår, bir åzdan keyin manti ham pişadi.
Men mantining pişişini kütaman.

Åtangiz kim bolib işlaydi?
Åtam, åşpaz.
U kişi kayerda işlaydi?
Åtam zavåd åşhånasida işlaydi.

Men idişlarni yuvişda ånamga yårdam beraman. Sen-çi Nigåra?

Men ham yårdam beraman.

Singlin-çi?

Singlim ham yårdam beradi. U yuvilmagan likåplarni sindirib turadi.

Sening ånang bu yıl murabbå pişirdimi?

Ha, pişirdi.

Nimalardan pişirdi?

Yåzda kulupnay va örikdan pişirgan edi. Küzda ålma va behidan pişirdi.

rahmat : *teşekkür ederim*
zavåd : *fabrika, değirmen*
keçirasiz : *affedersiniz*
sindirmåk : *kırmak*

ÇOK KULLANILAN İFADELER :

Сиз қаерда нонушта (тушлик, кечки овқат) қиласиз?

Биз ошхонада нонушта (тушлик, кечки овқат) қиламиз.

Siz kayerda nånuşta (tuşlik, keçki åvkat) kılasiz?

Biz åşhånada nånuşta (tuşlik, keçki åvkat) kılamiz.

Siz nerde kahvaltı ediyorsunuz (öğle yemeği, akşam yemeği yiyorsunuz)?

Biz lokantada kahvaltı ediyoruz (öğle yemeği, akşam yemeği yiyoruz).

Сиз қандай ўзбек миллий таомларини биласиз?

Мен палов, манти, сомса, лағман каби ўзбек миллий таомларини биламан.

Siz kanday özbek milliy taåmlarini bilasiz?

Men palåv, manti, såmsa, lağman kabi özbek milliy taåmlarini bilaman.

Siz hangi Özbek millî yemeklerini biliyorsunuz?

Ben pilav, mantı, samsa, lağman gibi Özbek millî yemeklerini biliyorum.

Илтимос менга бир коса шўрба берсангиз?

Марҳамат!

İltimås menga bir kåsa şorba bersangiz?

Marhamat!

Lütfen bana bir kâse çorba verir misiniz?

Buyurun!

Салим, қаерда тушлик қиламиз?

Навоий кўчасидаги ошхонада.

Salim, kayerda tuşlik kılamiz?

Navåiy köçasidagi åşhånada.

Selim, nerde öğle yemeği yiyeceğiz?

Nevâî caddesindeki lokantada.

Тушлик тайёрми?

Қорнинг очми?

Ҳа, оч қалдим.

Мана, пишлоқ билан нон, еб тур.

Tuşlik tayyårmi?

Kårning åçmi?

Ha, åç kaldim.

Mana, pişlåk bilan nån, yeb tur.

Öğle yemeği hazır mı?

Karnın aç mı?

Evet acıktım.

İşte pişlak'la ekmek, yeyip dur.

КЎК СОМСА

Баҳор келиши билан турли-туман ўт-ўланлар кўкара бошлайди. Улар орасида инсон ўрганизми учун зарур бўлган витаминларга бой кўкатлар ҳам кўп. Шундай кўкатларни ейиш жуда фойдали. Ўзбекистонда мана шундай кўкатлардан сомса пишириш одатга айланган. Баҳорнинг илк кунларидаёқ болалар шундай кўкатларни териш учун далаларга чиқадилар. Улар келтирган кўкатларни оналар тозалайдилар, ювадилар ва майдалайдилар. Шундан кейин кўк сомса тайёрланади. Шундай сомса, одатда, тандирга ёпилади.

Баъзан кўкатлар қўшилган нон ҳам ёпилади. Бунда бола-лар учун махсус кулчалар ҳам қилинади.

KÖK SÅMSA

Bahår kelişi bilan türli-tüman ot-olanlar kökara båşlaydi. Ular årasida insån organizmi uçun zarur bolgan vitaminlarga båy kökatlar ham köp. Şunday kökatlarni yeyiş cüda fåydali. Özbekistånda mana şunday kökatlardan såmsa pişiriş ådatga aylangan. Bahårning ilk künlaridayåk bålalar şunday kökatlarni teriş uçun dalalarga çıkadilar. Ular keltirgan kökatlarni ånalar tåzalaydilar, yuvadilar va maydalaydilar. Şundan keyin kök såmsa tayyårlanadi. Şunday såmsa, ådatda, tandirga yåpiladi.

Ba'zan kökatlar koşılgan nån ham yåpiladi. Bunda bålalar uçun mahsus külçalar ham kılınadi.

båy : *zengin*
dala : *tarla*
türli-tüman : *çeşit çeşit*
ot-olanlar : *her türlü otlar*

nån : *ekmek*
koşmak : *ilâve etmek*
yåpmåk : *tandıra yapıştırıp pişirmek*
külça : *küçük yuvarlak ekmek*

ATASÖZLERİ:

Қозонда бўлса, чўмичга чиқар.
Kåzånda bolsa, çömiçga çıkar.
Kazanda varsa kepçeye çıkar.

Сиҳат тиласанг, кўп ема; иззат тиласанг, кўп дема!
Sıhat tilasang, köp yema; izzat tilasang, köp dema!
Sıhhat dilersen çok yeme; izzet dilersen çok deme!

Аччиқ билан чуччикни, тотган билур;
узоқ билан яқинни, юрган билур.
Aççık bilan çüççikni, tåtgan bilür; uzåk bilan yakınni, yürgan bilür.
Acı ile tatlıyı, tadan bilir; uzak ile yakını, yürüyen bilir.

Тўяр ошни кўз танийди, ошнони кўнгил танийди.
Toyar åşni köz tanıydi, åşnåni köngil tanıydi.
Toyacağı aşı göz tanır, âşinâyı gönül tanır.

Меҳмонга ош қўй, икки қўлини бўш қўй!
Mehmånga åş koy, ikki kolini boş koy!
Misafire aş koy, iki elini boş koy (iş buyurma)!

Нон емоқчи бўлсанг, ўтин ташишдан эринма!
Nån yemåkçi bolsang, otın taşişdan erinma!
Ekmek yemek istiyorsan, odun taşımaktan erinme!

Ошинг ҳалол бўлса кўчада ич!
Åşing halål bolsa köçada iç!
Aşın helâl ise sokakta iç!

Сих ҳам куймасин, кабоб ҳам.
Siḫ ham küymasin, kabåb ham.
Şiş de yanmasın, kebap da.

Бўш қоп тик турмас.
Boş k̲åp tik turmas.
Boş kap dik durmaz.

Оч қоринга аччиқ саримсоқ.
Åç k̲årınga aççık̲ sarımsåk̲.
Aç karna, acı sarımsak.

Қорни тўқнинг қорни очдан хабари йўқ.
K̲årni tok̲ning k̲årni åçdan ḫabari yok̲.
Karnı tokun, karnı açdan haberi yok.

Очлик нималарни едирмайди, тўқлик нималарни дедирмайди.
Åçlik nimalarni yedirmaydi, tok̲lik nimalarni dedirmaydi.
Açlık neleri yedirmez, tokluk neleri dedirmez.

OKUL

мактаб : maktab : *okul*
синф : sınf : *sınıf*
дарс : dars : *ders*
синфхона : sınfh̲åna : *sınıf odası*
ўқитувчи : o̲kıtuvçi : *okutucu, öğretmen*
ўқувчи : o̲kuvçi : *okuyucu, öğrenci*
навбатчи : navbatçi : *nöbetçi*
бадантарбия : badantarbiya : *beden eğitimi*
дарс жадвали : dars cadvali : *ders proğramı*
эълон : e'lån : *ilan*
деворий газета : devåriy gazeta : *duvar gazetesi*
бўр : bor : *tebeşir*
латта : latta : *kumaş parçası*
харита : h̲arita : *harita*
қўнғироқ : k̲onğıråk̲ : *çıngırak, zil*
тўгарак : tögarak : *daire, grup*
синф журнали : sınf jurnali : *sınıf gazetesi*
кўрсаткич : körsatkiç : *gösterici*
танаффус : tanaffüs : *teneffüs*
имтиҳон : imtihån : *imtihan*
баҳо : bahå : *not*
ўқув қураллари : o̲kuv k̲urallari : *okuma kuralları*
китоб : kitåb : *kitab*
дафтар : daftar : *defter*
кундалик : kündalik : *her günlük*

қоғоз	: k̲ågåz : *kâğıt*
чизғич	: çizğıç : *cetvel*
ўчирғич	: öçirğıç : *silgi*
дарслик	: darslik : *ders kitabı*
луғат	: luğat : *sözlük, lügat*
алифбе	: alifbe : *alfabe*
мақтов ёрлиги	: mak̲tåv yårligi : *iftihar belgesi*
байроқ	: bayråk̲ : *bayrak*
кутубхона	: kütübh̲åna : *kütüphâne*
кутубхоначи	: kütübh̲ånaçi : *küphâneci*
китобхон	: kitåbh̲ån : *okuyucu*
ўқув зали	: ok̲uv zali : *okuma salonu*
қалам	: k̲alam : *kalem*
сийоҳ	: siyåh : *mürekkep*
сийоҳдон	: siyåhdån : *hokka*
ручка	: rüçka : *dolmakalem*
қаламдон	: k̲alamdån : *kalem kutusu*
қаламтарош	: k̲alamtaråş : *kalemtıraş*
ҳарф	: harf : *harf*
сўз	: söz : *kelime*
гап	: gap : *cümle*
рақам	: rak̲am : *rakam*
ёзув	: yåzuv : *yazı*
хато	: h̲atå : *hatâ*
ўзбек тили	: özbek tili : *Özbek dili*
адабиёт	: adabiyåt : *edebiyat*
математика	: matematika : *matematik*
физика	: fizika : *fizik*
химия	: h̲ımiya : *kimya*
тиниш белгилари	: tiniş belgilari : *durma işaretleri*
нуқта	: nuk̲ta : *nokta*
вергул	: vergül : *virgül*

қўштирноқ	: koştırnåk : *tırnak işareti*
сўроқ белгиси	: soråk belgisi : *soru işareti*
ундов белгиси	: ündåv belgisi : *ünlem işareti*
икки нуқта	: ikki nukta : *iki nokta*
нуқтали вергул	: nuktali vergül : *noktalı virgül*
кўп нуқта	: köp nukta : *çok nokta*
тире	: tire : *tire*
қавс	: kavs : *parantez*

БИЗНИНГ МАКТАБ

Мен Ойбек номидаги ўрта мактабда ўқийман. Мактабимиз Максим Горкий кўчасида. Мактабимиз биноси тўрт қаватли. Синфхоналар кенг ва ёруғ.

Бинонинг биринчи қаватида кутубхона, ошхана, спўрт зали, ўқитувчилар хонаси жойлашган. Пионерлар хонаси эса иккинчи қаватда. Бизнинг синфхонамиз ҳам шу қаватда жойлашган. Синфимизда 30 ўқувчи бор. Синф бурчагида уларнинг фамилялари ва исмлари ёзилган. Эшикнинг чоп томонида эса синфимизнинг деворий газетаси осиб қўйилган. Унинг ёнида дарс жадвали, навбатчи ўқувчиларнинг рўйхати бор.

Навбатчи ўқувчи мактабга эртароқ келади. У дўскани латта билан артиб, бўрни тайёрлаб қўяди, синфхонани тартибга келтиради.

Синфимиз ўқувчилари фақат "яхши" ва "аъло" баҳоларга ўқиш учун ҳаракат қиладилар. Уларнинг кўпи "Мақтов ёрлиқлари" билан мукофотланган.

Биз айниқса, ўзбек тили, адабиёт, математика, физика, химийа каби фанларни яхши кўрамиз. Бу фанларни ўқутадиган ўқитувчилар дарсларни жуда қизиқарли ўтадилар. Ўзбек тили дарсларини ўзбек тили каби-нетида ўтамиз.

Бу кабинетда ўзбек шоир ва ёзувчиларининг портретлари, уларнинг асарлари, ўзбек тили қоидаларига доир кўргазмали қуроллар, турли луғатлар ва бошқа ўқув материаллари бор. Улар бизга ўзбек тилини яхшироқ ўрганишимизда ёрдам беради.

Мактабимиз ҳовлиси ҳам катта. Унда жуда чиройли гулзор, ҳар хил мевали дарахтлардан иборат боғ ҳам бор. Бу дарахтларни ўқувчиларнинг ўзлари парвариш қиладилар.

Биз ўз мактабимизни севамиз.

BİZNİNG MAKTAB

Men Åybek nåmidagi orta maktabda oḳıyman. Maktabimiz Maksim Gorkiy köçasida. Maktabimiz binåsi tört ḳavatli. Sınfḫånalar keng va yåruğ.

Binåning birinçi ḳavatida kütübḫåna, åşḫana, sport zali, oḳıtuvçilar ḫånasi cåylaşgan. Pionerlar ḫånasi esa ikkinçi ḳavatda. Bizning sınfḫånamiz ham şu ḳavatda cåylaşgan. Sınfimizda 30 oḳuvçi bår. Sınf burçagida ularning familyalari va ismlari yåzılgan. Eşikning çåp tåmånida esa sınfımızning devåriy gazetasi åsıb ḳoyılgan. Uning yånida dars cadvali, navbatçi oḳuvçilarning royḫati bår.

Navbatçi oḳuvçi maktabga ertaråḳ keladi. U doskani latta bilan artıb, borni tayyårlab ḳoyadi, sınfḫånani tartibga keltiradi.

Sınfimiz okuvçilari fakat "yahşi" va "a'lå" bahålarga okış uçun harakat kıladilar. Ularning köpi "Maktåv yårlıklari" bilan mükåfåtlangan.

Biz aynıksa, özbek tili, adabiyåt, matematika, fizika, himiya kabi fanlarni yahşi köramiz. Bu fanlarni okutadigan okıtuvçilar darslarni cüda kızıkarli ötadilar.

Özbek tili darslarini özbek tili kabinetida ötamiz.

Bu kabinetda özbek şåir va yåzuvçilarining portretlari, ularning asarlari, özbek tili kåidalariga dåir körgazmali kurållar, türli luğatlar va båşka okuv materiallari bår. Ular bizga özbek tilini yahşiråk örganişimizda yårdam beradi.

Maktabimiz håvlisi ham katta. Unda cüda çiråyli gülzår, har hıl mevali darahtlardan ibårat båğ ham bår. Bu darahtlarni okuvçilarning özlari parvariş kıladilar.

Biz öz maktabimizni sevamiz.

kavat : *kat*	yåruğ : *aydınlık*	nåmidagi : *adındaki*
keng : *geniş*	burçak : *köşe*	sport zali : *spor salonu*
çåp : *sol*	pioner : *öncü*	ertaråk : *daha erken*
tamån : *taraf*	royhat : *liste*	gülzår : çiçek bahçesi
doska : *karatahta*	yårlık : *belge*	maktåv : *övünç, iftihar*
kabinet : *kabin*	körgazma : *sergi*	yahşiråk : *daha iyi*

FİİLLER:

ўқимоқ	: okımåk : *okumak*
ёзмоқ	: yåzmåk : *yazmak*
чизмоқ	: çizmåk : *çizmek*
тузмоқ	: tüzmåk : *düzmek, düzenlemek*
тартибга келтирмоқ	: tartibga keltirmåk : *düzenlemek*
ўрганмоқ	: örganmåk : *öğrenmek*
тушунтирмоқ	: tüşüntirmåk : *düşündürmek*
сўрамоқ	: soramåk : *sormak*

жавоб бер. : cavåb bermåk : *cevap vermek*
имтиҳон топширмоқ : imtihån tåpşırmåk : *imtihan olmak*
баҳо олмоқ : bahå ålmåk : *not almak*
мақтамоқ : maktamåk : *öğünmek,iftihar etmek*
гапирмоқ : gapirmåk : *konuşmåk*
такрорламоқ : takrårlamåk : *tekrarlamak*
таржима килмоқ : tarcima kılmåk : *tercüme etmek*
чалинмоқ : çalınmåk : *çalınmak*
тайёрламоқ : tayyårlamåk : *hazırlamak*
шуғулланмоқ : şuğullanmåk : *meşgul olmak*
ўчирмоқ : öçirmåk : *soldurmak*
парвариш қилмоқ : parvariş kılmåk : *bakıp korumak*
қатнашмоқ : katnaşmåk : *katılmak, devam etmek*
кутмоқ : kütmåk : *beklemek*
тугамоқ : tügamåk : *bitmek*
топширмоқ : tåpşırmåk : *eline vermek*

ДИАЛОГЛАР:

Баҳодир, сен бугун кутубхонага борасанми?

Ҳа, бораман. Сен-чи?

Мен ҳам бораман. Менга ўзбекча-русча лугат керак.

Унда бирга борамиз. Дарсдан кейин сени кутиб тураман.

Яхши келишдик.

Сергей, ўзбек тилида гапира оласанми?

Йўк, ҳали яхши гапира олмайман. Мен ўзбек тилини энди ўргана бошладим.

Ўзбек тилини ўрганиш учун нима қиляпсан?

Ўзбек тили дарсларига актив қатнашяпман, янги сўзларни дафтаримга ёзиб боряпман. Яқинда ўзбекча-русча луғат ҳам сотиб олдим.

Сенга кимлар ёрдам берйапти?

Менга ўзбек тили ўқитувчимиз Эргаш Каримўвич, сизларнинг синфингиздаги Акрам ёрдам беряпти. Мен улардан миннатдорман.

Дарсга киришга қўнғироқ чалиндими?

Йўқ, ҳали танаффус тугагани йўк.

Қўнғироқ чалинишга 5 (беш) минут бор.

Унда математика дафтарингни бериб тур.

Ўчирғичинг борми?

Йўқ.

Нега ўчирғич олиб юрмайсан?

Мен хато ёзмайман-да.

DİALOGLAR:

Bahådır, sen bugün kütüb<u>h</u>ånaga bårasanmi?

Ha, båraman. Sen-çi?

Men ham båraman. Menga özbekça-rusça lugat kerak.

Unda birga båramiz. Darsdan keyin seni kütib turaman.

Ya<u>h</u>şi kelişdik.

Sergey, özbek tilida gapira ålasanmi?

Yok, hali yahşi gapira ålmayman. Men özbek tilini endi örgana båşladim.

Özbek tilini örganiş uçun nima kılyapsan?

Özbek tili darslariga aktiv katnaşyåpman, yangi sözlarni daftarimga yåzib båryapman. Yakında özbekça-rusça luğat ham såtib åldim.

Senga kimlar yårdam beryapti?

Menga özbek tili okıtuvçimiz Ergaş Karimoviç, sizlarning sınfingizdagi Akram yårdam beryapti. Men ulardan minnatdårman.

Darsga kirişga konğıråk çalındimi?

Yok, hali tanaffüs tügagani yok.

Konğıråk çalinişga 5 (beş) minut bår.

Unda matematika daftaringni berib tur.

Öçirğıçing bårmi?

Yok.

Nega öçirğıç ålib yürmaysan?

Men hatå yåzmayman-da.

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Рустам, марҳамат, сен доскага чик!

Rüstam, marhamat, sen doskaga çık!

Rüstem, buyur sen tahtaya çık(kalk)!

Байрамга деворий газета чиқардингизми?

Ҳа, газета чиқардик.

Bayramga devåriy gazeta çıkardingizmi?

Ha, gazeta çıkardik.

Bayrama duvar gazetesi çıkardınız mı?
Evet, gazete çıkardık.

Лола, сен адабиётдан имтиҳон топширдингми?
Ҳа, "5" га топширдим.
Ўзинг-чи?
Мен ҳам топширдим. Факат "4" баҳо олдим.
Låla, sen adabiyåtdan imtihån tåpşırdingmi?
Ha, "5" ga tåpşırdim.
Özing-çi?
Men ham tåpşırdim. Fakat "4" bahå åldim.
Lâle, sen edebiyattan imtihan oldun mu?
Evet, "5" e oldum (5 aldım).
Ya kendin (ne yaptın)?
Ben de oldum. Yalnız "4" numara aldım.

Сўрок гап охирига қандай тиниш белгиси қўйилади?
Сўрок гап охирига "сўроқ белгиси" қўйилади.
Soråk gap åh̲iriga k̲anday tiniş belgisi k̲oyıladi?
Soråk gap åh̲iriga "soråk̲ belgisi" k̲oyıladi.
Soru cümlesi sonuna hangi durma işareti koyulur?
Soru cümlesi sonuna "soru işareti" koyulur.

Сизде ўзбекче-русча сўзлашув китоби борми?
Ҳа, бор.
Sizde özbekçe-rusça sözlaşuv kitåbi bårmi?
Ha, bår.
Sizde Özbekçe-Rusça konuşma kitabı var mı?
Evet, var.

КУТУБХОНА

Кутубхонани билмайдиган бола бўлмаса керак. Албатта, ҳозир китобсиз бирорта ҳам хонадон йўк. Хонадонлардаги кутубхоналар шаҳсий кутубхона, махсус ташкил етилганлари еса давлат кутубхонаси дейилади. Бизга энг яхши тониш бўлгани эса мактаб кутубхонасидир. Унда дарслик ва ўқув китобларидан ташқари газета ва журналлар, бадиий, илмий ҳамда оммавий-сиёсий адабиётлар ҳам бор.

Мактаб кутубхонасида топилмайдиган баъзи китобларни болалар кутубхонасидан топиш мумкин.

Ўзбекистондаги энг катта кутубхона Тошкент шаҳрида. Унга Алишер Навоий номи берилган.

Бу ерда тўрт миллиўн нусхадан ортик китоблар сақланади. Кутубхонага барча иттифоқдош республикалардан, шунингдек, чет эллардан ҳам китоблар келиб туради. Шунинг учун ҳам у ерда ўзбек, тожик, рус, украин тилларидаги китоблар билан бирга инглиз, немис, араб, испан, форс тилларидаги китобларни ҳам ўқиш мумкин.

KÜTÜBH̲ÅNA

Kütübh̲ånani bilmaydigan båla bolmasa kerak. Albatta, håzir kitåbsiz birårta ham h̲ånadån yok. H̲ånadånlardagi kütübh̲ånalar şahsiy kütübh̲åna, mah̲sus taşkil etilganlari esa davlat kütübh̲ånasi deyiladi. Bizga eng yah̲şi tåniş bolgani

esa maktab kütübh̲ånasidir. Unda darslik va ok̲uv kitåblaridan taşk̲ari gazeta va jurnallar, badiiy, ilmiy hamda åmmaviy-siyåsiy adabiyåtlar ham bår.

Maktab kütübh̲ånasida tåpilmaydigan ba'zı kitåblarni bålalar kütübh̲ånasidan tåpiş mümkin.

Özbekiståndagi eng katta kütübh̲åna Tåşkent şahrida. Unga Alişer Navåiy nåmi berilgan.

Bu yerda tört million nüsh̲adan årtık kitåblar sak̲lanadi. Kütübh̲ånaga barça ittifåk̲dåş respublikalardan, şuningdek, çet ellardan ham kitåblar kelib turadi. Şuning uçun ham u yerda özbek, tåcik, rus, ukrain tillaridagi kitåblar bilan birga ingliz, nemis, arab, ispan, fårs tillaridagi kitåblarni ham ok̲ış mümkin.

nemis : *Alman*
årtık̲ : *fazla*
tåpiş : *bulmak*
ammaviy : *umumî*
çet : *yabancı, uzak*
hånadån : *ev, aile*
barça : *bütün, hep*
deyilmåk̲: *denilmek*
taşk̲ari : *dışarı, başka*
badiiy: *sanatla ilgili*
egallamåk̲ : ele geçirmek
el : *memleket, halk*

ATASÖZLERİ:

Аввал ўйла, кейин сўйла!
Avval oyla, keyin söyla!
Önce düşün, sonra söyle!

Илмни меҳнатсиз эгаллаб бўлмас.
İlmni mehnatsiz egallab bolmas.
İlmi sıkıntısız elde etmek olmaz.

Ўқиган ўғил, отадан улуғ.
Ok̲ıgan oğıl, åtadan uluğ.
Okuyan oğul, babadan büyük.

Билмаганни сўраб ўрганган олим; орланиб сўрамаган ўзига золим.

Bilmaganni sorab örgangan ålim; årlanib soramagan öziga zålim.

Bilmediğini sorub öğrenen alim; arlanıp sormayan kendine zalim.

Бола азиз, одоби ундан азиз.
Båla aziz, ådåbi undan aziz.
Çocuk aziz, terbiyesi ondan aziz.

Нодон сўзлар, доно ибрат олар.
Nådån sözlar, dånå ibrat ålar.
Ahmak söyler, akıllı ibret alır.

Айтувчи аҳмоқ бўлса, тинглавчи доно бўлиши керак.

Aytüvçi ahmåk bolsa, tinglavçi dånå bolişi kerak.

Söyleyici ahmak olursa, dinleyicinin akıllı olması gerek.

Ўз дўстим деб сир айтма, дўстингнинг ҳам дўсти бор.

Öz dostim deb sır aytma, dostingning ham dosti bår.

Öz dostum deyip sır söyleme, dostunun da dostu var.

Ишанмагин дўстинга, сомон тиқар пустинга.

İşanmagin dostinga, såmån tıkar postinga.

İnanma dostuna, saman doldurur postuna.

SANAT ALEMİНDE

мусика	: müsika : *müzik*
саҳна	: sahna : *sahne*
томоша	: tåmåşa : *oyun, sahne eseri*
томошабин	: tåmåşabin : *seyirci*
томоша зали	: tåmåşa zali : *oyun salonu*
рассом	: rassåm : *ressam*
мўйқалам	: moyk̲alam : *fırça*
бўёқ	: boyåk̲ : *boya*
расм	: rasm : *resim*
кўргазма	: körgazma : *sergi*
ҳайкал	: haykal : *heykel*
ҳайкалтарош	: haykaltaråş : *heykeltıraş*
ашула	: aşula : *şarkı*
қўшиқ	: k̲oşık̲ : *türkü*
масқарабаз	: mash̲arabaz : *palyaço*
дор	: dår : *arasına ip gerilmiş direkler*
дорбоз	: dårbåz : *cambaz*
қўғирчоқ	: k̲oğırçåk̲ : *kukla*

МУЛТФИЛЬМ

Залда чироқ ўчади. Экранда гўзал ве ажоиб қаҳрамонлар пайдо бўлади. Бу қаҳрамонлар болаларга таниш. Улар орасида томда яшавчи Карлсон, қўрқмас Қизил Шапкача, доно Насриддин Афанди, тимсоҳ Гена, кўпол Айиқ, айёр Тулки, епчил Қуён ва машҳур Бўрилар, айниқса, жуда севим-

ли. Экрандаги расм ва қўғирчоқлар худди одамлардай гапирадилар, йиғлайдилар, куладилар. Лекин бу ҳеч кимни ажаблантир-майди. Чунки биз мултфилмда ҳамма нарса бўлиши мумкинлигига ўрганиб қолганмиз. Буларнинг қандай яратилишини кўпчилик билмайди.

Мултфилмлар икки хил йўл билан яратилади. Айрим мултфилмлар қўғирчоқлар ёрдамида суратга олинади. Расмлар асосида яратилган мултфилмлар эса кенг тарқалган. Расмли мултфилмларда рассом кўп меҳнат қилади. Чунки қаҳрамоннинг бир қадам ташлаши ёки кўзини юмуб-очиши учун бир неча ўнлаб расм тайёрлаш керак. Шундай экан, ўн минутли бир мултфилм учун қанча расм тайёрлаш кераклигини тасаввур мумкин. Бунга тахминан бир юз ўн мингта расм зарур бўлади. Бу бир кишининг қўлидан келадиган иш эмас. Шунинг учун мултфилм тайёрлашда рассомлар группаси иштирок этади. Томошабинлер буни билмайдилар ҳам. Аммо бу мултфилмлар болаларга жуда ёқади. Улар телевизор экранларида мултфилм берилишини арзиқиб кутадилар.

MULTFİLM

Zalda çirâk öçadi. Ekranda gözal ve acâib kahramânlar paydâ boladi. Bu kahramânlar bâlalarga taniş. Ular ârasida tâmda yaşavçi Karlson, korkmas Kızıl Şapkaça, dânâ Nasriddin Afandi, timsâh Gena, köpâl Ayık, ayyâr Tülki,

yepçil Kuyån va maşhur Börilar, aynıksa, cüda sevimli. Ekrandagi rasm va koğırçåklar huddi ådamlarday gapiradilar, yığlaydilar, küladilar. Lekin bu heç kimni acablantirmaydi. Çünki biz multfilmda hamma narsa bolişi mümkinligiga örganib kalganmiz. Bularning kanday yaratılişini köpçilik bilmaydi.

Multfilmlar ikki hıl yol bilan yaratıladi. Ayrım multfilmlar koğırçåklar yårdamida suratga ålınadi. Rasmlar asåsida yaratılgan multfilmlar esa keng tarkalgan. Rasmli multfilmlarda rassåm köp mehnat kıladi. Çünki kahramånning bir kadam taşlaşi yåki közini yumub-åçışi uçun bir neça onlab rasm tayyårlaş kerak. Şunday ekan, on minutli bir multfilm uçun kança rasm tayyårlaş kerakligini tasavvur mümkin. Bunga tahminan bir yüz on mingta rasm zarur boladi. Bu bir kişining kolidan keladigan iş emas. Şuning uçun multfilm tayyårlaşda rassåmlar gruppasi iştiråk etadi. Tåmåşabinler buni bilmaydilar ham. Ammå bu multfilmlar bålalarga cüda yåkadi. Ular televizor ekranlarida multfilm berilişini arzıkıb kütadilar.

köpål : *kaba*
taşlamåk : *atmak*
onlab : *onlarca*
çiråk : *lamba, ışık*
öçmåk : *sönmek*
kança : *ne kadar*
multfilm : *çizgifilim*
televizor : *televizyon*
mingta : *bin tane*

FİİLLER:

чалмоқ : çalmåk : *çalmak*
тингламоқ : tinglamåk : *dinlemek*
томоша қилмоқ : tåmåşa kılmåk : *seyretmek*
ашула айтмоқ : aşula aytmåk : *şarkı söylemek*
яратмоқ : yaratmåk : *yapmak, icad etmek*
суратга олмоқ : suratga ålmåk : *fotğraf çekmek*
тасаввур килмоқ : tasavvur kılmåk : *tasàvvur et.*
иштирок этмоқ : iştiråk etmåk : *katılmak*

ижро этмоқ : icrå etmå̲k : *icra etmek*
чапак чалмоқ : çapak çalmå̲k : *alkışlamak*
расм солмоқ : rasm sålmå̲k : *resim çizmek*
арзиқмоқ : arzı̲kmå̲k : *çok istemek*
тарқалмоқ : tar̲kalmå̲k : *yayılmak*

ДИАЛОГЛАР:

Салима, якшанба куни нима қиласан?
Якшанба куни уйда бўламан. Нима эди?
"Шарк" кинотеатрида яхши филм бор экан. Бирга бормаймизми?
Билетимиз йўқ-ку
Билет бор. Отам кеча икки дона билет олиб келган экан. Борасанми?
Ундай бўлса, албатта бораман.

Адабиёт музейида бўлганмисиз?
Ҳа, бўлганман.
Музей олдида кимнинг ҳайкали бор?
Алишер Навоийнинг ҳайкали бор.
Яна бошқа ҳайкал ҳам борми?
Йўқ, бошқа ҳайкал йўқ. Аммо М.Горкий, А.С.Пушкин, Фурқат, Муқимий, Нодира ва бошқаларнинг бюстлари бор.

Машҳур ўзбек рассомларидан кимларни биласиз?
Мен атоқли ўзбек рассоми Ўрал Тансиқбоевни биламан.
Унинг қайси расмларини томоша қилгансиз?

Менга унинг "Тоғда" деб аталган расми жуда ёқади.

DİALOGLAR :

Salima, yakşanba küni nima kılasan?
Yakşanba küni üyda bolaman. Nima edi?
"Şark" kinoteatrida yahşi film bår ekan. Birga bårmaymizmi?
Biletimiz yok-kü
Bilet bår. Åtam keça ikki dåna bilet ålib kelgan ekan. Bårasanmi?
Unday bolsa, albatta båraman.

Adabiyåt müzeyida bolganmisiz?
Ha, bolganman.
Müzey åldida kimning haykali bår?
Alişer Navåiyning haykali bår.
Yana båşka haykal ham bårmi?
Yok, båşka haykal yok. Ammå M. Gorkiy, A.S.Puşkin, Furkat, Mukımiy, Nådira va båşkalarning byüstlari bår.

Maşhur özbek rassåmlaridan kimlarni bilasiz?
Men atåkli özbek rassåmi Oral Tansıkbåyevni bilaman.
Uning kaysi rasmlarini tåmåşa kılgansiz?
Menga uning "Tåğda" deb atalgan rasmi cüda yåkadi.

kino : *sinema* şunday : *öyle* atåkli : *meşhur*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Мактабларингизда бадиий ҳаваскорлик тўгараги борми?
Ҳа, бор.

Maktablaringizda badiiy havaskårlik tögaragi bårmi?
Ha, bår.
Okullarınızda güzel sanatlar amatörlük kolu var mı?
Evet, var.

Телевизорда бериладиган қайси кўрсатувларни кўрасан?

Мен "Ўзбек тилини ўрганамиз", "Ҳайвонот оламида" каби кўрсатувларни томоша қиламан.

Televizorda beriladigan kaysi körsatüvlarni körasan?

Men "Özbek tilini örganamiz", "Hayvånåt ålamida" kabi körsatüvlarni tåmåşa kılaman.

Televizyonda verilen hangi gösterimleri (programları) görüyorsun?

Ben, "Özbek Dilini Öğreniyoruz", "Hayvanlar Aleminde" gibi gösterimleri (programları) seyrediyorum.

Бугун қўғирчоқ театрида қандай спектакль кўрсатилади?

Бугун "Бўғирсоқ" спектакли кўрсатилади.

Bugün koğırçåk teatrida kanday spektakl körsatiladi?

Bugün "Boğırsåk" spektakli körsatiladi.

Bugün kukla tiyatrosunda hangi oyun gösteriliyor?

Bugün "Boğırsak" oyunu gösteriliyor.

ДОРБОЗЛИК

Дорбозлик, санъатин энг қадимий турларидан бири. Бу санъат тахминан 2500 йил илгари Шарқда пайдо бўлган. Кейинчалик у бутун дунёга тарқалган. Дор дастлаб унчалик баланд бўлмаган. Унинг устида кўрсатиладиган томошалар ҳам содда бўлган. Вақт ўтиши билан дор баландроқ қури-

ла бошлаган. То-мошалар ҳам мураккаблашиб борган. 1859 (бир минг саккиз юз эллик тўқизинчи) йилда машҳур франтсуз дорбози К. Е. Блонден Ниагара шаршараси устида дор қуриб томоша кўрсатган.

Ўзбекистонда ҳам дорбозлик узоқ тарихга эга. Ўзбек дорбозлари дорнинг баландлигини 40-50 метрга етказишган. Бундай дорларда югуриш, сакраш, кўзни боғлаб юриш каби томошалар кўрса-тилган.

Ўзбекистонда катта байрамларда дорбозлик томошалари ҳам кўрсатилади. Кўпинча дор ўйинлари давомида масхарабозлар, раққослар, полвонлар, музикачилар ҳам иштирок этадилар.

Ҳозирги кунда дорбозлик тсирк санъатининг алоҳида туридир.

DÅRBÅZLİK

Dårbåzlik, san'atin eng kadimiy türlaridan biri. Bu san'at tahminan 2500 yıl ilgari Şarkda paydå bolgan. Keyinçalik u bütün dünyåga tarkalgan. Dår dastlab unçalik baland bolmagan. Uning üstida körsatiladigan tåmåşalar ham sådda bolgan. Vakt ötişi bilan dår balandråk kurıla båşlagan. Tåmåşalar ham mürakkablaşib bårgan. 1859 (bir ming sakkiz yüz ellik tokızınçi) yılda maşhur frantsuz dårbåzi K. E. Blonden Niagara şarşarasi üstida dår kurıb tåmåşa körsatgan.

Özbekistånda ham dårbåzlik uzåk tarihga ega. Özbek dårbåzlari dårning balandligini 40-50 metrga yetkazişgan. Bunday dårlarda yügüriş, sakraş, közni båğlab yüriş kabi tåmåşalar körsatilgan.

Özbekistånda katta bayramlarda dårbåzlik tåmåşalari ham körsatiladi. Köpinça dår oyınlari davåmida masharabåzlar, rakkåslar, pålvånlar, müzikaçilar ham iştiråk etadilar.

Håzirgi künda dårbåzlik tsirk san'atining alåhida türidir.

sådda : *sade*	pålvån : *pehlivan*	keyinçalik : *sonraları*
tsirk : *sirk*	dastlab : *en evvel*	unçalik : *çok fazla*
ega : *sahip*	alahida : *hususi*	kadimiy : *eskiye ait*

ATASÖZLERİ:

Ўйин билмаган жой тор деб баҳона қилар.
Oyın bilmagan cåy tår deb bahåna kılar.
Oyun bilmeyen yer dar deyib bahane eder.

Ҳунарсизнинг қўли бағлиқ.
Hünarsizning koli bağlık.
Hünersizin eli bağlı.

Дарахт япроғи билан кўркам, одам меҳнати билан.
Daraht yapråği bilan körkam, ådam mehnati bilan.
Ağaç yaprağı ile güzel, insan işi ile.

Кўзбўямачи тулки бўлади, халқ ичида кулги бўлади.
Közboyamaçi tülki boladi, halk içida külgi boladi.
Gözboyamacı tilki olur, halk içinde gülünç olur.

Йиқилган курашга тўймас.
Yıkılgan küraşga toymas.
Yıkılan güreşe doymaz.

Ўйламай қилинган иш, бошга келтирар ташвиш.

Oylamay kılıngan iş, båşga keltirar taşviş.

Düşünmeden yapılan iş, başa getirir teşviş (sıkıntı).

Асилсанг баланд дорга осил!

Asılsang baland dårga åsıl!

Asılırsan yüksek darağacına asıl!

Тиришганнинг тўқмоғи тошга чега қоқар.

Tirişganning tokmåğı tåşga çega kåkar.

Çalışanın tokmağı taşa çivi çakar.

Донога иш шону шуҳрат, нодонга иш ғому кулфат.

Dånåga iş şånü şührat, nådånga iş ğåmü külfat.

Akıllıya iş şan ve şöhret, akılsıza iş gam ve külfet.

SIFAT

қора : kåra : *kara, siyah*
оқ : åk : *ak, beyaz*
сариқ : sarık : *sarı*
қизил : kızıl : *kızıl, kırmızı*
кўк : kök : *gök, mavi*
яшил : yaşil : *yeşil*
жигарранг : cigarrang : *ciğer rengi*
пўшти : püşti : *pembe*
сапсар : sapsar : *açık menekşe rengi*
кул ранг : kül rang : *kül rengi*
катта : katta : *büyük*
кичик : kiçik : *küçük*
баланд : baland : *yüksek*
паст : past : *alçak*
узун : uzun : *uzun*
калта : kalta : *kısa*
новча : nåvça : *uzun boylu*
пакана : pakana : *kısa boylu*
кенг : keng : *geniş*
тор : tår : *dar*
йўғон : yoğån : *kalın*
ингичка : ingiçka : *ince*
семиз : semiz : *semiz, şişman*
орик : årık : *arık, zayıf*
чуқур : çukur : *derin*
саёз : sayåz : *derin olmayan,sığ*

оғир : åğır : *ağır*
енгил : yengil : *hafif*
иссиқ : ıssı<u>k</u> : *sıcak*
совуқ : såvu<u>k</u> : *soğuk*
қуруқ : <u>k</u>uru<u>k</u> : *kuru*
ҳўл : höl : *ıslak*
тоза : tåza : *temiz*
ифлос : iflås : *kirli*
эски : eski : *eski*
янги : yangi : *yeni*
ўткир : ötkir : *keskin*
ўтмас : ötmas : *kesmez*
тўғри : toğri : *doğru*
эгри : egri : *eğri*
қиммат : <u>k</u>ımmat : *kıymetli, pahalı*
арзон : arzån : *ucuz*
ёш : yåş : *genç*
қари : <u>k</u>ari : *yaşlı*
чиройли : çiråyli : *güzel*
хунук : <u>h</u>unük : *çirkin*
ширин : şirin : *tatlı*
аччиқ : aççı<u>k</u> : *acı*
нордон : nårdån : *ekşi*
шўр : şor : *tuzlu*
ботир : båtır : *cesur*
қўрқоқ : <u>k</u>or<u>k</u>å<u>k</u> : *korkak*
соғ : såğ : *sağ, sağlam*
касал : kasal : *hasta*
узоқ : uzå<u>k</u> : *uzak*
яқин : ya<u>k</u>ın : *yakın*
думалоқ : dümalå<u>k</u> : *yuvarlak*

ЧИРОЙЛИ ТУЛКИ

Изомиддин овга жуда ишқибоз эди. Касалдан тургандан кейин, ўртоқлари уни тулки овига таклиф қилишди. Қиш куни, ҳаво жуда совук.

Овда кичкина байроқчалар ишлатишди. Тулкининг ини бўлган ўрмон атрофига қизил байрақчалар тикиб қўйишди. Кейин овчилар ҳар қайсилари маълум жойга бориб туришди. Изомиддин ҳам катта бир дарахтнинг олдига турди.

Узоқтан итнинг ҳурган товуши эшитилди...

Ўрмон ниҳоятда чиройли...

Тўсатдан кичкина бир арчанинг орқасида тулки кўринди. Тулки атрофига қаради... Унинг юнги узун, ранги тўқ-сариқ эди. Тулки думини қимирлатганда, унинг юнглари қуёш нурида товланар эди.

Изомиддин қарағай орқасида тургани учун, тулки уни кўрмади.

Тулки тўсатдан бир сакради, сўнг тўхтади. У думини қимирлатиб, думалоқ, қоп-қора кўзларини атрофига тикар ва одам ҳидини сезиб, безовталанарди.

Шу пайт Изомиддиндан бир оз нарига қадалган байроқча шабадада ҳилпиради. Тулки ҳуркиб орқага қайтди.

Кекса овчи Изомиддин томонга югуриб келди... Изомиддин милтиғинин оғзини пастга қаратиб турар эди.

Нега отмадингиз? Тулки йонингизда турган эди-ку, Изомиддин!

Изомиддин кулиб: "Отгим келмади, жуда чиройли экан." деди.

ÇİRÅYLİ TÜLKİ

İzåmiddin åvga cüda ışkıbåz edi. Kasaldan turgandan keyin, ortåklari uni tülki åviga taklif kılışdi. Kış küni, havå cüda såvuk.

Åvda kiçkina bayråkçalar işlatişdi. Tülkining ini bolgan ormån atråfiga kızıl bayrakçalar tikib koyişdi. Keyin åvçilar har kaysilari ma'lum cåyga bårib turişdi. İzåmiddin ham katta bir darahtning åldiga turdi.

Uzåktan itning hürgan tåvuşi eşitildi...

Ormån nihåyatda çiråyli...

Tösatdan kiçkina bir arçaning årkasida tülki körindi. Tülki atråfiga karadi... Uning yüngi uzun, rangi tok-sarık edi. Tülki dümini kımırlatganda, uning yünglari kuyåş nurida tåvlanar edi.

İzåmiddin karağay årkasida turgani uçun, tülki uni körmadi.

Tülki tösatdan bir sakradi, song tohtadi. U dümini kımırlatıb, dümalåk, kåp-kåra közlarini atråfiga tikar va ådam hidini sezib, bezåvtalanardi.

Şu payt İzåmiddindan bir åz nariga kadalgan bayråkça şabadada hilpiradi. Tülki hürkib årkaga kaytdi.

Keksa åvçi İzåmiddin tåmånga yügürib keldi... İzåmiddin mıltığının åğzini pastga karatib turar edi.

Nega åtmadingiz? Tülki yåningizda turgan edi-kü, İzåmiddin!

İzåmiddin külib:

Åtgim kelmadi, cüda çiråyli ekan, dedi.

tåvuş : *ses* tosatdan : *aniden* tok-sarık : *koyu sarı*

yüng : *yün*
mıltık : *silah*
past : *aşağı*
nega : *niye*

ışkıbåz : *hevesli*
nariga : *uzağa*
arça : *köknar*
åtgim : *atacağım*

ortåk : *arkadaş*
şabada : *hafif rüzgâr*
karağay : *çam ağacı*
kadalmåk : *batırılmak*

FİİЛЛЕР:

қораймоқ : kåraymåk : *kararmak*
оқармоқ : åkarmåk : *ağarmak*
сарғаймоқ : sårğaymåk : *sararmak*
қизармоқ : kızarmåk : *kızarmak*
касалдан турмоқ : kasaldan turmåk : *iyileşmek*
товланмоқ : tåvlanmåk : *parlamak*
безовталанмоқ : bezåvtalanmåk : *rahatsız olmak*
отмоқ : åtmåk : *atmak*
ҳуркмоқ : hürkmåk : *ürkmek*
ҳилпирмоқ : hilpirmåk : *rüzgârda sallanmak*

ДИАЛОГЛАР:

Санобар, қовун уруғининг ранги қандай?
Қовун уруғи сариқ рангда бўлади.
Тарвуз уруғи-чи?
Тарвуз уруғи оқ, қизил ёки қора бўлади.

Синфингизда кимнинг хати чиройли?
Синфимизда Мавжуда чиройли ёзади.
Ўзинг-чи, сенинг хатинг хунукми?
Йўк, мен ҳам чиройли ёзаман.

Оқ, айиқ қаерда яшайди?
Оқ айиқ совуқ жойларда, Шимолда яшайди.

Фил-чи?
Фил иссиқ жойларда яшайди.

Расм чизиш учун юмшоқ қалам яхшими ёки қаттиқ қалам яхшими?
Расм чизиш учун юмшоқ қалам яхши.
Қаттиқ қалам билан нима чизилади?
Қаттиқ қалам билан турли чизмалар чизилади.

DİALOGLAR:

Sanåbar, k̲åvun üruğining rangi k̲anday?
K̲åvun üruği sarık̲ rangda boladi.
Tarvuz üruğı-çi?
Tarvuz üruğı åk, k̲ızıl yåki k̲åra boladi.

Sınfingizda kimning h̲ati çiråyli?
Sınfimizda Mavcuda çiråyli yåzadi.
Özing-çi, sening h̲ating h̲unükmi?
Yok, men ham çiråyli yåzaman.

Åk̲, ayık̲ k̲ayerda yaşaydi?
Åk̲ ayık̲ såvuk̲ cåylarda, Şimålda yaşaydi.
Fil-çi?
Fil ıssık̲ cåylarda yaşaydi.

Rasm çiziş uçun yumşåk̲ k̲alam yah̲şimi yåki k̲attık̲ k̲alam yah̲şimi?
Rasm çiziş uçun yumşåk̲ k̲alam yah̲şi.
K̲attık̲ k̲alam bilan nima çiziladi?
K̲attık̲ k̲alam bilan türli çizmalar çiziladi.

üruğ : *çekirdek* k̲attık̲ : *katı, sert* yumşåk̲ : *yumuşak*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Лимоннинг ранги қандай?
Лимоннинг ранги сариқ.
Limonning rangi kanday?
Limonning rangi sarık.
Limonun rengi nasıl?
Limonun rengi sarı.

Анор қандай рангда?
Анор қизил рангда.
Anår kanday rangda?
Anår kızıl rangda.
Nar nasıl renkte?
Nar kırmızı renkte.

Мактабингизнинг биноси баландми?
Йўқ, мактабимизнинг биноси унчалик баланд эмас.
Maktabingizning binåsi balandmi?
Yok, maktabimizning binåsi unçalik baland emas.
Mektebinizin binası yüksek mi?
Yok, mektebimizin binası okadar yüksek değil.

Эрталаб иссиқ сувда ювинасизми?
Йўк, мен совуқ сувда юнишни яхши кўраман.
Ertalab ıssık suvda yuvinasizmi?
Yok, men såvuk suvda yunişni yahşi köraman.
Sabahleyin sıcak suda yıkanıyormusunuz?
Yok, ben soğuk suda yıkanmayı iyi görüyorum.

Тош оғирми, ғишт оғирми?

Ғиштдан тош оғир.
Ғиштга қараганда тош оғир.
Ғиштдан кўра тош оғир.
Tåş åğırmi, ğışt åğırmi?
Ğıştdan tåş åğır.
Ğıştga karaganda tåş åğır.
Ğıştdan köra tåş åğır.
Taş mı ağır, tuğla mı ağır?
Tuğladan taş ağır.
Tuğlaya bakarak taş ağır.
Tuğlaya göre taş ağır.

ҚИЗИЛ ШАПКАЧА

Бор экан, йўқ экан, бир қишлоқда жажжигина бир қизча бор экан. У дунёда тенги йўк, жуда ёқ имтой экан. Бувиси унга туғилган кунида битта қизил шапкача совга қилибди. Қизча қаёққа борса, шу чиройли, янги қизил шапкачасини кийиб борар экан. Қўшнилар уни кўрганда: "—Ана Қизил Шапкача келяпти!" дер эканлар.

Бир кун онаси сомса пишириб, қизга: "—Аппок қизим, Қизил Шапкача, мана бу сомса билан кувачадаги ёғни бувингга олиб бориб бергин, соғлигини билиб келгин!" дебди.

Қизил Шапкача кийиниб, бувисини кўргани нариги қишлоққа кетибди.

У ўрмонга кетаётса, олдидан оч бўри чикиб қолибди.

"—Қизил Шапкача, каёққа кетяпсан?" дебди бўри.

"—Бувими кўргани кетяпман..."

"—Бувининг уйи узоқдами?" деб сўрабди бўри.

"—Ҳа, узокда." деб жавоб берибди Қизил Шапкача. "—Ҳув анави тегирмон орқасидаги қишлоқда, энг чеккадаги уйи кўряпсанми? Ўша."

"—Яхши," дебди бўри, "мен ҳам бувингни кўруб келаман. Мен манави йўлдан бораман, сен бўлсанг, анави йўлдан бор. Кўрамиз: ким олдин бораркан."

Шундай деб, бўри энг якин йўлдан чопиб кетибди. Қизил Шапкача бўлса энг узок йўлдан юриб кетибди. У йўлма-йўл тўхтаб, гуллар терибди, гулдаста ясабди.

Қизил Шапкача ҳали тегирмон олдига ҳам етмаган экан. Бўри кампирнинг уйига етиб келиб, эшикни тақиллатибди:

—Тақ-тақ!

"—Ким?" деб сўрабди кампир.

"—Мен неварангиз Қизил Шапкачаман" деб жавоб берибди бўри овозини ингичка килиб...

Кампир бу вақт тўшакда касал бўлиб ётган экан. У чиндан ҳам Қизил Шапкача келибди деб ўйлаб:

"—Жонгинам, ипни торт, эшик очилади!" дебди. Бўри ипни тортибди, эшик очилибди. Бўри чопиб бориб кампирни ямлаб ютиб юборибди. Кейин эшикни ёпиб, кампирнинг ўрнига ётиб олиб, Қизил Шапкачани кута

бошлабди. Тезда Қизил Шапкача келиб эшикни тақиллатибди:

—Тақ-тақ!

Қизил Шапкача уйга кириб карават ёнига келибди-да:

"—Вай, бувижон, қўлларингиз мунча узун?" деб сўрабди.

"—Сени маҳкам қучоқлаш учун, болагинам!" дебди бўри.

"—Бувижон, қулоқларингиз мунча катта?" дебди Қизил Шапкача.

"—Гапларингни яхшироқ эшитиш учун, жонгинам" дебди бўри.

"—Бувижон, кўзларингиз мунча катта?"

"—Сени яхшироқ кўриш учун жон болам."

"—Бувижон, тишларингиз мунча катта?"

"—Сени тезроқ еб кўйиш учун, жонгинам!" деб оч бўри Қизил Шапкачага ташланибди-да, уни бошмоғи ва қизил шапкаси билан бирга ютиб юборибди...

Шу вақт унинг бахтига, уй ёнидан ўтинчилар ўтиб бораётган экан. Елкаларида болталари ҳам бор экан. Улар бўрининг овозини эшитиб, уйга чопиб киришибди ва бўрини ўлдирибдилар. Кейин унинг қорнини ёрсалар, ичидан Қизил Шапкача билан бувиси чиқибди, икковлари ҳам соғ-саломат экан.

KIZIL ŞAPKAÇA

Bår ekan, yok ekan, bir kışlåkda caccigina bir kızça bår ekan. U dünyåda tengi yok, cüda yåkımtåy ekan. Buvisi unga tuğılgan künida bitta kızıl şapkaça såvga kılıbdi. Kızça kayåkka bårsa, şu çiråyli, yangi kızıl şapkaçasini kiyib bårar ekan. Koşnilar uni körganda:"–Ana Kızıl Şapkaça kelyapti!" der ekanlar.

Bir kün ånasi såmsa pişirib, kızga: "–Åppåk kızım, Kızıl Şapkaça, mana bu såmsa bilan küvaçadagi yåğni buvingga ålıb bårıb bergin, såğligini bilib kelgin!" debdi.

Kızıl Şapkaça kiyinib, buvisini körgani narigi kışlåkka ketibdi.

U ormånga ketayåtsa, åldidan åç böri çıkıb kålıbdi.

"–Kızıl Şapkaça, kayåkka ketyapsan?" debdi böri.

"–Buvimi körgani ketyapman..."

"–Buvining üyi uzåkdami?" deb sorabdi böri.

"–Ha, uzåkda." deb cavåb beribdi Kızıl Şapkaça. "Huv anavi tegirmån årkasidagi kışlåkda, eng çekkadagi üyi körsanmi? Oşa."

"–Yahşi," debdi böri, "men ham buvingni körüb kelaman. Men manavi yoldan båraman, sen bolsang, anavi yoldan bår. Köramiz: kim åldin bårarkan."

Şunday deb, böri eng yakın yoldan çåpib ketibdi. Kızıl Şapkaça bolsa eng uzåk yoldan yürib ketibdi. U yolma-yol tohtab, güllar teribdi, güldasta yasabdi.

Kızıl Şapkaça hali tegirmån åldiga ham yetmagan ekan. Böri kampirning üyiga yetib kelib, eşikni takıllatibdi:

–Tak-tak!

"–Kim?" deb sorabdi kampir.

"–Men nevarangiz Kızıl Şapkaçaman" deb cavåb beribdi böri cavåb beribdi böri åvåzini ingiçka kılıb...

Kampir bu vakt töşakda kasal bolib yåtgan ekan. U çindan ham Kızıl Şapkaça kelibdi deb oylab:

"–Cånginam, ipni tårt, eşik åçiladi!" debdi. Böri ipni tårtibdi, eşik åçılibdi. Böri çåpib bårib kampirni yamlab yutib yubåribdi. Keyin eşikni yåpıb, kampirning orniga yåtıb ålıb, Kızıl Şapkaça'ni küta båşlabdi. Tezda Kızıl Şapkaça kelib eşikni takıllatibdi:

–Tak-tak!

Kızıl Şapkaça üyga kirib karavat yåniga kelibdi-da:

"–Vay, buvicån, kollaringiz munça uzun?" deb sorabdi.

"–Seni mahkam kuçåklaş uçun, bålaginam!" debdi böri.

"–Buvicån, kulåklaringiz munça katta?" debdi Kızıl Şapkaça.

"–Gaplaringni yahşiråk eşitiş uçun, cånginam" debdi böri.

"–Buvicån, közlaringiz munça katta?"

"–Seni yahşiråk köriş uçun cån bålam."

"–Buvicån, tişlaringiz munça katta?"

"–Seni tezråk yeb koyiş uçun, cånginam!" deb åç böri Kızıl Şapkaçaga taşlanibdi-da, uni båşmåği va kızıl şapkasi bilan birga yutib yubåribdi...

Şu vakt uning bahtiga, üy yånidan otinçilar ötib båra-yåtgan ekan. Yelkalarida båltalari ham bår ekan. Ular börining åvåzini eşitib, üyga çåpib kiribdilar va börini öldiribdilar. Keyin uning kårnini yårsalar, içidan Kızıl Şapkaça bilan buvisi çıkibdi, ikkåvlari ham såğ-salåmat ekan.

kızça : *küçük kız*
koşni : *komşu*
yåkımtåy : *cazibeli*
manavi : *işte bu*
anavi : *işte o*
narigi : *uzaktaki*
birga : *beraber*
çåpmåk : *koşmak*
eşik : *kapı*
yasamåk : *yapmak*
caccigina : *ufak-tefek*
appåk : *akpak, bembeyaz*
takıllatmåk : *vurmak, çalmak*
tegirmån : *değirmen*
çekka : *sınır, kenar*
mahkam : *muhkem, sağlam*
yamlab : *çiğnemeden*
taşlanmåk : *atılmak*
çindan : *doğru olarak*
tårtmåk : *çekmek, tartmak*

nevara : *torun*
ingiçka : *incecik*
ikkåvlari : *ikisi*
munça : *bu kadar*
cångina : *cancağız*
tezråk : *daha çabuk*
båşmåk : *ayakkabı*
bålagina : *yavrucuk*
küvaça : *küçük toprak kap, güveç*
küta båşlamåk : *beklemeye başlamak*

ATASÖZLERİ:

Яхши билан юрсанг, етарсан муродга
Ёмон билан юрсан, қаларсан уятга.
Yahşi bilan yürsang, yetarsan murådga,
Yåmån bilan yürsang, kålarsan uyatga.
İyi ile yürüsen, yetersin murada,
Kötü ile yürürsen kalırsın utanca.

Қўнғиз боласини оппоғим дейди, кирпи боласини юмшоғим дейди.
Konğız bålasini åppåğim deydi, kirpi bålasini yumşåğim deydi.
Karaböcek yavrusuna akpağım der, kirpi yavrusuna yumuşağım der.

Бол ширин, болдан бола ширин.
Bål şirin, båldan båla şirin.
Bal tatlı, baldan çocuk tatlı.

Кўз қўрқоқ, қўл ботир.
Köz korkåk, kol båtır.
Göz korkak, el cesur.

Ўрмонга ўт кетса, ҳўлу қуруқ барабар ёнади.
Ormånga ot ketsa, hölü kuruk barabar yånadi.
Ormana ateş gitse, yaş kuru beraber yanar.

Гапни кам сўзла, ишни кўп кўзла!
Gapni kam sözla, işni köp közla!
Sözü az söyle, işi çok gözle!

Қиммат беҳикмат бўлмас, арзон беиллат.
Kımmat behikmat bolmas, arzån beillat.
Pahalı hikmetsiz olmaz, ucuz illetsiz.

Янгини эски сақлар.
Yangini eski saklar.
Yeniyi eski muhafaza eder.

Осмон узоқ, ер қаттиқ.
Åsmån uzåk, yer kattık.
Gök uzak, yer katı.

Сағ юрай десанг озода бўл!
Sağ yüray desang åzåda bol!
Sağ yürüyeyim dersen temiz ol!

Яҳши сўз жон озиғи, ёмон сўз бош козиғи.
Yahşi söz cån åzıği, yåmån söz båş kåzıği.
Güzel söz can azığı, kötü söz baş kazığı.

Яхши гап билан илон инидан чиқади.
Yahşi gap bilan ilån inidan çıkadi.
Güzel sözle yılan deliğinden çıkar.

Тўғри бўлинг, бехавотир бўласиз.
Toğri boling, behavåtır bolasiz.
Doğru olun, endişesiz olursunuz

SAYILAR

сон	: sån : *sayı*
саноқ	: sanåk : *sayma, hesap*
ноль	: nal : *sıfır*
бир	: bir : *bir*
икки	: ikki : *iki*
уч	: üç : *üç*
тўрт	: tört : *dört*
беш	: beş : *beş*
олти	: åltı : *altı*
етти	: yetti : *yedi*
саккиз	: sakkiz : *sekiz*
тўққиз	: tokkız : *dokuz*
ўн	: on : *on*
ўн бир	: on bir : *onbir*
ўн икки	: on ikki : *oniki*
ўн уч	: on üç : *oniüç*
йигирма	: yigirma : *yirmi*
ўттиз	: ottız : *otuz*
қирқ	: kırk : *kırk*
эллик	: ellik : *elli*
олтмиш	: åltmış : *altmış*
етмиш	: yetmiş : *yetmiş*
саксон	: saksån : *seksen*
тўқсон	: toksån : *doksan*
бир юз	: bir yüz : *yüz*
икки юз	: ikki yüz : *ikiyüz*

бир минг	: bir ming	: *bin*
икки минг	: ikki ming	: *ikibin*
ўн минг	: on ming	: *onbin*
йуз минг	: yüz ming	: *yüzbin*
миллиўн	: million	: *milyon*

SIRALAMA

тартиб	: tartib	: *tertip, sıralama*
биринчи	: birinçi	: *birinci*
икинчи	: ikinçi	: *ikinci*
учинчи	: üçinçi	: *üçüncü*
тўртинчи	: törtinçi	: *dördüncü*
бешинчи	: beşinçi	: *beşinci*
олтинчи	: åltinçi	: *altıncı*
еттинчи	: yettinçi	: *yedinci*
саккизинчи	: sakkizinçi	: *sekizinci*
тўққизинчи	: tokkızinçi	: *dokuzuncu*
ўнинчи	: oninçi	: *onuncu*

KESİRLER

каср	: kasr	: *kesir*
ярим	: yarım	: *yarım (1/2)*
иккидан бир	: ikkidan bir	: *ikidebir (1/2)*
учдан бир	: üçdan bir	: *üçtebir (1/3)*
чоряк	: çåryak	: *çeyrek (1/4)*
тўртдан бир	: törtdan bir	: *dörttebir (1/4)*
учдан икки	: üçdan ikki	: *üçteiki (2/3)*
бешдан тўрт	: beşdan tört	: *beştedört (4/5)*
нимчорак	: nimçårak	: *yarım çeyrek (1/8)*
секкиздан бир	: sekkizdan bir	: *sekizdebir (1/8)*

PARA

пул : pul : *para*
сўм : som : *ruble*
тийин : tiyin : *kapik (1/100 ruble)*

КАЛЕНДАРЬ

Календарнинг ватани узоқ Нил соҳиллари, яъни қадимги Миср. Мисрликлар сув тошқинидан кўп зарар кўрганлар. Шунинг учун улар каналларини ўз вақтида тозалаб қўйишга алоҳида аҳаммият берганлар. Улар учун Нил дарёсининг қачон тоша бошлашини олдиндан билиш жуда муҳим бўлган.

Мисрликлар осмонда энг ёруғ юлдуз —Сириус пайдо бўлганда, яъни 21 ёки 22 июнда Нил дарёсининг тоша бошлашини сезганлар. Улар Сириуснинг иккинчи марта пайдо бўлишигача 365 кун ўтишини ҳисоблашган. Бу муддатни улар 30 кундан 12 қисмга бўлишган. Қолган беш кун йил оҳирига қўшимча сифатида қўшилган.

Анча кейин, эрамиздан олдинги 46 йилда Рим императори Юлий Цезарь мисрликларнинг календарига тузатиш киритди. Бу календар Юлий календари деб атала бошланди. Унда ойлардаги кунлар сони бир хил эмас: бирида 30 кун, иккинчисида 31 кун, ҳатто февралда 28 кун. Ҳар 4 йилда фев-

раль ойига 1 кун қўшилган. Шунда бир йил 366 кун бўлади...

Рим папаси Григўрий VIII, 1582 йилда календарга янги тузатиш киритди. Европадаги барча мамлакатлар шу календарга ўтишган.

KALENDAR

Kalendarning vatani uzåk Nil såhillari, ya'ni kadimgi Mısr. Mısrliklar suv tåşkınidan köp zarar körganlar. Şuning uçun ular kanallarini öz vaktida tåzalab koyişga alåhida ahammiyat berganlar. Ular uçun Nil daryåsining kaçån tåşa båşlaşini åldindan biliş cüda mühim bolgan.

Mısrlıklar åsmånda eng yåruğ yulduz —Sirius paydå bolganda, ya'ni 21 yåki 22 iyunda Nil daryåsining tåşa båşlaşini sezganlar. Ular Siriusning ikkinçi marta paydå bolişigaça 365 kün ötişini hisåblaşgan. Bu müddatni ular 30 kündan 12 kısmga bölişgan. Kålgan beş kün yıl åhiriga koşimça sıfatida koşilgan.

Ança keyin, eramizdan åldingi 46 yılda Rim imperatori Yuliy Tsezar mısrliklarning kalendariga tüzatiş kiritdi. Bu kalendar Yuliy kalendari deb atala båşlandi. Unda åylardagi künlar såni bir hıl emas: birida 30 kün, ikkinçisida 31 kün, hattå fevralda 28 kün. Har 4 yılda fevral åyiga 1 kün koşılgan. Şunda bir yıl 366 kün boladi...

Rim papasi Grigoriy VIII, 1582 yılda kalendarga yangi tüzatiş kiritdi. Yevropadagi barça mamlakatlar şu kalendarga ötişgan.

åldin : *önce*
marta : *defa*
koşimça : *ek*
sån : *sayı*
kalendar : *takvim*
mısrlik : *Mısırlı*
alåhida : *hususî*
barça : *olanca, hep*
ança : *uzun zaman*
tüzatiş : *düzenleme*
paydå boliş : *ortaya çıkış*
era : *takvim başlangıcı*

FİİLLER:

ҳисобламоқ	: hisåblamåk : *hesaplamak*
сезмоқ	: sezmåk : *sezmek, anlamak*
гиритмоқ	: giritmåk : *girdirmek*
санамоқ	: sanamåk : *saymak*
тақсимламоқ	: taksimlamåk : *bölmek, paylaştırmak*
бўлмоқ	: bölmåk : *bölmek*
қўшмоқ	: koşmåk : *toplamak, ilâve etmek*
айирмоқ	: ayırmåk : *çıkarmak, ayırmak*
кўпайтирмоқ	: köpaytirmåk : *çoğaltmak, çarpmak*
сотмоқ	: såtmåk : *satmak*
сотиб олмоқ	: såtib ålmåk : *satınalmak*
тўламоқ	: tolamåk : *ödemek*

ДИАЛОГЛАР:

Ўзбек тилида санашни биласанми?

Ҳа, биламан. Мен бирдан юзгача санай оламан.

Дунёда биринчи космонавт ким?

Дунёда биринчи косманавт, совет граждани. Унинг номи Юрий Алексеевич Гагарин.

У космосга қачон парвоз қилган?

У космосга 1966 йилининг 12 апрелида парвоз қилган.

Синфингизда нечта ўқувчи бор?

Синфимизда 29 та ўқувчи бор. Уларнинг 15 таси қиз бола, 14 таси эса ўғил бола.

Дафтарнинг нархи қанча?
Дафтарнинг нархи 12 варақли бўлса, 2 тийин; 18 варақли бўлса 3 тийин.

DİALOGLAR:

Özbek tilida sanaşni bilasanmi?
Ha, bilaman. Men birdan yüzgaça sanay ålaman.

Dünyåda birinçi kosmonavt kim?
Dünyåda birinçi kosmonavt, sovyet gracdani. Uning nåmi Yuriy Alekseyeviç Gagarin.

U kosmosga k̲açån parvåz k̲ılgan?
U kosmosga 1966 yılining 12 aprelida parvåz k̲ılgan.

Sınfingizda neçta ok̲uvçi bår?
Sınfimizda 29 ta ok̲uvçi bår. Ularning 15 tasi k̲ız båla, 14 tasi esa oğıl båla.

Daftarning narh̲ı k̲ança?
Daftarning narh̲ı 12 varak̲li bolsa, 2 tiyin; 18 varak̲li bolsa, 3 tiyin.

varak̲ : *sayfa*
çislo : *tarih*
k̲ança : *ne kadar*
narh̲ : *fiat, değer*
gracdan : *vatandaş*
parvaz k̲ılmåk̲ : *uçmak*

ÇOK KULLANILAN İFADELER:

Бугун қайси число?
Бугун 1992 йил 18 август.
Bugün k̲aysi çislo?
Bugün 1992 yıl 18 avgust.
Bugün hangi tarih?
Bugün 1992 yılı 18 ağustosu.

Сиз нечанчи синфда ўқийсиз?
Мен учинчи синфда ўқийман.
Siz neçançi sınfda o̲kıysiz?
Men üçinçi sınfda o̲kıyman.
Siz kaçıncı sınıfda okuyorsunuz?
Ben üçüncü sınıfda okuyorum.

Олманинг нархи қанча?/ Олма неча пул туради?

Оқ олма 47 тийин, қизил олма эса 60 тийин.

Ålmaning nar̲hı k̲ança? / Ålma neça pul turadi?
Å̲k ålma 47 tiyin, k̲ızıl ålma esa 60 tiyin.
Elmanın fiatı ne kadar? / Elma kaç para ediyor?
Ak elma 47 tiyin, kırmızı elma ise 60 tiyin.

Ҳашарда қанча ўқивчи қатнашди?
Ҳашарда элликтача ўқивчи қатнашди.
Haşarda k̲ança o̲kıvçi k̲atnaşdi?
Haşarda elliktaça o̲kıvçi k̲atnaşdi.
İmeceye ne kadar öğrenci katıldı.
İmeceye elli kadar öğrenci katıldı.

Иккига иккини қўшсақ неча бўлади?
Иккига иккини қўшсақ тўрт бўлади.
İkkiga ikkini k̲oşsa̲k neça boladi?
İkkiga ikkini k̲oşsa̲k tört boladi.
İkiye ikiyi ilâve etsek kaç olur?
İkiye ikiyi ilave etsek dört olur.

Бешдан иккини айирсак, неча қалади?
Бешдан иккини айирсак, уч қалади.
Beşdan ikkini ayırsak, neça k̲aladi?
Beşdan ikkini ayırsak, üç k̲aladi.

Beşten ikiyi çıkarsak kaç kalır?
Beşten ikiyi çıkarsak üç kalır.

Бешни иккига кўпайтирсак, неча бўлади?
Икки карра беш неча бўлади?
Бешни иккига кўпайтирсак, ўн бўлади.
Икки карра беш ўн бўлади.
Beşni ikkiga köpaytirsak, neça boladi?
İkki karra beş neça boladi?
Beşni ikkiga köpaytirsak, on boladi.
İkki karra beş on boladi.
Beşi ikiye çoğaltırsak kaç olur? / İki kere iki kaç olur?
Beşi ikiye çoğaltırsak, on olur. / İki kere iki on olur.

Олтини иккига бўлсак-чи?
Олтини иккига бўлсак, уч бўлади.
Åltini ikkiga bölsak-çi?
Åltini ikkiga bölsak, üç boladi.
Altıyı ikiye bölsek, ne?
Altıyı ikiye bölsek, üç olur.

ОЛМА

Мисол ечишда қийналаётган болага ўқитувчи ёрдам бермоқчи бўлди:

—Айтайлик, сен ейиш учун олиб келган 2 та олмангга мен яна 2 та олма Қўйсам, ҳамма олмаларинг нечта бўлади?— деб сўради.

—4 та,— деб жавоб қилди ўқувчи.

—Тўғри. Сенга яна шунча олма берсам, ҳамма олмаларинг қанча бўлади?"

—Айта олмайман.

—Нега?

—Чунки шунча олмани бир ўзим ея олмайман-да.

ÅLMA

Misål yeçişda kıynalayåtgan bålaga okıtuvçi yårdam bermåkçi boldi:

"—Aytaylik, sen yeyiş uçun ålib kelgan 2 ta ålmangga men yana 2 ta ålma koysam, hamma ålmalaring neçta boladi?" deb soradi.

"—4 ta!" deb cavåb kıldı okuvçi.

"—Toğri. Senga yana şunça ålma bersam, hamma ålmalaring kança boladi?"

"—Ayta ålmayman."

"—Nega?"

"—Çünki şunça ålmani bir özim yeya ålmayman-da!.."

ATASÖZLERİ:

Етти ўлчаб бир кес!
Yetti ölçab bir kes!
Yedi ölçüp bir kes!

Севги пулга сотилмас, кўнгил пулга топилмас.
Sevgi pulga såtılmas, köngil pulga tåpılmas.
Sevgi parayla satılmaz, gönül parayla bulunmaz.

Бир пул бериб йиғлатдим, минг пул бериб тиндирдим.
Bir pul berib yığlatdim, ming pul berib tindirdim.
Bir pul verip ağlattım, bin pul verip durdurdum.

Бир йигитга қирқ ҳунар оз.
Bir yigitga kırk hünar åz.
Bir yiğide kırk hüner az.

Мард бир ўйлар, номард юз ўйлар.
Mard bir oylar, nåmard yüz oylar.
Mert bir düşünür, nâmert yüz düşünür.

Мингни танигунча, бирнинг отини бил!
Mingni tanıgünça, birning åtini bil!
Bini tanıyınca kadar, birin adını bil!

Пул бўлса чангалда шўрба.
Pul bolsa çangalda şorba.
Para olsa, çengelde çorba.

Олтин-кумушнинг эскиси бўлмас.
Åltın-kümüşning eskisi bolmas.
Altının gümüşün eskisi olmaz.

НАСРИДДИН АФАНДИ ТАБАССУМИ

Кунлардан бир кун Афандидан сўрайдилар:

—Сиз олим одамсиз, айтингчи, қиёмат қойим қачон бўлади?

—Қ иёмат қойим сиз ўлган кунинг эртасигаёқ бошланади. Яъни меросхўрлар сизнинг молингизни бўлиб олиша бошлаганларида...— жавоб қилибди Афанди.

—Нега сож соқалдан илгарирок оқара бошлайди?

—Соқол кечроқ чиққан-да!

—Нега денгиз суви шўр бўлади?
—Балиқлар сасиб кетмаслиги учун.

—Нега милтиқ отишаётганларида бир кўзни юмиб оладилар?

—Шуни ҳам билмайсизми? Икки кўзингизни юмиб олсангиз, нишонни қандай кўра оласиз?

—Афанди элагингизни бериб турмайсизми?

—Элакми? Жон деб берардим-ку, лекин сув солиб қўйганман-да!

—Ия, элакда ҳам сув турарканми?

—Элакни бергим келмаса, нима қилай? Бу бахонам ёқмаса, бошқасини ўйлаб топинг!

Афанди оёқ яланг кетаётган эди, тикон кириб кетди. Тикон узун, қаттиқ экан.

"—Худога минг қатла шукур!" дебди шунда Афанди. "Яхшиям-ки, оёғимда ковушим йўқ, бўлмаса илма-тешик қилиб юборарди-я!

NASRİDDİN AFANDİ TABASSÜMİ

Künlardan bir kün Afandidan soraydilar:

—Siz ålim ådamsiz. aytingçi, kıyåmat kåyim kaçån boladi?

"—Kıyåmat kåyim siz ölgan küning ertasigayåk båşlanadi. Ya'ni meråshorlar sizning målingizni bölib ålişa båşlaganlarida..." cavåb kılıbdi Afandi.

—Nega såc såkaldan ilgariråk åkara båşlaydi?
—Såkål keçråk çıkkan-da!

—Nega dengiz suvi şor boladi?
—Balıklar sasib ketmasligi uçun.

—Nega mıltık åtışayåtganlarida bir közni yumib åladilar?
—Şuni ham bilmaysizmi? İkki közingizni yumib ålsangiz, nişånni kanday köra ålasiz?

—Afandi elagingizni berib turmaysizmi?
—Elakmi? Cån deb berardim-kü, lekin suv sålib koyganman-da!
—İya, elakda ham suv turarkanmi?
—Elakni bergim kelmasa, nima kılay? Bu bahånam yåkmasa, båşkasini oylab tåping!

Afandi åyåk yalang ketayåtgan edi, tikån kirib ketdi. Tikån uzun, kattık ekan.
"—Hudåga ming katla şükür!" debdi şunda Afandi. "Yahşiyam-ki, åyåğımda kåvuşim yok, bolmasa ilma-teşik kılib yubårardi-ya!"

SÖZLÜK

-A-
acablanmåk : *şaşırmak,*
acralmåk : *ayrılmak*
acratmåk : *ayırdetmek, ayırmak*
aççık : *acı*
adabiyât : *edebiyât*
ahil yaşamåk : *dostluk içinde yaşamak*
aka : *ağabey*
alâhida : *farklı, hususi*
alifbe : *alfabe*
almaşınmåk : *değişmek*
amaki : *amca*
amma : *hala*
ammaviy : *umumî*
anår : *nar*
anavi : *işte o*
ancir : *incir*
ança : *çok zaman*
anık : *doğru, hakikî*
appåk : *akpak, bembeyaz*
aprel : *nisan*
aralaştirmåk : *karıştırmak*
arça : *köknar*
arı : *arı*
arpa : *arpa*
arra : *testere*
artmåk : *silmek, kurulamak*
artınmåk : *temizlemek*
arzån : *ucuz*
asar : *eser*
asramåk : *esirgemek,korumak*
asraş : *korumak*
astasekin : *yavaş yavaş, sessizce*
aşula aytmåk : *şarkı söylemek*
atâkli : *meşhur*
atalmåk : *adlandırılmåk*
atamåk : *ad vermek,adlandırmak*
atirgül : *gül*
avgüst : *ağustos*
ayâl : *kadın*
ayık : *ayı*
ayırmåk : *çıkarmak, ayırmak*
aylanmåk : *dönmek*
aylanüvçi : *dönücü*
ayrım : *farklı*

-Å-
åçmåk : *açmak*
åçılmåk : *açılmak*
åğır : *ağır*
åğız : *ağız*
åk : *ak, beyaz*
åk ayık : *beyaz ayı*
åkarmåk : *ağarmak*
åkmåk : *akmak*
åkşåm : *akşam*
ålça : *vişne*
åldin : *önce*
ålhori : *erik*
åmbur : *kerpeten*
åna : *ana*
åpa : *abla*
årkali : *üzerinde; yardımıyla*
årtık : *fazla*
årål : *ada*
årık : *arık, zayıf*
åsmån : *gök*
åsån : *kolay*

åşhåna : *mutfak, lokanta*
åşkåzån : *mide*
åşpaz : *aşçı*
åt : *ad, isim; at*
åta : *baba*
åtgim : *atacağım*
åtmåk : *atmak*
åvkat : *yemek*
åvkatlamåk : *beslemek*
åy : *ay*
åyna : *cam; ayna*
åyåk : *ayak*
åz : *az*
åzaymåk : *azalmak*
åzık : *azık*
åzıklamåk : *beslemek*

-B-
bacarmåk : *becermek*
badantarbiya : *beden eğitimi*
badiiy : *sanatla ilgili*
bağça : *küçük bağ, bahçe*
bahå : *not*
bahår : *ilkbahar*
baklacån : *batlıcan*
baland : *yüksek*
balık : *balık*
barça : *bütün, olanca, hep*
barg : *yaprak*
barmåk : *parmak*
bayråk : *bayrak*
båbå : *dede*
bådåm : *badem*
bådring : *salatalık*
båkmåk : *bakmak*
båla : *çocuk*
bålagina : *yavrucuk*
bålta : *balta*
bålğa : *çekiç*
bår : *var*
bårmåk : *varmak*
båtır : *cesur*
båtmåk : *batmak*
båy : *zengin*
båykuş : *baykuş*
båzår : *pazar*
båğ : *bağ, bahçe*
båş : *baş*
båşlanmåk : *başlanmak*
båşmåk : *ayakkabı*
bedana : *bıldırcın*
begemåt : *su aygırı*
behi : *ayva*
bel : *bel*
belbåğ : *belbağı*
bermåk : *vermek*
bezamåk : *bezemek*
bezåvtalanmåk : *rahatsız olmak*
bıkın : *yan*
biçmåk : *biçmek*
bilimdån : *ålim*
birartasi : *birer tanesi*
birdaniga : *birden*
birga : *birlikte,beraber*
boğırsåk : *süt, yumurta ve yağla yapılan yiyecek*
bolmåk : *olmak*
bor : *tebeşir*
botalåk : *deve yavrusu*
botinka : *potin*
boyamåk : *boyamak*
boydåk : *bekâr (erkek)*
boyåk : *boya*
boyın : *boyun*

bölmåk : *bölmek*
böri : *kurt*
bugün : *bugün*
buğ : *buhar*
buğdåy : *buğday*
bulut : *bulut*
bunça : *bunca*
burun : *burun; önce*
buvi : *nine*
buzåk : *buzağı*
bülbül : *bülbül*
bürgüt : *kartal*
büyrak : *böbrek*

-C-
caccigina : *ufak-tefek*
cağ : *çene kemiği*
car : *çukurluk*
cavåb : *cevap*
cavon : *dolap, yüklük*
çåmakår : *iş elbisesi*
çångina : *cancağız*
çånıvår : *canlı*
çåylaşmåk : *yerleşmek*
cigarrang : *ciğer rengi*
cirafa : *zürafa*
cöca : *civciv*
cön : *yön*
cönaliş : *yöneliş*
cuma : *cuma*
cüda : *çok fazla*
cün : *yün*

-Ç-
çakalåk : *bebek*
çakmåk : *şimşek*
çakırmåk : *çağırmak*
çalmåk : *çalmak*
çalınmåk : *çalınmak*
çanåk : *pamuğun kapsülü*
çangal : *çengel*
çapak çalmåk : *alkışlamak*
çarçamåk : *yorulmak*
çål : *yaşlı erkek*
çåp : *sol*
çåpmåk : *koşmak; çapalamak, kazmak*
çårvaçilik : *hayvancılık*
çårşanba : *çarşamba*
çåy : *çay*
çåynak : *çaydanlık*
çekka : *sınır, kenar*
çet : *yabancı, uzak*
çıkmåk : *çıkmak*
çınår : *çınar*
çigirtka : *çekirge*
çigit : *pamuk tohumu*
çindan : *doğru olarak*
çiråk : *lamba, ışık*
çiråyli : *güzel*
çislo : *tarih*
çivin : *tatarcık*
çizmåk : *çizmek*
çizğıç : *cetvel*
çoçka : *domuz*
çokkı : *en yüksek yer, tepe*
çömiç : *kepçe*
çömilmåk : *suda yıkanmak*
çöntak : *cep*
çukur : *derin*
çümçuk : serçe
çümåli : *karınca*

-D-
daftar : *defter*

dağal : *çirkin*
dala : *tarla*
dam åliş : *dinlenme*
dam ålmåk : *dinlenmek*
daraht : ağaç
dars : *ders*
dars cadvali : *ders proğramı*
darslik : *ders kitabı*
darvåza : *kapı*
darviş : *derviş*
daryå : *ırmak*
darğa : *kaptan*
dastlab : *en evvel*
dazmål : *ütü*
dazmållamåk : *ütülemek*
dåvur : *kadar*
dehkånçilik : *ziraat*
dekabr : *aralık*
demåk : *demek*
dengiz : *deniz*
deraza : *pencere*
devår : *duvar*
devåriy gazeta : *duvar gazetesi*
deyarli : *hemen hemen*
deyilmåk : *denilmek*
did : *estetik zevk*
doktor : *doktor*
doska : *karatahta*
dügmalik : *düğmeli*
düm : *kuyruk*
dümalåk : *yuvarlak*
düppi : *Özbek takkesi*
düradgår : *marangoz*
düşanba : *pazartesi*

-E-
e'lån : *ilan*
eçki : *keçi*
ega : *sahip*
egizak : *ikiz*
egri : *eğri*
ehtimål : *muhtemelen*
ekmåk : *ekmek (fiil)*
el : *memleket, halk*
elak : *elek*
elçi : *elçi*
er : *erkek*
era : *takvim başlangıcı*
erga çıkmåk : *evlenmek (kız)*
erimåk : *erimek*
erkek : *erkek*
ertaga : *yarın*
ertalab : *sabahleyin*
ertaråk : *daha erken*
esa : *ise*
esdan çıkarmak : *unutmak*
eski : *eski*
eskirmåk : *eskimek*
esmåk : *esmek*
etak : *etek*
etik : *çizme*
eşak : *eşek*
eşik : *kapı*
eşitmåk : *işitmek*

-F-
fakat : *yalnız*
familya : *soyadı*
faråsat : *feraset, zekilik*
farzand : *çocuk*
fasl : *mevsim*
fåyda : *fayda, kazanç*
fåydali : *faydalı*
fevral : *şubat*
fil : *fil*

fizika : *fizik*

-G-

gap : *cümle*
gapirmåk : *konuşmåk*
gavda : *gövde*
geografiya : *coğrafya*
gışt : *tuğla*
gil : *kil, toprak*
gilam : *halı*
gilås : *kiraz*
giritmåk : *girdirmek*
gorizont : *ufuk*
goza : *pamuk bitkisi*
gözal : *güzel*
göşt : *et*
gracdan : *vatandaş*
gügürt : *kibrit*
gül : *çiçek, gül*
güldasta : *çiçek demeti*
güldår : *güllü*
güllamåk : *çiçek açmak*
gültåcihoråz : *horoz ibiği*
gülzår : *çiçek bahçesi*
günåh : *günah*
gürüç : *pirinç*

-Ğ-

ğani : *zengin*
ğarib : *garib*
ğurur : *gurur*
ğåz : *kaz*

-H-

hafa bolmåk : *üzgün olmak, üzülmek*
hafta : *hafta*
hali : *şu anda, el'an*
halk : *halk*
ham : *de, dahi*
hamir : *hamur*
hamma : *herkes, hep, her*
handalak : *erken yetişen bir kavun*
harbiy : *asker*
harf : *harf*
harita : *harita*
hartum : *hortum*
hatå : *hatâ*
havasi kelmåk : *heveslenmek*
håla : *teyze*
håna : *oda*
hånadån : *ev, aile*
håtın : *kadın*
håvlı : *avlu*
håzır : *şimdi*
heç kaçån : *hiç bir zaman*
hıl : *cins, tür*
hılma-hıl : *türlü türlü*
hımiya : *kimya*
hırka : *hırka*
hidlamåk : *koklamak*
hikåya : *hikâye*
hilpirmåk : *rüzgârda sallanmak*
hisåblamåk : *hesaplamak*
horaz : *horoz*
hotik : *sıpa*
höküz : *öküz*
höl : *ıslak*
hunük : *çirkin*
hursand : *memnun*
hursand bolmåk : *memnun olmak*
hükümat : *hükümet*
hürkmåk : *ürkmek*

-I-
ıssık : *sıcak*
ısıtmåk : *ısıtmak*
ışkıbåz : *hevesli*

-İ-
içmåk : *içmek*
idişlar : *tabak, fincan vs. eşya*
iflås : *kirli*
igna : *iğne*
ikki nukta : *iki nokta*
ikkåvlari : *ikisi*
ilån : *yılan*
ildiz : *kök*
ilgari : *daha önceden*
ilik : *ilik*
imtihån : i*mtihan*
imtihån tåpşırmåk : *imtihan olmak, sınav vermek*
in : *yuva, in*
ingiçka : *ince*
insån : *insan*
ip : *ip*
işlamåk : *çalışmak; işlemek*
iştiråk etmåk : *katılmak*
it : *köpek*
ivitmåk : *suda bekletip yumuşatmak*
iyak : *çene*
iyul : *temmuz*
iyun : *haziran*

-K-
kabinet : *kabin*
kabåb : *kebap*
kacal : *hasta*
kadalmåk : *batırılmak*
kadimiy : *eskiden beri gelen*
kafas : *kafes*
kaft : *elayası*
kal'a : *kale*
kalam : *kalem*
kalamdån : *kalem kutusu*
kalampir : *biber*
kalamtarâş : *kalemtıraş*
kaldırğaç : kırlangıç
kalendar : *takvim*
kalit : *anahtar*
kaliş : *ayakkabı*
kalla : *kelle, baş*
kalorifer : *kalorifer*
kalta : *kısa*
kamalak : *gökkuşağı, yay*
kamaymåk : *azalmak*
kampir : *yaşlı kadın*
kanât : *kanat*
kança : *ne kadar*
kançalik : *ne kadar*
kand : *kesmeşeker*
kanday : *ne gibi, nasıl*
kapalak : *kelebek*
kapgir : *kevgir*
karam : *kelem, lâhana*
karavat : *kerevet, yatak*
karağay : *çam ağacı*
karğa : *karga*
kari : *yaşlı*
karşi : *karşı*
kartoşka : *patates*
kasaldan turmåk : *iyileşmek*
Kaspiy dengiz : *Hazar Denizi*
katak : *kafes*
katar : *dizi, sıra*

katnaşmåk : *devamlı katılmak*
katta : *büyük*
kattagina : *büyükçe*
kattık : *katı, sert*
katık : *ekşimiş sütten yapılan bir yiyecek*
kavat : *kat*
kavs : *parantez*
kayçı : *makas*
kayerda : *nerede*
kayerdan : *nereden*
kaymåk : *kaymak*
kaynana : *kaynana, kayın valide*
kaynata : *kaynata, kayınpeder*
kaynatmåk : *kaynatmak*
kayrağåç : *çam*
kaytmåk : *dönmek*
kayık : *kayık*
kåğåz : *kâğıt*
kåkmåk : *çakmak*
kår : *kar*
kåra : *kara, siyah*
kåraymåk : *kararmak*
kårın : *karın*
kåsa : *kâse*
kåş : *kaş*
kåşık : *kaşık*
kåvåk : *kabak; göz kapağı*
kåvun : *kavun*
kåvurmåk : *kavurmak*
kåzån : *kazan*
keça : *dün, gece*
keçirasiz : *affedersiniz*
kelin : *gelin*
kelmåk : *gelmek*
keltirmåk : *getirmek*
keng : *geniş*
kesmåk : *kesmek*
ketmåk : *gitmek*
ketmån : *keser*
keyinçalik : *sonraları*
kımmat : *kıymetli, pahalı*
kırğåk : *kıyı*
kırğız : *kırgız*
kıska : *kısa*
kıskarmåk : *kısalmak*
kıskıçbaka : *akrep*
kış : *kış*
kışlåk : *köy*
kız : *kız*
kızarmåk : *kızarmak*
kızça : *küçük kız*
kızıgaç : *kızdıktan sonra*
kızık : *ilginç*
kızıkarli : *ilgi çekici*
kızıl : *kızıl, kırmızı*
kızılça : *pancar*
kızılıştån : *ağaçkakan*
kızımåk : *kızmak, ısınmak*
kiçik : *küçük*
kino : *sinema*
kiprik : *kirpik*
kirmåk : *girmek*
kitåb : *kitab*
kitåbhån : *okuyucu*
kiyik : *geyik*
kiyim : *giyim*
kiymåk : *giymek*
kişnamåk : *kişnemek*
kol : *kol, el*
kolkåp : *eldiven*
kollej : *kolej*

köngil : *gönül*
konmåk : *konmak*
kontsert : *konser*
konğıråk : *çıngırak, zil*
konğız : *mayıs böceği*
korıklamåk : *korumak*
korkåk : *korkak*
kostyüm: *kostüm, takım elbise*
koşimça : *ek*
koşmåk : *toplamak, ilâve etmek*
koşni : *komşu*
koştırnåk : t*ırnak işareti*
koy : *koyun*
koymåk : *koymak*
kozi : *kuzu*
kozikarın : *kuzugöbeği (mantar)*
köçat : *fidan*
köl : *göl*
kök : *gök, mavi*
kök piyåz : *gök soğan*
kökarmåk : *göğermek, yeşermek*
kökat : *yemeğe katılan yeşillik*
kökrak : *göğüs*
köp : *çok*
köp nukta : *çok nokta*
köpaymåk : *çoğalmak*
köpaytirmåk : *çoğaltmak, çarpmak*
köpçilik : *çoğunluk*
köpinça : *ekseriyetle, çok zaman*
köplab : *çokça*
köprik : *köprü*
körak : *soğuk vurmuş pamuk meyvası*
körgazma : *sergi*
körinmåk : *görünmek*
körkam : *güzel, şirin*
körmåk : *görmek*
körpa : *yorgan*
körpaça : *döşek, minder*
körsatkiç : *gösterici*
kötarilmåk : *kaldırılmak*
köylak : *gömlek*
köz : *göz*
közgü : *ayna*
közi tüşmåk : *gözü takılmak*
kulak : *kulak*
kulf : *kilit*
kulflamåk : *kilitlemek*
kulupnay : *çilek*
kurbaka : *kurbağa*
kurmåk : *kurmak*
kurt : *tırtıl, kurt*
kuruk : *kuru*
kuruklik : *kara*
kuş : *kuş*
kuymåk : *içine koymak*
kuyån : *tavşan*
kuyåş : *güneş*
küçük : *köpek yavrusu*
kül : *kül*
kül rang : *kül rengi*
külça : *küçük yuvarlak ekmek*
külmåk : *gülmek*
kün : *gün*
kündalik : *her günlük*
kündüz : *gündüz*
küngabåkar : *günebakan, ayçiçeği*
küta båşlamåk : *beklemeye başl.*
kütmåk : *beklemek*
kütübhåna : *kütüphâne*
küvaça : *küçük toprak kap, güveç*
küyåv : *güveyi, damat*

küz : *sonbahar*
kvartıra : *daire*

-L-
lab : *dudak*
lagan : *leğen*
lapar aytmåk : *karşılıklı türkü söylemek*
latta : *kumaş parçası*
laylak : *leylek*
låla : *lâle*
lålakızğaldåk : *gelincik*
likåp : *tabak*
lobiya : *fasulye*
luğat : *sözlük, lügat*

-M-
mahkam : *muhkem, sağlam*
mahsi : *Özbek çizmesi*
makkacöhåri : *mısır*
maktab : *okul*
maktamåk : *öğünmek,iftihar et.*
maktåv : *övünç, iftihar*
maktåv yårligi : *iftihar belgesi*
manavi : *işte bu*
mangü : *ebedî*
manti : *mantı*
mart : *mart*
marta : *defa*
maşina : *makina*
matå : *mal, materyal*
matematika : *matematik*
may : *mayıs*
mayda : *küçük*
mayka : *atlet*
maymun : *maymun*
mayna : *sığırcık*
maza kılmåk : *lezzet almak*
måmakaldıråk : *gökgürültüsü*
måş : *fasulye çeşiti*
medal : *madalya*
mehribån : *şefkat gösterici*
men : *ben*
metraj : *metraj*
meva : *meyva*
mıltık : *silah*
mısrlik : *Mısırlı*
mih : *çivi*
mingta : *bin tane*
minmåk : *binmek*
miya : *alın kemiği*
miyåvlamåk : *miyavlamak*
molcal : *plan*
molcallamåk : *planlamak*
mototsiklet : *motosiklet*
moylåv : *bıyık*
moyna : *yünlü deri, post*
multfilm : *çizgifilim*
munça : *bu kadar*
munday : *bunun gibi*
muning : *bunun*
murabbå : *reçel*
muz : *buz*
muzkaymåk : *dondurma*
muzlamåk : *buz tutmak*
muzlik : *buzul*
mükammal : *mükemmel*
müşük : *kedi*

-N-
nabira : *torun*
nargis : *nergis*
narh : *fiat, değer*
nariga : *uzağa*

narigi : *uzaktaki*
navbatçi : *nöbetçi*
nåk : *armut*
nåm : *isim*
nåmidagi : *adındaki*
nån : *ekmek*
nårdån : *ekşi*
nåvça : *uzun boylu*
neça : *ne kadar, nice*
neçta : *kaç tane*
nega : *niye*
nemis : *Alman*
nevara : *torun*
nimça : *yelek*
ninaçi : *yusufçuk böceği*
nişånlamåk : *kutlamak; işaret koymak*
noyabr : *kasım*
nukta : *nokta*
nuktali vergül : *noktalı virgül*
nüsha : *model*

-O-
oçak : *ocak*
oğıl : *oğul*
ohşamåk : *benzemek*
okean : *okyanus*
oktyabr : *ekim*
okuv kurallari : *okuma kuralları*
okuv zali : *okuma salonu*
okuvçi : *okuyucu, öğrenci*
okımåk : *okumak*
okıtuvçi : *okutucu, öğretmen*
ong : *sağ*
onlab : *onlarca*
ortåk : *arkadaş*
oşa : *o bilinen, o uzaktaki*
ot : *ateş*
otırmåk : *oturmak*
otin : *odun*
otlamåk : *otlamak*
ot-olanlar : *her türlü otlar*
oynamåk : *oynamak*

-Ö-
öçirmåk : *soldurmak,söndürmek*
öçirğıç : *silgi*
öçmåk : *sönmek, solmak*
ölka : *ülke*
ölmåk : *ölmek*
öpke : *akciğer*
ördak : *ördek*
örganmåk : *öğrenmek*
örgimçak : *örümcek*
örik : *kayısı, zerdali*
örmåk : *biçmek; örmek*
ösimlik : *bitki*
ösmir : *yetişkin*
ösmåk : *büyümek, gelişmek*
ötkinçi : *geçici*
ötkir : *keskin*
ötmas : *kesmez*
ötmåk : *geçmek*
özgariş : *değişim*

-P-
pahta : *pamuk*
pakana : *kısa boylu*
palto : *palto*
palåv : *pilav*
panca : *pençe*
parda : *perde*
parma : *burgu*
parvariş kılmåk : *bakıp korumak*

parvåz kılmak : *uçmak*
past : *alçak, aşağı*
paşşa : *sinek*
pat : *uzun tüy*
patnis : *çay tepsisi*
paydå boliş : *ortaya çıkış*
paypåk : *çorap*
payşanba : *perşembe*
payt : *zaman*
pålvån : *pehlivan*
peşana : *alın*
peşgir : *önlük*
piçåk : *pıçak*
pioner : *öncü*
piyåla : *sapsız çay fincanı*
piyåz : *soğan*
pişirmåk : *pişirmek*
pişlåk: *sütten yapılan bir yiyecek*
pişmåk : *pişmek, olgunlaşmak*
postlåk : *kabuk*
poşna : *topuk*
püşti : *pembe*

-R-
rahmat : *teşekkür ederim*
rahmat aytmåk : *teşekkür etmek*
rakam : *rakam*
randa : *rende*
rasm bolmåk: *adet haline gelmek*
rasm sålmåk : *resim çizmek*
raviş : *tarz, usül*
rayhån : *reyhan*
reca : *pilan*
rediska : *turp*
romal : *başörtüsü*
royhat : *liste*
rüçka : *dolmakalem*

-S-
sabzavåt : *sebzeler*
sabzi : *havuç*
sahrå : *çöl*
sakramåk : *sıçramak, atlamak*
salkın : *serin*
sanamåk : *saymak*
sançki : *çatal*
sandık : *sandık*
sanitar : *hastabakıcı*
sapsar : *açık menekşe rengi*
sarğaymåk : *sararmak*
sarık : *sarı*
satıb ålmåk : *satınalmak*
sayåz : *derin olmayan,sığ*
sayramåk : *ötmek*
såat : *saat*
såç : *saç*
såçık : *havlu*
sådda : *sade*
såğ : *sağ, sağlam*
såkål : *sakal*
sålih : *sâlih*
sålmåk : *içine bırakmak*
såmsa : *açılmış hamura et ve sebze konularak yapılan yemek*
sån : *sayı*
såtib ålmåk : *satınalmak*
såtmåk : *satmak*
såvga : *hediye*
såvuk : *soğuk*
såvun : *sabun*
såvış : *soğuma*
semiz : *semiz, şişman*
sentyabr : *eylül*
seşanba : *salı*
sezmåk : *hissetmek*

sınf : *sınıf*
sınf jurnali : *sınıf gazetesi*
sınfhåna : *sınıf odası*
sigir : *sığır*
sindirmåk : *kırmak*
singari : *gibi*
singil : *küçük kız kardeş*
singmåk : *sinmek*
sirpanmåk : *kaymak*
siyåh : *mürekkep*
siyåhdån : *hokka*
sizning : *sizin*
solmåk : *solmak*
sorak belgisi : *soru işareti*
soramåk : *sormak*
soymåk : *kesmek, soymak*
söri : t*ahta yatak, sedir*
söz : *kelime*
sport zali : *spor salonu*
student : *öğrenci*
sugårmåk : *sulamak*
suratga ålmåk : *fotğraf çekmek*
suv : *su*
sümalak: *taze buğday taneleri ve undan yapılan yemek.*
süpürgi : *süpürge*
süpürmåk : *süpürmek*
süt : *süt*
süyak : *kemik*
süzmåk : *süzmek*

-Ş-

şabada : *hafif rüzgâr*
şaftåli : *şeftali*
şakar : *şeker*
şamål : *rüzgâr*
şanba : *cumartesi*
şaråit : *şartlar*
şarşara : *şelâle*
şåh : *ağacın dalı*
şålça : *yolluk*
şåli : *çeltik, pirinç bitkisi*
şålğåm : *şalgam*
şåna : *pamuk çiçeği*
şåpırmåk : *savurmak*
şe'r : *şiir*
şer : *aslan*
şifer : *kayağan taş*
şim : *pantolon*
şip : *tavan*
şirin : *tatlı*
şor : *tuzlu*
şorba : *çorba*
şuğullanmåk : *meşgul olmak*
şunça : *şu kadar*
şunday : *şunun gibi*

-T-

taåm : *yemek*
ta'zir : *tâzir*
tafakkür : *tefekkür*
tahta : *tahta*
takrårlamåk : *tekrarlamak*
taksimlamåk : *bölmek, paylaştırmak*
takıllatmåk : *vurmak, çalmak*
tamån : *taraf*
tamğa : *damga*
tana : *ağaç gövdesi*
tanaffüs : *teneffüs*
tandir : *tandır*
tarcima kılmåk : *terciime etmek*
tarkalmåk : *yayılmak*
tartibga keltirmåk : *düzenlemek*

tarvuz : *karpuz*
taråk : *tarak*
tarık : *darı*
tasavvur kılmåk : *tasavvur etmek*
taşkari : *dışarı, başka*
taşlamåk : *dışlamak, dışarıya atmak*
taşlanmåk : *atılmak*
tayyårlamåk : *hazırlamak*
tål : *söğüt*
tåla : *lif, pamuk lifi*
tåm : *dam, çatı*
tåmçi : *damla*
tåmåk : *damak*
tåmåşa kılmåk : *seyretmek*
tång : *sabah*
tåpiş : *bulma*
tåpmåk : *bulmak*
tåpşırmåk : *eline vermek*
tåpşırık : *vazife*
tår : *dar*
tårtmåk : *çekmek, tartmak*
tåvlanmåk : *parlamak*
tåvuk : *tavuk*
tåvuş : *ses*
tåy : *tay*
tåza : *temiz*
tåzalamåk : *temizlemek*
tåğ : *dağ*
tåğa : *dayı*
tåş : *taş*
tåşbaka : *tosbağa, kaplumbağa*
tåşmåk : *taşmak*
tegirmån : *değirmen*
tekislik : *düzlük*
telpak : *kalpak*
temirçi : *demirci*
terak : *kavak*
teri : *deri*
termåk : *dermek, toplamak*
teşa : *küçük balta*
tezråk : *daha çabuk*
tikmåk : *dikmek*
til : *dil*
tilak : *dilek*
timsåh : *timsah*
tinglamåk : *dinlemek*
tiniş belgilari : *durma işaretleri*
tire : *tire*
tirsak : *dirsek*
tiş : *diş*
tiş çötkasi : *diş fırçası*
tizza : *diz*
toğragünça : *doğrayana kadar*
toğramåk : *doğramak*
toğri : *doğru*
tok-sarık : *koyu sarı*
tökilmåk : *dökülmek*
tolamåk : *ödemek*
tolkınlanmåk : *dalgalanmak*
ton : *cübbe*
tosatdan : *aniden*
toy : *ziyafet, düğün ziyafeti*
tögarak : *daire, grup*
töşak : *döşek*
töşalmåk : *döşenmek, serilmek*
töti : papağan
tseh : *atölye*
tsirk : *sirk*
tufli : *ayakkabı*
tuğılmåk : *doğmak*
tuhfa : *hediye*
tuhum : *yumurta*
turmuş : *hayat, evlilik hayatı*

turmuşga çıkmåk : *hayata atılmak, evlenmek (kız)*
turmåk : *kalkmak*
turp : *turp*
tut : *dut*
tutmak : *tutmak*
tuz : *tuz*
tügamåk : *bitmek*
tügma : *düğme*
tülki : *tilki*
tüman : *tümen; onbin*
tümşuk : *gaga*
tün : *gece*
tüp : *bitkinin bir tanesi*
türkolog : *türkolog*
türli-tüman : *çeşit çeşit*
tüya : *deve*
tüyakuş : *devekuşu*
tüzatiş : *düzenleme*
tüzmåk : *düzmek, düzenlemek*
tüş : *öğle*
tüş payti : *öğle zamanı*
tüşmåk : *inmek*
tüşüntirmåk : *düşündürmek*

-U-

uçmåk : *uçmak*
uçraşmåk : *karşılaşmak, nasib olmak*
uhlamåk : *uyumak*
ulanmåk : *bağlanmak*
ulåk : *oğlak*
ulğaymåk : *büyümek, yetişmek*
ulımåk : *ulumak*
un : *un*
unçalik : *çok fazla*
uşlamåk : t*utmak*
uya : *yuva*
uyganmåk : *uyanmak*
uzaymåk : *uzamak*
uzåk : *uzak*
uzun : *uzun*
üka : *küçük erkek kardeş*
ükråp : *dereotu*
ündåv belgisi : *ünlem işareti*
üka : *küçük erkek kardeş*
ükråp : *dereotu*
ülkan : *büyük*
üruğ : *çekirdek*
üy : *ev*
üylanmåk : *evlenmek (erkek)*
üzmåk : *koparmak*
üzüm : *üzüm*

-V-

varak : *sayfa*
våvıllamåk : *havlamak*
vergül : *virgül*

-Y-

yagåna kılmåk : *teklemek, seyreltmek*
yağåç : *ağaç*
yahşi : *iyi*
yahşiråk : *daha iyi*
yakın : *yakın*
yakşanba : *pazar*
yamlab : *çiğnemeden*
yangi : *yeni*
yangliş : *yanlış*
yanvar : *ocak*
yanğåk : *ceviz*
yaratmåk : *yapmak, icad etmek*
yaraşmåk : *uygun gelmek*
yarım : *yarım*

yarım årål : *yarımada*
yasamåk : *yapmak*
yaşamåk : *yaşamak*
yaşil : *yeşil*
yavvåni : *yabani*
yåğ : *yağ*
yåğmåk : *yağmak*
yåka : *yaka*
yåkımli : *hoş, güzel*
yåkımtåy : *cazibeli*
yåki : *veya*
yåkmåk : *yakmak; yakışmak, uygun gelmek*
yåmğır : *yağmur*
yåpmåk : *örtmek, tandıra yapıştırıp pişirmek*
yåritmåk : *aydınlatmak*
yårlakamåk : *affetmek*
yårlık : *belge*
yåruğ : *aydınlık*
yåstık : *yastık*
yåş : *genç*
yåtmåk : *yatmak*
yåz : *yaz*
yåzmåk : *yazmak*
yåzuv : *yazı*
yel : *rüzgâr*
yelka : *omuz*
yemåk : *yemek*
yeng : *elbisenin kolu*
yengil : *hafif*
yer : *yer*
yertola : *kiler*
yevropaça : *Avrupaya ait*
yığlamåk : *ağlamak*
yıråk : *ırak, uzak*
yırtılmåk : *yırtılmak*
yırtkıç : *yırtıcı (hayvan)*
yigirmåk : *eğirmek*
yigit : *yiğit, genç erkek*
yirik : *iri, hacimce büyük*
yoğån : *kalın*
yok : *yok*
yol : *yol*
yolbars : *kaplan*
yolçi : *yolcu*
yubårmåk : *göndermek*
yukåri : *yukarı*
yulduz: *yıldız*
yulduzça : *küçük yıldız*
yulmåk : *yolmak*
yumalåk : *yuvarlak*
yumalamåk : *yuvarlamak*
yumşåk : *yumuşak*
yumuş : *iş*
yuvmåk : *yıkamak*
yügürmåk : *koşmak*
yüng : *yün*
yürak : *yürek*
yürmåk : *yürümek*
yüz : *yüz*

-Z-

zafar : *zafer*
zal : *salon*
zancir : *zincir*
zavåd : *fabrika, değirmen*
zina: *merdiven, basamak*
ziyåli : *kültürlü, aydın*

BİBLİYOGRAFYA

Adnan DERİN - Serhad İĞDECİ, Özbekçe-Türkçe Sözlük, G.Ü. Gazi Eğt.Fak.Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi 1984.

AHMAD YASSAVİY, Hikmatlar, Tåşkent 1991.

Prof. Dr. Ahmet Bîcan ERCİLASUN, Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara 1990.

ALİŞER NAVÅİY, Lisånüt Tayr, Tåşkent 1991.

C. SÅLİHOV - H. İSMATULLÅYEV, Rusça-Özbekça-Tåcikça Sözlaşuv Kitåbi, Tåşkent 1990.

Çağatay KOÇAR, Türkistan İle İlgili Makaleler, Ankara 1991.

ENTSİKLOPEDİK LUĞAT, Tåşkent 1988.

Fan va Turmuş dergisi, 8/1991 sayısı.

Gülistån dergisi, 8/1991 sayısı.

Prof. Dr. Hüseyin ÖZBAY, TÜŞKUR Özbekçe Kursu Ders Notları, 1992.

Kemal ERASLAN, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Ankara 1991.

Manzar ABDÜLHAYROV, 1001 Söz (Luğat), Tåşkent 1991.

Muhammad Şarif CUMAN, Diniy Takvim (1412 hicriy 1991-92 melådiy), Tåşkent 1990.

N. MAHMUDOV - B. TOHLİYEV, Özbek Tilini Örganamiz (Rasmli Luğat), Tåşkent 1991.

N. İBRÅHİMOV, Özbekça - Rusça - Arabça Sözlaşgiç, Tåşkent 1989.

Prof. Dr. Necmettin HACIEMİNOĞLU, Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, İstanbul 1991.

ÖZBEK TİLİNİNG İZÅHLİ LUĞATİ, Z. M. MA'RUFOV (Komisyon Başkanı), Moskva 1981.

Özbekistån Kontakt dergisi,7/1991 sayısı.

Rahmat BÅBÅKULOV, Eski Özbek Yåzuvi, Tåşkent 1989.

Sıhat Salåmatlik dergisi, 7/1991 sayısı.

Şamsi ÅDİL, Ali Baba va Kırk Karåkçi (Cahån Halklari Ertaklari), Tåşkent 1989.

TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ, Prof. Dr. Ahmet Bîcan ERCİLASUN (Komisyon Başkanı), s. 1073-1083, Ankara 1992.